

УНИВЕРЗИТЕТ "СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ - БИТОЛА
ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И УГОСТИТЕЛСТВО - ОХРИД

Докторски труд

**“ДЕТЕРМИНИРАЊЕ НА ФИСКАЛНОТО ВЛИЈАНИЕ
НА ЦАРИНСКИТЕ ПОСТАПКИ СО ЕКОНОМСКИ
ЕФЕКТИ НА ПРИМЕРОТ НА МАЛИ И ОТВОРЕНИ
ЕКОНОМИИ”**

Кандидат:

М-р Бурим Гаши

Ментор:

Проф. Д-р Ивица Смилковски

Охрид, 2016

ВОВЕД	9
МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ.....	14

Глава 1

ТЕОРЕТСКО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ЦАРИНСКА ПОЛИТИКА.....	17
1. Теорија на меѓународните трговски политики.....	17
2. Еволуција на меѓународната трговска политика.....	18
3. Инструменти за надворешна трговија со специфична активност.....	21
4. Теоретско определување на поимот царина.....	22
4.1. Видови царина.....	25
4.2.Елементи на царина.....	27
5. Цели и ефекти на царината	28
5.1.Ефекти на царината од увозот	28
5.2.Ефекти на царината на домашниот производ.....	29
5.3.Ефекти на царината на понудата и побарувачката	31
5.4.Ефект на царината на цените.....	31
5.5.Кумулативно дејство на царината.....	32
5.6.Фискален ефект на царината	33
5.7. Ефекти од царинската заштита врз благосостојбата со мал национален пазар.....	33
5.8. Ефекти од царините во случајот на економија со голем национален пазар.....	34
5.9.Останати ефекти	35
6. Инструменти на царинската политика.....	37
6.1. Основни (долгорочни) инструменти на царинската политика.....	37
6.2. Помошни инструменти на царинската политика.....	39
7. Улога на царината во даночниот и економскиот систем.....	41

8. Мултилатерални трговски договори и спогодби во надворешната трговија.....	42
9. Царински систем и политика на Европската Унија.....	46
10. Хармонизација на Царинската Политика во ЕУ.....	50
11. Воспоставување на единствен пазар во ЕУ.....	52
12. Електронската царина - визија и цели.....	55

Глава 2

КОНЦЕПТОТ НА ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА ВО СОВРЕМЕНИТЕ ДРЖАВИ

1. Поимот фискална политика.....	59
2. Цели на фискална политика.....	60
3. Инструменти на фискална политика.....	62
4. Насоки на фискалната политика	64
5. Методи на спроведување на фискалната политика.....	66
5.1. Вградени (автоматски) стабилизатори.....	66
5.2. Дискрециона фискална политика.....	67
6. Стабилизациона функција на фискалната политика.....	68
7. Ефекти на фискалната политика врз макроекономските движења.....	69
8. Теоретски рамки за развој на фискалната политика.....	71
8.1. Основни карактеристики на теоријата на Кејнз.....	71
8.2. Постејнезианска теорија за фискалната политика.....	73
8.3. Критики на теоријата на Кејнз.....	74
8.4. Фискалната политика во 80-те години на XX-век.....	76
9. Преглед на емпириската литература.....	78
10. Фискалната политика, надворешната трговија и економскиот раст.....	79
11. Историјат на правилата за фискална интеграција во ЕУ.....	85
12. Искуство на Европската унија за координација на фискалната политика.....	90

Глава 3

ПРИМЕНА НА ЦАРИНСКИТЕ ПОЛИТИКИ СО ЕКОНОМСКИ ЕФЕКТ

1.Поим за царинска постапка со економски ефект	91
2.Видови царински постапки со економски ефект.....	94
3.Специфичности на царинските постапки со економски ефект.....	101
4.Предност на царинските постапки со економски ефект.....	113
5. Можност за примена на царинските постапки со економски ефект	113

Глава 4

ФИСКАЛНИ ЕФЕКТИ ОД УПОТРЕБА НА ЦАРИНСКИТЕ ПОСТАПКИ СО ЕКОНОМСКИ ЕФЕКТИ - КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА МАЛИ И ОТВОРЕНИ ЕКОНОМИИ

1.Определување на концептот на фискално влијание од користењето на царински постапки со економски ефекти.....	116
2.Фискални ефекти од користењето на царинските постапки со економски ефекти во Црна Гора.....	118
2.1.Фискални ефекти кои имаат директно влијание од користењето на царински постапки со економски ефекти.....	119
2.2. Фискални приходи по основ на царини.....	123
2.2.Фискални приходи по основ на ДДВ.....	124
2.4.Фискални приходи по основ на акцизи.....	127
2.5.Фискални приходи по основ на такси.....	131
2.6.Детерминирање на другите фискални влијанија од користењето на царинските постапки со економски ефекти.....	132
3.Фискални ефекти од користењето на царинските постапки со економски ефекти во Македонија.....	133
3.1. Фискални приходи по основ на царина	135
3.2.Фискални приходи по основ на ДДВ.....	137
3.3.Фискални приходи по основ на акцизи.....	140
3.4.Фискални приходи по основ на такси.....	143
3.5.Дементирање на другите фискални влијанија од користењето на царинските постапки со економски ефекти.....	144

4.Фискални ефекти од користењето на царинските постапки со економски ефекти во Косово.....	145
4.1 Фискални приходи по основ на царини.....	146
4.2.Фискални приходи по основ на ДДВ.....	149
4.3.Фискални приходи по основ на акцизи.....	151
4.4.Фискални приходи по основ на такси.....	154
4.5.Детерминирање на другите фискални влијанија од користењето на царинските постапки со економски ефекти.....	155

Глава 5

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА ЕФЕКТИТЕ ОД ЦАРИНСКА ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, ЦРНА ГОРА И КОСОВО

1. Макроекономски индикатори на царината и фискалната политика во Република Македонија	157
1.1 Наплатени приходи	158
1.2.Основни макроекономски индикатори	160
2. Макроекономски индикатори на царината и фискалната политика во Црна Гора.....	165
3. Макроекономски индикатори на царината и фискалната политика во Косово..	168
3.1. Фискална политика	169
4. Компаративна анализа на ефектите од царината на фискалната политика	175
5. Компаративна анализа за влијанието на царинските постапки со економски ефекти врз БДП.....	181

Глава 6

ПРЕПОРАКИ ЗА НАДМИНУВАЊЕ НА ПРОБЛЕМОТ НА НЕЕФИКАСНО КОРИСТЕЊЕ НА ЦАРИНСКИТЕ ПОСТАПКИ СО ЕКОНОМСКИ ЕФЕКТИ И ЗА ЕЛИМИНИРАЊЕ НА МОЖНОСТА ЗА ФИСКАЛНА ЕВАЗИЈА

1.Препорака за начинот на користење на царинските постапки со економски ефекти од овластени претставници - економски оператори.....	187
---	-----

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

2.Можноста за фискална евазија во редовна царинска постапка и царинска постапка со економски ефекти.....	188
2.1.Можноста за фискална евазија кај редовна царинска постапка.....	198
2.2.Можноста за фискална евазија кај царинската постапка со економски ефект.....	199
3.Предлог мерки и начин на контрола заради избегнување на пропустите и злоупотребите од користењето на царинските постапки со економски ефекти.....	201
6.4.Креирање на модел на царинска постапка со економски ефект заради постигнување на оптимални фискални ефекти.....	202
 ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА.....	 204
 КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	 207

**“ДЕТЕРМИНИРАЊЕ НА ФИСКАЛНОТО ВЛИЈАНИЕ НА
ЦАРИНСКИТЕ ПОСТАПКИ СО ЕКОНОМСКИ ЕФЕКТИ НА
ПРИМЕРОТ НА МАЛИ И ОТВОРЕНИ ЕКОНОМИИ”**

Апстракт

Фискалната политика на една држава претставува еден сегмент на нејзиното работење. Преку оваа политика се извршуваат сите капитални инвестиции во државата, помагањето на социјалниот сектор и пресметка на сите трошоци на државата. Со буџетот се предвидува и се прават пресметки за сите приходи и расходи кои една држава ги прави во тековната или пак наредната фискална година. Во фискалната политика особено е важно да се внимава на “проблеми” како дефицитот, јавниот долг, задолжувањето во странство, кои можат да се одразат негативно на функционирањето на државата. Како погодни елементи може да се каже дека се урамнотежувањето на буџетот, ребалансот на буџетот, стабилизацијата на јавниот долг или пак појавата на суфицит во буџетот, кои секако позитивно влијаат врз економската слика на државата и нејзиното стопанство.

Царинските постапки со економски ефекти претставуваат постапки за царинско складирање, увоз на стока заради производство наменето за извоз, преработка под царински надзор, привремен увоз на стока и привремен извоз на стока заради облагородување. Современите економии се отворени и се меѓусебно поврзани. Малите економии пак се нужно отворени, доколку се заинтересирани за економски просперитет. Затоа при анализата на фискалното влијание мора да се уважи фактот дека секоја национална економија е дел од светската економија.

Од тој аспект, за да можат да се постигне економски просперитет, малите и отворени економии голем дел од своето дејствување треба да посветат на увоз, а посебно на извозната компонента. Токму ваквите царински постапки ќе имаат директно влијание како врз зголемувањето на увозот и извозот, така и на евентуалното подобрување на целокупните економски перформанси.

Клучни зборови: фискални ефекти, царинска политика, мали и отворени економии, царински постапки со економски ефекти, фискално влијание

“DETERMINING THE FISCAL IMPACT ON CUSTOMS PROCEDURES WITH ECONOMIC EFFECT ON SMALL AND OPEN ECONOMIES PATTERN”

Abstract

The fiscal policy of a country is a segment of its business. By means of this policy, they perform all the capital investments in the country, help the social sector and make calculations of all the costs of the country. When planning the budget they plan and make calculations about all revenues and expenditures that a country makes in the current or the next fiscal year. Regarding fiscal policy, the most important thing to pay attention to is “problems” as deficit, public debt, and debit abroad, which can have negative impact on functioning of the country. Suitable elements can be balance of the budget, rebalance of the budget, stabilization of public debt or budget surplus, which have positive impact on the economy of the country. Customs procedures with economic effects are factors in the functioning of foreign trade. Modern economies are open and mutually connected. Small economies are necessarily open if they are interested in economic prosperity. Thus, analyzing the fiscal impact it is important to regard the fact that every national economy is a part of world economy. Therefore, in order to achieve economic prosperity, small and open economies should focus on import, and especially on export. In order Acceleration and simplification of customs procedures as an important segment is imperative. These customs procedures will have direct influence on increase of import and export as well as on the eventual improvement of overall economic performance.

Key words: fiscal effects, customs policy, small and open economies, customs procedures, fiscal impact

ВОВЕД

Растот на економската активност е резултат на комбинирано дејствување на фактори кои влијаат врз расходите за лична потрошувачка и јавна потрошувачка, инвестициската побарувачка, извозот и увозот. Имајќи го ова предвид, нарушувањето на довербата на инвеститорите и домаќинствата, како што беше случај со неодамнешниот колапс на глобалниот финансиски систем, ја прави јавната потрошувачка, односно фискалната политика една од главните компоненти за ублажување на последиците врз економската активност.

Ова појава повторно ја разбуди дебатата во однос на ефективноста на фискалната политика. Имено, ефектите на фискалната политика се комплексни и се условени не само од нејзината адекватност туку и од трансмисионите канали, усогласеноста со монетарната политика, карактеристиките на соодветната економија и други економски и некономски фактори.

Утврдување на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти преку анализа на примерот на три мали и отворени економии, е предмет на истражување во оваа докторска дисертација. Изборот на земји е одреден врз основа на фактот што наведените земји имаат свои специфичности и разлики но и заеднички системски карактеристики.

Царинските постапки со економски ефекти претставуваат постапки за царинско складирање, увоз на стока заради производство наменето за извоз, преработка под царински надзор, привремен увоз на стока и привремен извоз на стока заради облагородување. За разлика од високоразвините економии кои се отворени и меѓусебно поврзани, малите економии мора да бидат отворени, доколку сакаат економски просперитет. Имајќи го тоа во предвид мора да се уважи фактот дека секоја национална економија е дел од светската економија и доколку сака да се постигне економски просперитет, малите и отворени економии, мора своето дејствување да го посветат како на извозната така и на увозната компонента. Во тој контекст императив мора да претставува поедноставување на царинските постапки, бидејќи тие имаат директно влијание како врз зголемувањето на увозот или извозот, така и на подобрување на економски перформанси на државите.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Фискалната политика има можност да влијае врз економската активност врз населението. Користејќи ги јавните приходи и расходи, државата правилно ги насочува макроекономските политики и влијае врз растот и развојот на стопанството. Успешна фискална политика исполнува:

- Стабилност
- Флексибилност
- Развој
- Еднаквост
- Одржливост

Фискалната политика во основа подразбира мерки на владата за раководење на буџетските трошења и оданочувањето. Тоа се најзначајните инструменти со чија што помош фискалната политика ја остварува својата функција. Даноците се поделени на повеќе категории меѓу кои, во категоријата на даноци на потрошувачка се вбројува и царината.

Затоа, за да може да се заштити домашното производство од странската конкуренција царината и царинската политика се еден од најбитните инструменти. И Европската Унија со цел да го заштити своето производство има заедничка заштитничка политика кон остатокот од светот.

Овие заштитни мерки ја прават меѓународната трговија да биде ограничена и помалку слободна, иако декларативно се смета дека слободното движење на стоката е услов за побрз економски раст на ЕУ. Под, влијание на Светската трговска организација која што ги наметнува своите правила во меѓународната трговија, довеле до тоа заштитнички мерки и инструменти денес да бидат сведени на минимум. Тоа го потврдуваат и податоците за учество на царината во вкупниот приход на буџетот на ЕУ и во БДП земјите членки на ЕУ.

Податоци укажуваат дека царината веќе години наназад ја губи својата фискална сила, пред се како резултат на глобализација и либерализацијата на светскиот пазар. ЕУ дава свој придонес за развој на регионалните економски интеграции првенствено преку либерализација на надворешната трговија, затоа што заштитата во меѓународната трговија не дава долгорочни перспективи.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Имајќи го во предвид горенаведеното цел на овој труд е да се изврши опсежна анализа важноста од примената на царинските постапки со економски ефекти за зголемување на фискалните приходи и јакнење на националниот буџет, со акцент на причинско-последичните врски помеѓу царинските постапки со економски ефекти и нивното влијание врз БДП. Бидејќи, само со олеснување на надворешно-трговското работење на компаниите, би се подобрила нивната вкупна конкурентност и ефикасност, со што би влијале позитивно врз домашната економија. Земјите на кои е ставен акцентот во овој труд, покрај Косово се Црна Гора и Македонија .

Во првиот дел од трудот, **Теоретско определување на царинска политика**, ќе се осврнеме на определување на поимот царина, како се поделени царините, за потоа да се осврнеме на елементите на царината. Во оваа глава, понатаму поимот фискална политика, определување на целите и значењето на фискалната политика ќе ги објасниме од теоретски аспект. Понатаму е направена определба на улогата која ја има царината во даночниот и економскиот систем во една држава. Оваа глава ќе ја завршиме со определување на поимите е-царина, ќе ги објасниме мултилатералните договори за надворшната трговија, а овој дел ќе го завршиме со осврт и значењето на хармонизацијата на царинскиот систем и политика на Европската Унија.

Вториот дел е со наслов **Концептот на фискалната политика во современите држави** каде го објаснуваме значењето на фискалната политика. Најпрво го осознаваме поимот на фискална политика, а исто така акцент е ставен на концептот на фискалната политика вклучувајќи ги сите нејзини елементи. Понатаму е објаснето зошто фискалната политика има значајна улога за нормалното функционирање на самата држава. Имено, преку системот на јавни приходи и јавни расходи од една страна државата проектира средства и извори на средства кои и се потребни и неопходни за финансирање на своите потреби и извршување на своите функции дадени со устав и закони. Од друга страна државата е таа која преку еден концепт и структура на трошоци настојува на најоптимален начин да ги исполни така зададените задачи и обврски и секако да придонесе кон целосна благосостојба на своето население. Во тој правец овде ќе стане збор за елементите на самиот фискален систем и политика, накратко детерминирајќи ги основните поими и сегменти кои се битни за фискалната политика. Понатаму во овој дел ги објануваме и целите на фискалната политика Исто така во оваа глава се опишани и инструментите кои и стојат на располагање на

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

фискалната политика заради остварување на предходно поставените цели и задачи. Во рамките на овој дел ќе ја потенцираме и стабилизирачката улога на фискалната политика и ќе направиме краток осврт на емпириската литература. Фактот што една од државите предмет на истражување-Косово не располага со сопствена национална валута, што значи не води автономна монетарна политика со што овој дел ќе го завршиме со прикажување на искуствата на ЕУ во врска со примената на фискалната политика.

Во третата глава **Примена на царинските постапки со економски ефект** се објаснети поимите и видовите на царинските постапки со економски ефекти, кои се предностите што ги нудат ваквите царински постапки, со кои предизвици се соочуваме при воведувањето на ваквите царински постапки, кои специфичности ги имаат истите во однос на примената на останатите царински постапки и слично. Во овој дел ќе се потенцира улогата што се повеќе ја имаат овие постапки, бидејќи преку намалување на административните бариери, скратување на времето потребно за извршување на самите царински формалности и низа други придобивки за кои ќе стане збор во оваа глава, се забрзува самиот извоз кој пак претставува една од клучните компоненти и елементи за развој на самата држава. Овој дел го завршуваме со анализа на можностите за примена на царинските постапки со економски ефекти.

Четвртата глава носи наслов **Фискални ефекти од употреба на царинските постапки со економски ефекти-компаративна анализа на мали и отворени економии**. Во рамките на овој дел ќе го испитаме влијанието на царинските постапки со економски ефекти, односно ќе го анализираме нивното фискално влијание. Во рамките на овој дел понатаму ќе биде направиме компаративна анализа на фискалното влијание кое го имаат овие постапки на примерот на Црна Гора, Косово и Македонија, кои по својот карактер се отворени економии, а во исто време се и мали економии. Влијанието ќе биде анализирано преку приходите кои би се оствариле по основ на ДДВ, по основ на акцизи, по основ на такси, како и приходи по други основи кои имаат директно влијание од воведувањето и користењето на овој вид на царински постапки. Врз основа на добиените податоци ќе согледаме какво е влијанието на овој вид на постапки во секоја од анализираните земји, и на тој начин ќе можеме да го детектираме степенот и нивото на користење на овој вид на постапки.

Петтиот дел од трудот е со наслов **Компаративна анализа на ефектите од царинската фискална политика на Република Македонија, Црна Гора и Косово**.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Во рамките на овој дел со користење на голем број на статистички податоци ќе направиме приказ со помош на табели и графици, одделно за сите три земји, кои се предмет на анализа во овој труд Република Македонија, Црна Гора, па Косово. Податоците кои ќе се користат се од макроекономска природа. Врз основа на тие податоци ќе направиме компарација помеѓу трите земји при што ќе извлечиме заклучоци за влијанието и ефектите на царината врз фискалната политика. Овој дел завршува со емпириска анализа, со цел да го утврдиме влијанието на царинските постапки врз БДП.

Шестиот дел од трудот е и последен дел од оваа дисертација. Насловот е **Препораки за надминување на проблемот на неефикасно користење на царинските постапки со економски ефекти за елиминирање на можноста за фискална евазија.** Во рамките на овој дел ќе се обидеме накратко да анализираме на кој начин се прави фискална евазија во редовна царинска постапка и царинска постапка со економски ефекти. Ќе укажеме кои се штетните последици кои ги предизвикува оваа негативна појава. Овој дел ќе го завршиме со препораки и предлог мерки за креирање на модел на царинска постапка со економски ефект заради постигнување на оптимални фискални ефекти

На крај од трудот се извлечени заклучни согледувања и осврт на поставените хипотези.

МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ

1. Предмет на трудот

Основна цел на царината е заштита на домашното производство, а исто така иако не е реткост да се наплатува царина и од фискални, политички, социјални и други цели. Фискалната царина има за цел да собира приходи во корист на буџетот на државата. Имајќи го во предвид тоа предмет на истражување во овој труд се царините, како од фискален, така и од економски аспект, и нивните ефекти.

2. Цели на трудот

Главна цел на истражувањето е да се анализираат и интрепретираат ефектите од царинската фискална политика во Косово, Македонија и Црна Гора.

Како посебни цели на истражувањето се:

- Кои се потенцијалните ефекти на царината врз зголемувањето на увозот;
- Кои се потенцијалните ефекти од царината врз буџетот.

3. Хипотеза

Основна хипотеза на овој труд е одредување на значењето од користењето на царинските постапки со економски ефекти за Косово, Македонија и Црна Гора и нивното влијание врз севкупниот економски просперитет. Генералната хипотеза од една таква претпоставка која тврди дека царината е во тесна корелација со зголемувањето на буџетот на државата и со тоа зголемувањето на приходите на државата.

Доколку го имаме во предвид значењето што го има извозот за развојот на мали но отворени економии, може да се каже дека как клучен момент се јавува потребата од анализа на примена на овој вид на постапки, да се детерминира нивното фискално и нефискално влијание, со цел да се дадат насоки за надминување на проблемите со цел зголемување на нивната ефикасност. Токму истражувањето во овој труд треба да ја

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

покаже состојбата со примена на царински постапки со економски ефекти, како и потребата за нивно подобрување со цел постигнување на потполна ефикасност.

Посебни хипотези:

- Постојаното подобрување и примена на царинските постапки со економски ефекти може да доведе до побрз и полесен економски развој на една земја.
- Во сегашни услови не се применуваат овие постапки на начин, форма и содржина што би овозможила целосно искористување на нивните ефекти.
- Зголемената примена на царинските постапки со економски ефекти значи и подобрување на севкупните економски перформанси на земјата.

Научниот придонес на оваа дисертација е во темелно истражување на ефектите од примената на царинските постапки со економски ефекти преку осознавање на модерните текови кои на недоволно ефикасен начин се користат во анализираните земји. На тој начин овој труд ќе с придонесе да се зголеми нивната примена, да се отстранат евентуалните слабости и недостатоци при примената, а се во насока на подобрување на севкупните перформанси на земјата.

4. Методологија на истражување

За реализација на целта која сме ја поставиле при конципирањето на овој предмет на истражување, која претставува актуелна тема недоволно обработена во нашето подрачје, најчесто се водевме од дедуктивниот метод, односно поаѓавме од општите законитости и принципи ги откривавме посебните.

При разработката се презентираат официјални податоци изнесени во сите видови на документи како што се извештаите и соопштенијата на меѓународните Царински управи и организации, годишните извештаи на земјите на Европската Унија, САД, Македонија, Косово, Црна Гора Заводот за статистика на Македонија, Косово, Црна Гора, и нивните централни банки, односно ќе ги анализираме најрелевантните податоци и информации за потврда на реалните слики за состојбите во наведениот систем на односи. Врз основа на тие податоци ќе конструираме соодветни заклучоци.

Во разработката на трудот ќе користиме и соодветна литература од познати експерти и научници од економијата и финансиите.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Појавите за кои нема официјални информации, а кои се важни за согледување на состојбите и тенденциите во областа на царинското работење ќе бидат квалитативно анализирани односно од добиените сознанија ќе ги изведеме оние карактеристики кои најмногу ја детерминираат анализираната појава. Исто така ќе извршиме компаративна анализа на односот на царината и фискалната политика на земјите: Македонија, Црна Гора и Косово. Компаративната анализа треба да придонесе да се утврдат општите законитости и принципи на функционирањето на овој однос.

Воедно овој труд ќе се темели претежно на користење на кабинетско истражување (desk research) и со користење на емпириски податоци и показатели кои стручната литература ги познава. Одредени теренски истражувања (field research) ќе ги направиме со користење на Интернетот како медиум кој содржи голем број на примарни и секундарни податоци. За потребите на нашиот труд во компаративната анализа во глава V ќе направиме и квантитативни пресметки, со цел да ја утврдиме поврзаноста, односно да ја утврдиме силината со која едната појава (царината) дејствува врз другата (БДП). Степенот на тој замен однос на појавите ќе го утврдиме со помош на коефициентот на корелација¹, која во зависност од тоа помеѓу колку појави се истражува меѓузависноста може да биде проста и множествена. Простата корелација понатаму можеме да ја поделиме на проста праволиниска и проста криволиниска корелација. За нашите потреби ќе се послужиме со простата праволиниска корелација која ја има во случаеви кога помеѓу две појави постои таква меѓузависност, што секоја единица промена на едната појава, предизвикува промена на другата појава во позитивен или негативен смисол на зборот. Иако постојат повеќе методи со кои се пресметува корелацијата за нашите потреби, ќе се послужиме со методот на трансформирана коваријанса.

¹ Корелација значи взаемна условеност на варирањата на појавите кои се поврзани помеѓу себе со причински или факторски врски

ГЛАВА 1

ТЕОРЕТСКО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ЦАРИНСКА ПОЛИТИКА

1. Теорија на меѓународните трговски политики

Трговската политика е збир на правила и прописи кои се однесуваат на трговијата, со кои се насочуваат и остваруваат поставени цели. Освен правилата и прописите, тоа се мерките, средства и постапки со кои се насочуваат интересите и остваруваат поставените цели. Трговската политика е поделена на внатрешна и надворешна, односно може да се изврши на домашните и странските пазари и содржи мерки (инструменти) на кои главна задача им е заштита на трговијата од нелојална конкуренција. Темелите на трговската политика се засноваат на концептот на слободна трговија.

Слободната трговија може да се гледа како концепт уште од самиот почеток трговската размена меѓу различни земји е практика според која се постигнуваат максимални ефекти на размена. Слободната трговија, или слободна размена во голема мера придонесува за зголемување на светското производство, позитивно влијае на намалувањето на трошоците за производство, а со тоа и за намалување на цената на произведената стока, се зголемува задоволството на клучните клиенти и потрошувачите. Генерално, придобивките од слободната трговија се бројни, и тие ја надминуваат негативната страна на ваквите практики и се фундаментален фактор за растот на благосостојбата на светските економии.

Иако концептот на слободна трговија се смета за најефикасен концепт на размена, практиката на меѓународната размена во реалноста е многу поинаква. Се случуваат бројни отстапувања што често се оправдува со несовршеноста на пазарот и другите неразвиени услови кога се врши размена.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Со цел да се зачува домашната економија од странска конкуренција, многу светски економиите почнуваат да користат различни политики за заштита кои ќе бидат хронолошки објаснети во продолжение.

2.Еволуција на меѓународната трговска политика

Историските рекорди на размена во светот направиле уште од почетокот на минатиот век и речиси секоја деценија во однос на состојбата во претходната деценија – била подобра како резултат на историски, дотогаш непознат, брз раст на производството и досега непознат тренд на технолошки напредок². Со други зборови, развојот на технологијата и зголемувањето на производството почнува да создава различни промени кои влијаат на надворешната трговија. Започнува примената на интервенција на пазарот во форма на меѓународната трговска политика каде што се обидува да го стабилизира слободниот пазар што резултира со оптимални резултати на размена (зголемување на трошоците, цената или валутата). Еволуцијата на меѓународната трговска политика не покажува сосема јасна транзиција од еден период во вториот, на пр. од "меркантилизам до либерализам", но самиот термин еволуцијата е опишан и развиена како сложен процес во кој се користат заштитните политики што значи е поврзана активност на надворешно-трговската размена, а со тоа и на надворешната трговската политика.

Меркантилизм

Теоријата на меркантилизмот означува збир од различни економски-политички гледишта на надворешната трговијата што се случувале во средниот век и новиот век каде започнува формирањето на помодерни форми на државата, а главната цел на меѓународната размена е да се намали влијанието на државата во трговијата.

Основни карактеристики:

- Употреба на монети и благородни метали - единствените средства за плаќање,

² Pertot, V., Sabolović, D.: Međunarodna trgovinska politika, Narodne novine, Zagreb, 2004., str. 77

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- Инвестирање / трошење кредитирање - релативно ирелевантни, и само со споредно влијание врз трговијата.

Недостатоци:

- Одлив на злато од земји со пасивна надворешно-трговска рамнотежа,
- Не постои увоз на капитал за покривање на надворешно трговската пасива,
- Ограничување на увозот.

Либерализм

"Либерализмот во надворешната трговија се развил како гранка или дел од општиот економски систем и социјален либерализам, како реакција на апсолутизмот и различните форми на потиснување на слободата на поединци³". Појавата на овој вид на пазарот започнува во Англија каде основните услови за бизнис и внатрешно планирање почнуваат да се менуваат.

Основни карактеристики:

- Либерализмот се применува врз основа на теоријата на компаративни предности,
- Обезбедува услови за примена на теоријата за компаративни предности.

Недостатоци:

- Го укинува влијанието на државата врз надворешната трговија,
- Дава апсолутна слобода на поединците во справувањето со надворешно трговските активности,
- Тоа создава проблем за постигнување на оптимален девизен курс поради адаптација кон примена на теоријата на компаративни предности.

Иако либерализмот како светски пристап не се одржал колку меркантилизмот, тој сè уште е присутен денес во форма на филозофија на економски експерти кои се борат за одржување на ефикасна меѓународна размена.

³ Pertot, V., Sabolović, D.: Međunarodna trgovinska politika, Narodne novine, Zagreb, 2004., str. 82

Протекционизам

Протекционизмот како пристап кон меѓународната трговска политика се појавува во втората половина на 19 век како одговор на сите негативни економски феномени кои се забележани во периодот на либерализмот. Протекционизмот исто така се смета за одговор на доминацијата на англиската економија, која напредувала брзо во индустрискиот развој низ целиот свет и почнала да создава монопол на пазарот.

Основни карактеристики:

- Заштита на економиите од недостатоците на либерализмот,
- Го модифицирале, прилагодиле и менувале недостатоците на либералниот пристап

Недостатоци:

- Привремено делува на регулирање на пазарот,
- Создава негативни последици за економиите кај кои протекционизмот се однесува премногу општо или несмасно,
- Протекционистичката заштита на производството може да го намали развојот и конкурентноста на економијата.

Интервенционизам

Интервенционизмот се појавува како одговор на технолошкиот развој и унапредувањето на светската економија и не може да се смета како резултат на различно филозофско и теоретско учење, туку исклучиво со забрзан развој на производните процеси и неговите технологии. За разлика од минатите теории, интервенцијата доведува до промени на досега урамнотежените пазарни односи и на тој начин ја ограничува слободната трговија и влијае на трошоците, цените и валути во оние места каде досега не се евидентирани.

Основни карактеристики:

- Интервенција како појава предизвикана со политички и идеолошки ставови на пазарот,
- Воведува нов легитимитет во начинот на работа.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Недостатоци:

- Го ограничува слободниот пазар,
- Создава трошоци, цени и валути на нови локации,
- Ја отежнува адаптацијата и го спречува игнорирањето на технолошкиот развој.

Глобализам

Глобализмот, како што зборува самиот збор, го дефинира укинувањето на бариерите, и државните граници во насока на зголемување на економската интеграција меѓу земјите. Глобализмот, исто како и интервенционизмот, е појавен како одговор на забрзаниот технолошки развој (вклучувајќи и развој на информации и комуникација). Основна разлика помеѓу овие два пристапи се дека глобализмот, како најмодерниот одговор на промените на пазарот, не се обидува да ја ограничи слободната трговија, но се залага за укинување на бариерите и непречено одвивање на меѓународната трговија.

Основни карактеристики:

- Парадокс на интервенционизмот,
- Ги елиминира географските ограничувања и го зајакнува глобалниот пазар.

Недостатоци:

- Ја намалува заштитата на домашните бизнисмени,
- Тоа создава проблем на дефицитот на тековната сметка на неразвиените земји,
- Тоа создава се поголеми разлики помеѓу богатите и сиромашните земји.

3. Инструменти за надворешна трговија со специфична активност

Секој инструмент кој конкретно влијае врз надворешната размена можеме да го наречеме секој административен акт кој во каква било форма директно влијае на надворешната размена⁴. Инструментите за надворешна трговија, соодветно и инструментите на меѓународната трговска политика директно или индиректно влијаат на цените и обемот на размена, но, исто така, има влијание врз движењето на домашното производство и потрошувачката и движењето на домашните цени.

⁴ Pertot, V., Sabolović, D.: Međunarodna trgovinska politika, Narodne novine, Zagreb, 2004., str. 123

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Со набљудувањето на развојот на надворешната трговија од нејзиното основање, до денес како инструменти, се користат: Царина (како најраспространет инструмент надворешна трговија политика), премии (странски трговски стимулации), квоти (квантитетни ограничувања) и други инструменти за надворешна трговија кои имаат влијание на увоз или извоз и се сумирани во Слика 1. Имајќи во предвид дека предмет на наш интерес се царините во продолжение ние подетално ќе се задржиме на нивно објаснување, без притоа да навлегуваме во објаснување на другите инструменти

Слика 1 Инструменти на меѓународната трговска политика

Извор: Jurčić, LJ., (2013) Međunarodna trgovinska politika, Ekonomski fakultet, Zagreb

4. Теоретско определување на поимот царина

Со цел создавање на разлики помеѓу релативните цени на стоката на домашниот и светскиот пазар се воспоставув заштитната економска политика. Преку примена на таква политика се ограничува слободата на движење на тековите во меѓународната економска размена. Според Babić мерките на економската политика со кои што се ограничува слободата на тековите во меѓународната економска размена можат да делуваат врз царината, цената, авансите или преку ограничување на количината (контингенти, квоти) или врз девизните ограничувања.⁵

⁵ Babić, M., “Međunarodna ekonomija”, Mate, Zagreb, 1993. godina, str. 115

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Како посреден фискален облик се јавува царината, кој преставувал важен извор на приходи уште од антиката. Таа преставува еден вид на посреден данок, кои што се прибира при премин на (одредена) стока преку државна, односно царинска граница.⁶

Царините, првобитно имале фискална функција, односно нивна основна цел била да обезбедат приходи на владетелот. Тие служеле како постојан и изобилен приход на владетелот, поради што се дефинирале како приход од стоките што се увезувале во или се извезувале од територијата на владетелот, односно служеле за полнење на државните благајни. Меѓутоа СТО веќе не ја дозволува употребата на царините што имаат чиста фискална функција, така нивната основна функција не е веќе фискална, туку заштитна. Со царините се зголемува цената на увезените или извезените стоки за определен износ со што се смета дека оцаринетите стоки ќе ги изгубат своите конкурентски предности на пазарот за кој што се пласираат или дека барем ќе ги намалат.

Националните власти отсекогаш имале автономно право во дефинирањето на царинската политика, во одредувањето на бројот на заштитени производи и интензитетот на заштитата. Во минатото општо било правилото да се воведуваат високи царини за стоките што се увезуваат со цел да се дестимулира увозот со цел да се намали вкупниот обем на увозот да се заштитат одделните производства или да се намали дефицитот во билансот на плаќања. Многу земји особено помалку развиените наметнувале висока царинска заштита на таканаречените млади индустрии, односно за производства што допрва се воспоставуваат во националните економии, иако во странство истите стопански гранки се сметаат за традиционални за подолг временски период. Подоцна, царините добиваат карактер на давачка што државата ја наплаќала заради одржување на безбедноста на своите граѓани за премин преку мостови (мостарина), преку патишта (патарина), за продажба на стока на панаѓури и слично. Оттука произлегува дефинирањето на царината како плаќање за индивидуалните погодности што државата им ги обезбедувала на своите граѓани

Бидејќи при плаќањето на царина доаѓа до израз механизмот за депонирање, таа делува како индиректен данок. При плаќањето на царина присутна е даночно-техничка аргументација која што зборува во прилогот на раздвојување на даночната (царинската) обврска од даночниот (царински) товар. Поточно, при плаќањето на царина лицето кое што со правните прописи е утврдено како даночен обврзник, не е

⁶ Jelčić, B., “Javne finansije”, Informator, Zagreb, 1997. godina, str. 276

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

воедно повикано дефинитивно да го носи даночниот товар. Имено данокот, поточно царината која што ја платил за стоката која што е предмет на царинење даночниот службеник, односно цариникот даночната обврска ќе ја стави на потрошувачот на царинетите предмети.

Појавата на национални држави со самостојни царински системи влијаела врз квалитативно третирање на царините. Од меркантилизмот наваму царините стануваат инструменти на националните, надворешно - трговски политики, така што, поради проширувањето на нивните функции, нивното дефинирање станува покомплексно. Нивната фискална функција (како приход во државниот буџет) добива секундарно значење, додека примарно значење имаат заштитната и развојната функција. Посебно внимание се посветува на влијанието на царините врз промените на релативните цени, а со тоа и на промените во вредностите на увозот и на извозот, на рамнотежата на трговскиот биланс, на развојот на одредена гранка и на националното стопанство во целина, на прераспределбата на националниот доход, врз вработеноста. Царината денес, генерално, претставува јавна давачка што државата ја наплаќа при надворешно - трговски промет, главно при увоз на стоки, со цел преку заштита на домашното стопанство да се оствари економски раст и развој на националната економија. Царината и царинскиот систем се од големо значење за развојот и заштитата на домашната економија. Без модерни царини и царински системи не може да се постигне ниту економски просперитет во земјата, ниту нејзино вклучување во меѓународните економски текови.

Царинската основа е вредноста на стоката или некој друг елемент (единица мерка и слично) ако тоа со царинските прописи е посебно одредено.

Темелни обележја на царината се следни:⁷

- Обврзникот кој што ја плаќа царината е лице кое што е со такви утврдувања во прописите кои што ја регулираат царината (правни лица регистрирани за надворешно-трговска дејност, како и физички лица кои за своите потреби увезуваат предмети за кои треба да се плати царина);
- Целта на оданочување е премин на стока преку државна (царинска) граница;

⁷ Jelčić, B., “Javne finansije”, Informator, Zagreb, 1997. godina, str. 281

- Предметот на оданочување е стока која што е предмет на надворешно-трговска размена, даночниот дестинатор е крајниот потрошувач на стоката која што подлежи на царина, а која што ќе ја плати вклучена во цената на царинетиот производ.

Современата царина во економски поглед претставува регулатор за заштита на домашното стопанство и услов за понатамошен развој на секоја земја, без разлика дали таа е развиена земја, земја во развој или во транзиција. Освен што претставува значаен инструмент за заштита и развој на домашната економија, царината е значаен извор на приход за буџет на државата, има влијание и на увозот, на понуда и побарувачка, на цените, на вработеност. За да може царината да придонесе за целосна заштита и развој таа мора да се менува, дополнува и усовршува. Во царинскиот систем на секоја земја мора да се утврдат современи меѓународни решенија кои ги предвидуваат развиените земји, како и решенија кои се применуваат во меѓународните организации, пред сите Светската трговска организација (СТО) и Светската царинска организација (СЦО).

4.1. Видови царина

Царините можат да се класифицираат според бројни критериуми меѓу кои како најчесто споменувани се: насоката на движење на стоките; начинот на пресметување на царините; начинот на нивно пропишување; интензитетот на заштита; економските функции на царините и друго⁸.

Според насоката на движење на стоките, царините може да бидат:

- Увозни - се оние кои се наплатуваат при увоз на стоки во едно царинско подрачје. Современите царински системи се базираат на увозни царини;
- Извозни - се наплатуваат кај извоз на стоки од едно царинско подрачје. Овој вид на царини многу ретко се применува. Истите се воведуваат при позначајни пореметувања во знабдувањето со суровини и репроматеријали на домашното стопанство;

⁸Биљанка Ј., Царински Систем и Царинско работење Факултет за Туризам и Угостителство, Охрид, 2003

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- Транзитна – се оние кои се наплатуваат при превоз на стоки низ едно царинско подрачје

Според начинот на пресметување – на царината разликуваме:

- Царини по вредност *ad valorem* царините се оние кај коишто основица за пресметување на износот на царината, преставува царинската вредност на стоката. Имено, износот на царината се утврдува како производ на царинската вредност на стоката и царинската стапка утврдена за соодветниот вид на стока
- **Специфични царини** - се оние кај кои основица за пресметување на износот на царина преставува единицата мерка на соодветната стока, а царинската стапка е одредена според мерни единици (метар, килограм, литар итн).
- **Комбинирани царини** се оние кај кои царината се пресметува и по вредност и по единица мерка на стоката

Според начинот на пропишување разликуваме автономни кои што самостојно ги донесува државата, без разлика на ставот на другите држави и конвенционални кои се донесуваат, изменуваат, укинуваат или ги дополнуваат самостојно врз база на својот царински суверенитет.

Според економските функции на царините, разликуваме:

- Диференцијална царина – преставува зголемено царинско оптоварување за увоз на стоки од одредена земја или група на земји.;
- Преференцијалните царини- преставуваат снижување на царинското ниво врз унилатерална основа во размената со една или група на земји или врз основа на трговски договори или спогодби во размената со земјите-потписнички
- Фискални царини - се воведува со цел да се обезбедат средства за покривање на државните потреби, односно на државниот буџет. Најчесто се воведуваат на луксузни производи, односно на производи чии што домашни трошоци за производство се несразмерно високи во однос на светскиот пазар. Царината, со данокот на додадена вредност стана основен извор на средства за покривање на јавните расходи во политичко-територијалните заедници.
- Заштитна царина – се оние царини чија основна цел е заштита на домашното производство. Целта на овие царини е да се зголеми цената на увозните

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

производи и со тоа да се намали нивната конкурентска способност на домашниот пазар.⁹

4.2. Елементи на царината

Како што веќе кажавме царината е вид на данок кај која се применуваат бројни термини кои се слични како кај данокот, само што зборот „данок“ се заменува со зборот „царина“ (даночен обврзник - царински обврзник, даночна основица - царинска основица). Сепак, кај царината има одредени термини кои што не се карактеристични за даноците.

Како најважни се наведуваат:

- Царинска декларација – преставува писмена пријава на царинскиот обврзник во која што се внесуваат сите податоци неопходни за царинење (назив на стоката, вредност на стоката, количина на стока и слично), се составува на пропишан образец, а вистинитоста на податоците се потврдува со потпис;
- Царински органи - посебни финансиски органи на државната управа чија што надлежност е да вршат надзор врз увозот, извозот и транзитот на стока преку царинското подрачје, вршат царинење и девизна контрола на границата на царинско подрачје;
- Царинска лежарина - надоместок кој што се плаќа за сместување на стоката во царински складишта;
- Складишен депозит - депонирани пари на патниците кај царинските органи при влез или излез од земјата;
- Царински складишта - служат за сместување на неоцаринетата стока и се под контрола на царинските органи. Стоката се складира без плаќање на царина, а се царини кога го напушта складиштето;
- Царинска слободна зона - дел од државната територија издвоен од нејзиното царинско подрачје. Стоката внесена во слободната зона (пристаниште) не подлежи на плаќање царина, туку во моментот кога ја напушта;
- Царинска такса - претставува збир на сите давачки со кои што е оптовареностоката при царинење (царина, лежарина, такса и слично);

⁹ Vuksa, S., Ristic, Z., Dinic, M., Belokapic, P., Poreski i carinski sistem i politika, Beograd, 2012, Стр.90-92

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- Царинска граница - подрачје ограничено со царинска линија кое што во принцип се поклопува со државната граница.¹⁰

5. Цели и ефекти на царината

Царината, во основа, претставува инструмент на надворешно-трговската политика со што преку додавање на износот на платената царина на увезената цена, се поскапува странската стока на домашниот пазар¹¹. Така земјите преку високи царини се штитат од увозна стока која што се продава по дампинг цени и на тој начин ја заштитуваат својата недоволно ефикасна економија. На тој начин, царината посредно влијае на условите на економијата во држаата.

Економското дејство на царините, претставува промена во вредноста на параметрите и во односите што ги предизвикуваат овие инструменти во националниот процес на репродукција и во процесите на репродукција во другите земји. Ако промените се рефлектираат на потесно подрачје на примена зборуваме за примарни ефекти, а ако се исполнуваат на целокупното подрачје на делување се нарекуваат деривирани ефекти¹².

Ефектите на воведените царини врз националната економија сепак се многу комплексни па затоа треба мошне внимателно и аналитички да се разработуваат. Како најзначајни ефекти на царините се наведуваат: ефектите на царините врз домашниот производ, понудата и побарувачката, врз цените, фискалниот ефект, врз увозот и други ефекти. Во продолжение накратко ќе се осврнеме на секој од претходно наброените ефекти.

5.1. Ефекти на царината на увозот

Увозната царина има влијание на намалување на увозот на индиректен начин, преку поскапување на увозната стока. Имено, доколку странската стока поскапи, тоа би ја намалило желбата за увоз, а би ја зголемило желбата за потрошувачка на домашната стока. Сепак тоа е препорачано само доколку постои адекватно

¹⁰Исто, стр.92-93

¹¹ Биљанокa J., Царински Систем и Царинско работење Факултет за Туризам и Угостителство, Охрид, 2003

¹² Fabinc, I.: *Zaštitna politika u međunarodnim ekonomskim odnosima*, Zagreb, 1970

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

производство. Увозот ќе престане во оној миг кога царината ќе се изедначи со разликата помеѓу домашните и странски производствени трошоци.

При тоа еластичноста на домашната побарувачка кон цената на увозната стока на домашен пазар и од степенот до кој што порастот на цените ќе предизвика пораст на домашно производство на таква стока, е клучно до која мерка царината ќе влијае на намалувањето на увозот.

Така доколку еластичноста на домашната побарувачка кон цените на увозната стока е висока ($\epsilon > 1$), царината ќе предизвика намалување на увозот во поголем износ отколку што изнесува порастот на цената претпоставувајќи дека домашното производство може да ги обезбеди домашните потреби.

Доколку се работи за чисто фискална царина таа ќе влијае на намалување на увозот исклучително во зависност од еластичноста на домашната побарувачка кон цените на увозната стока. Во врска со ова потребно е да се нагласи дека царината не е заштитна, значи дека е фискална тогаш кога и домашната стока која е подлегната на царина не се произведува во земјата ниту по воведувањето на царина, па ни форма на супститут кој што би можел да ја задоволи побарувачката.¹³

5.2.Ефект на царината на домашниот производ

Доколку претпоставиме дека домашната побарувачка е еластична порастот на цената како резултат на царината, ќе влијае да се намали за поголем процент одколку што изнесува процентот на пораст на цените. Доколку пак странската побарувачка за домашна стока е еластична според цените, ќе се намали извозот за поголем процент отколку што изнесува процентот на порастот на цените до кои што стигнало заради царина, што ќе делува на намалување на домашното производство. Ова е од посебна важност во случај на дегресивни трошоци. Имено, доколку имаме намалување на производството, тоа ќе биде поболно доколку дегресијата на трошоците е поголема.

Доколку разликата помеѓу домашните и странските производствени трошоци е поголема од транспортните трошоци, домашната побарувачка ќе биде задоволена со странската понуда. Ако се воведат царина во висина на овие разлики, увозот ќе исчезне и цената на домашниот пазар ќе се формира врз основа на домашните производствени трошоци (под услов за еднаков квалитет и асортиман на производот) и домашното

¹³ Saric, N., Efekat Carine u odnosu na uvoz, Zagreb, 2012, str. 3

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

производство ќе доминира на пазарот. Меѓутоа, странската стока во однос на домашната е повеќе оптоварена со трошоци за транспорт кога доаѓа на домашниот пазар на земјата увозник и според тоа не е потребно царината да ја опфати целата разлика помеѓу домашните и странските производствени трошоци.

Доволно е транспортните трошоци и царината заедно да ја неутрализираат разликата помеѓу домашните и странските производствени трошоци.

Имено, транспортните трошоци делуваат на страна на стоката од аспект на конкурентноста слично како и царината. Тие претставуваат оптоварување на кое странската стока е подложена кога се упатува на пазарот на земјата увозник. Доколку не се води сметка за трошоците за транспорт, домашното производство би се ставило во положба да може да ја подигнува цената се до износот на трошоците за транспорт кои што би (да има увоз) паднале на товар на странската стока. Со други зборови, домашното производство е склоно кон подигнување на цената за барем еден дел од неоснованата заштита, а заштитата е неоснована за оној дел од царината кој што ја надминува разликата помеѓу домашните и странските производствени трошоци по пресметувањето на трошоците за транспорт кои што можеме да ги сметаме за составен дел на странските трошоци.

Тенденцијата кон зголемување на цената е толку поголема колку што е еластичноста на домашната побарувача кон цената послаба. Оваа тенденција го става производството во позиција поединствено да истапува на пазарот и да ја диктира цената за потрошувачите. Секако важна е и еластичноста на странската побарувачка за домашна стока според цените, која што може да делува како коректив на овие тенденции ако е висока. Но, ова може да даде поттик за дампинг, односно продажба во странство по цени пониски од оние кои што се постигнуваат на домашниот пазар.

Структурата на трошоци, односно дали трошоците се константни, дегресивни или прогресивни игра исто така важна улога. Дегресијата на трошоците ќе делува против тенденцијата на подигнување на цените од страна на домашното производство, бидејќи зголемената потрошувачка ќе му овозможи на домашното производство зголемување на производството и според тоа ќе му даде можност за користење на трошоците од дегресија. Доколку имаме константни трошоци тие нема да делуваат против тенденцијата на подигнување на цени, а особено нема да делуваат против тенденцијата на прогресија на трошоците, туку уште повеќе би ја поттикнувале.

5.3. Ефект на царината врз понудата и побарувачката на стоки

Царината врз понудата и побарувачката би можела да влијае врз два начина. Имено, доколку понудата на одредена стока на домашниот пазар е мала намалувањето на царинската стапка може да влијае на зголемувањето на понудата на странска стока. Ако пак понудата е голема, а потрошувачката мала, зголемувањето на царинската стапка може да влијае на намалување на понудата од увозот.

5.4. Ефект на царината врз цените

Царините генерално, влијаат кон пораст на цените на увозниот производ на домашниот пазар, од што произлегува дека царината паѓа врз потрошувачите на заштитениот производ. При тоа влијанието на царината на цените на внатрешниот пазар, односно нејзиниот интензитет зависи и од економската стабилност на земјата, реалноста на курсот на домашната валута и од обемот на структурата на производство, системот за користење на производствените капацитети и другите фактори во стопанството.¹⁴

При утврдувањето на влијанието на царините врз цените постојат четири групи на случаи¹⁵:

- Не влијае на домашните цени;
- Влијае врз цените на износ помал од износот на царината;
- Влијае врз цените точно за износот на царината
- Влијае врз цените за износот поголем од износот на царината

Царината нема да влијае врз домашните цени во случаите кога странскиот извозник во целост го презема износот на царините (префрлање на ефектите на царините на други лица). Исто така увозната царина нема да влијае врз домашните цени во случаите кога таа е воведена за одредени стандардизирани производи (берзански стоки) кои се јавуваат и на страната на увозот и на страната на извозот на земјата.

¹⁴Todorovic, T., Carinsko poslovanje, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2004.

¹⁵ Mrkusic Z, Megunarodn ekonomski odnosi, Privredni pregled, Zagreb, 1973

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Увозната царина може да ја зголеми цената на увезениот производ за износ помал од износот на царината, во случаите кога странскиот извозник презема само дел од царините за сметка на намалување на својот профит.

Увозната царина може да ја зголеми цената на увезениот производ за износ точно од износот на царината кога царината е одредена на ниво помало од разликата помеѓу домашните и странските трошоци за производство. Во такви случаи, цената на стоката на домашниот пазар ќе се формира според домашните трошоци за производство.

Царината може да влијае на зголемување на цените на домашниот пазар и за износ поголем од износот на царината доколку стоката се увезува преку еден или повеќе посредници кои што пресметуваат висока увозна провизија. Цената на увозниот производ за крајниот корисник ќе биде повисока доколку е повисока посредничката провизија и доколку има повеќе посредници. Ваквата појава во практика се нарекува царинска пирамида.

5.5.Кумулативно дејство на царината

Примената на заштитна царина не само на одреден вид на стока, туку и на сите производи кои што се производствено поврзани кои се поврзани со заштитената стока се нарекува кумулативно дејство на царината.

Имено, цените на производот, преставуваат израз на остварена продуктивност на работата, остварено на домашен пазар во однос на просечните трошоци за производство на светскиот пазар кој се израмнува преку царината.

Ефектот на царината, се остварува со кумулативно дејство кога царина треба да се плати не само на увоз на финални производи, туку и на увоз на полупроизвод односно полуфабрикат. Со тоа рамномерно ценовно би се фазите на довршување на деловите на готовиот производ, а финалната стока би била реално заштитена.¹⁶

¹⁶Cvetanovic, @.S., Zuric, R..D., Osnovi carinskog sistema i politike, Visa poslovna skola - Kosovo Polje, Nis, 2001

5.6. Фискален ефект на царината

Воведените царини за увозни стоки што не се произведуваат во земјата, генерално велеме дека се фискални, односно служат единствено како приходи во државниот буџет. Овој акт на законодавната власт, не треба а-приори да се оквалификува како негативност, особено ако средствата од буџетот се искористат за развојни цели или како извор на активната надворешно-трговска политика. Од аспект на домашното стопанство, ова не треба да се смета за негативна појава, доколку средствата од буџетот се применуваат за развојни цели, или пак служат како основа за активна трговска политика.¹⁷

Фискалните царини, во одредени случаи, можат да креираат заштитни ефекти кај домашното производство на супститути, односно да ја свртат домашната побарувачка кон домашните супститути на увозната стока.¹⁸

5.7. Ефекти од царинската заштита врз благосостојбата на економија со мал национален пазар

Малите економии обично немаат доволен економски поптеницијал за да можат суштински да влијаат врз обемот на светската понуда или врз светската потрошувачка. Затоа тие мораат да се приспособуваат кон условите и цените што ги диктира меѓународниот пазар. Ограничувањето на слободната конкуренција и надворешно трговската размена со воведување на царински бариери во малите економии доведува до нарушување на рамнотежата меѓу понудата и побарувачката што важеше во услови на слободна конкуренција. Сега рамнотежната точка ќе се воспостави на ново, повисоко ниво, што значи покачување на цените на производите на домашниот пазар. Воведувањето на царини во економија со мал национален пазар предизвикува појава на четири ефекти, и тоа: 1. Ефект на доход – пораст на приходите во буџетската каса. Овој ефект претставува прелевање на потрошувачкиот вишок од приватната во јавната сфера. Овој ефект не претставува намалување (загуба) на националната благосостојба

¹⁷http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/other_taxes/financial_sector/#prop[21-04-2014]

¹⁸ Превземено и адаптирано според: Новоселац, Ј., Влијанието на царинскиот интегритет на Царинската Управа на Република Србија год 2013, Стр.20-21

2. Ефект на прераспределба – прелевање на доходот од сферата на потрошувачката во производната сфера во една економија. Овој ефект не претставува намалување (загуба) на националната благосостојба 3. Ефект на потрошувачка – царините влијаат врз намалување на потрошувачката на производите за кои се воведени. Ова претставува вистинска загуба за националната економија 4. Ефект на заштита – го изразува нивото на загуба на националната економија што произлегува од ангажирањето на нејзините ресурси во производства кои не постигнале соодветно ниво на продуктивност, па затоа не можат да ја издржат странската конкуренција. Со други зборови, царинската заштита ќе создаде поместувања во стопанската структура на земјата од поефикасни во понефикасни производства Кога ќе се изврши споредување на ефектот на доход и ефектот на прераспределба, од една страна, со ефектот на заштита и ефектот на потрошувачка, од друга страна, се добива т.н. нето-загуба за националната економија. Практиката покажува дека за економија со мал национален пазар овој нето-ефект е секогаш крајно неповолен затоа што приливот на средства во буџетската каса и позитивните ефекти од работењето на заштитените индустрии никогаш не можат да ги покријат негативните ефекти од несоодветната алокација на стопанските ресурси. Од сето ова може да се заклучи дека царинските бариери во меѓународната размена во случајот на економија со мал национален пазар влијаат негативно на општото ниво на нејзината благосостојба.

5.8. Ефекти од царините во случајот на економија со голем национален пазар

Економиите со голем национален пазар можат да остварат големо влијание врз вкупниот обем на побарувачка во меѓународни размери, па оттука тие имаат влијание и врз нивото на светската цена на производите. Според тоа, кога една голема национална економија остварува влијание врз вкупниот обем на побарувачка на одреден производ во светски размери преку воведување на увозни царини за тој производ, таа може да оствари влијание врз светската цена за истиот производ. Воведување на увозната царина ќе ги предвика истите ефекти (доход, прераспределба, потрошувачка и заштита) на локално ниво како и во примерот на мала национална економија. Но, во случајот на земја со голем национален пазар со воведувањето на царини се остваруваат два нови ефекти што не се јавуваат во случајот на економија со мал национален пазар. Тоа се: 1. Ефект на домашна добивка – настанува како последица на прелевање на

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

добивката од странските производители во рацете на домашните потрошувачи. Царини →повисоки цени→помала потрошувачка→помала потрошувачка на светски размери→намалување на нивото на светската цена→намалување на нивото на цената во националната економија на странски производители→потрошувачки вишок за потрошувачите на националната економија

5.9. Останати ефекти

Ефекти врз релокација на производи и производни ресурси

При разгледување на дејството на увозните царини врз реалокацијата на производните ресурси често се доаѓа до неповолна состојба каде производните ресурси ги напуштаат оние сегменти кои се поконкурентни и кои работат со пониски трошоци на производство и се селат во понеконкурентните, но заштитени производни сегменти т.е. гранки.

Ефектите на надворешните увозни царини врз реалокацијата на производните ресурси се манифестираат на подолг рок и имаат изразено негативно влијание врз националната економија, а со тоа може да ги надминат и сите позитивни ефекти.

Од таа причина потребно е да се воспостави координираност помеѓу царинската политика и развојната политика. Со успешно координирање постои можност да се оствари релокација на производните ресурси кон селектираните гранки во националната економија во согласност со развојната стратегија на земјата.¹⁹

Ефекти врз вработеноста

Со царините, преку заштита на домашното производство се овозможува заштитените стопански гранки да го реализираат своето производство на домашниот пазар и на тој начин да го задржат постојното ниво или во одредени случаи да го зголемат нивото на вработеност²⁰.

¹⁹Превземено и адаптирано според: Новоселац, Ј., Влијанието на царинскиот интегритет на Царинската Управа на Република Србија год, 2013, Стр.21

²⁰ Биљанокa Ј., Царински Систем и Царинско работење Факултет за Туризам и Угостителство, Охрид, 2003

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Царините, сепак најчесто имаат негативни ефекти по агрегатната вработеност во домашната економија, особено на извозните сектори. Преку воведувањето на увозни царини значи и намалување на обемот на увоз во земјата што повратно може да доведе до намалување на обемот на извоз и во други земји.²¹

Ваквата состојба се манифестира како политка на осиромашување на соседот, па затоа другите земји можат да применат мерки на царинска одмазда низ воведување на увозни царини со цел да се намали или укине увозот на стоки во првата земја. На тој начин ќе се дојде до намалување на извозот од првата земја што ќе има негативни ефекти преку намалувањето на обемот на производство и отпуштањето на работници во извозните гранки. Поради тоа, проблемот со агрегатната невработеност не треба да се решава со воведување на царини, туку со примена на други алатки на економската политика.²²

Редистрибутивни ефекти

Редистрибутивните ефекти се согледуваат со “прелевање” на доходот од потрошувачите кон производителите на заштитените производи. Воведените царини во основа влијаат кон зголемувањето на цените на увозниот производ на домашниот пазар, со што потрошувачот плаќа висока цена, отколку во услови без царина.

Всушност, потрошувачот со дел од својот доход, преку плаќање на повисока цена за увозниот производ го финансира развојот на заштитениот домашен производител. Доколку производителите и потрошувачите се производни гранки во националната економија тогаш редистрибуцијата поради воведени увозни царини е особено комплексна.²³

Други ефекти – Покрај споменатите, при царинење се наплаќаат и друг вид на давачки, меѓу кои и:

²¹ Conway, P., “Beggars My Neighbor? Exchange-Rate Depreciation as a Profit-Shifting Trade Strategy“, University of North Carolina, 2001

²²Превземено и адаптирано според: Новоселац, Ј., Влијанието на царинскиот интегритет на Царинската Управа на Република Србија год, 2013, Стр.22

²³Исто, стр.22

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- Увозни и извозни такси кои се нецарински алатки чија примена почнала во поново време и истите претставуваат продолжение на дејството на увозните и извозните царини;
- Акцизите се данок со кој се оданочува потрошувачката на едно или неколку добра, при што основната цел од воведување на акцизите е фискалниот карактер. Имено, акцизите носат големи фискални приходи поради нивната значително повисока стапка компарирано со стапката на данокот на додадена вредност.²⁴ За да се постигне фискалната цел со акцизите се оданочуваат производи кои се со масовна потрошувачка.²⁵
- Данок на додадена вредност – Општ данок на потрошувачка кој се пресметува и плаќа на испораката на добра и услуги во сите фази на производството, како и на увозот на добрата, освен во случај кога со закон не е поинаку пропишано;²⁶

6. Инструменти на царинската политика

Секоја држава, при креирањето на царинскиот систем, треба да ги избере контрентните инструменти со коишто ќе го штити своето национално стопанство. Теоретските постапки за ефектите од различните видови на инструменти и мерки од една страна, како и поставените цели и објективизираните детерминанти на царинската политика од друга страна, преставуваат основа за избор на оптимален модел за заштита на домашното стопанство со примена на најсоодветни инструменти и мерки.

Бидејќи предмет на наш интерес се царините, во продолжение накратко ќе се обидеме како тие делуваат и се применуваат во царинската политика

²⁴ Арсовски, Д., Неновски, Т., Смиљковски, И., Јавни Финансии, ФТУ – Охрид, 2009, стр.126-127

²⁵ Исто, Новоселац, Ј., 2013, стр.23-24

²⁶ Арсовски, Д., Неновски, Т., Смиљковски, И., Јавни Финансии, ФТУ – Охрид, 2009, стр.126-127

6.1. Основни (долгорочни) инструменти на царинската политика

Како основни инструменти на царинската политика се истакнуваат следниве инструменти: царинската основица царинските стапки, царинските преференцијали додека како дополнителни инструменти се антидампиншка царина, квоти, сезонска царина и други инструменти.

Царинските стапки содржани во царинската тарифа го изразуваат степенот на царинска заштита на националното стопанство од странска конкуренција²⁷. Меѓутоа, колкава стапка ќе се примени при увоз на соодветна стока е мошне тешко прашање чиј одговор бара анализа на мноштво чинители и фактори. За поодлни видови на стока царинските стапки на пооделните видови стоки се одредуваат на ниво со кое се обезбедува одредена долгорочна царинска заштита. При тоа, интензитетот, односно нивото на царински стапки за одредени стоки произлегува од анализа на состојбите во националната економија, притоа, имајќи го во предвид нивото на економска развиеност, стопанската и производствената структура, конкурентната способност на домашното стопанство на странските пазари и др. Покрај горенаведените услови во економијата, при одредување на нивото на царински стапки, целите, детерминантите и критериумите на царинската заштита, во голема мера треба да се респектираат. Доколку домашно производство има услови да се развие и да стане конкурентно на светскиот пазар се воведуваат царини се воведуваа. Висина на царинските стапки треба да овозможи ефикасна заштита на домашното стопанство, а истовремено треба да претставува стимулативен фактор за постигнување на повисока економичност и продуктивност од друга страна. Сепак царинската заштита, треба да биде и временски ограничена, па затоа е потребно да се одреди оптимален временски период на важење на царинските стапки.

Преференцијалните царини претставуваат снижување на царинското ниво врз унилатерална основа во размена со една или со група земји или врз основа на трговски договори или спогодби во размената со земјите-потписнички.

²⁷ Биљаноска Ј. (2003) Царински систем и Царинско работење, 2003, Факултет за туризам и угостителство, Охрид

6.2. Помошни инструменти на царинската политика

Царинските квоти претставуваат посебен вид квоти со кои се овозможува увоз на ограничена количина или вредност на стока без плаќање царина или со плаќање царина по пониски царински стапки од утврдените во царинската тарифа. Откако ќе се искористи предвидената количина или вредност на стока, натамошниот увоз се оцаринува согласно царинскиот третман што таа стока го има во трговската политика на земјата. Во трговската политика на Република Македонија се применуваат конвенционални царински квоти²⁸. Согласно спогодбите и договорите за слободна трговија што ги има потпишано Република Македонија со одредени земји. Листите на стоки за кои се предвидени царинските квоти се објавуваат во Службен весник на РМ периодично на секои шест месеци од тековната година во согласност со договорите за слободна трговија. Понатаму Распределбата согласно Протоколот за пристапување на РМ во СТО се врши прераспределба на стоки и таа ја врши Царинската управа на РМ врз основа на принципот прв дојден, прв корисник (first come, first served). Сите заинтересирани увозници до преку надлежната царинска испостава до Царинската Управа поднесуваат писмено барање за распределување на царинската квота. Тоа се поднесува доколку стоката е ставена на увид на царинските органи и ако за неа е поднесена царинска декларација (ЕЦД за увоз) при што за секоја поединечна царинска декларација и за секоја поединечна тарифна ознака се поднесува посебно барање. Понатаму барањата кои биле доставени во календарскиот ден конкурираат за распределба на царинската квота. Доколку вкупната количина на соодветната стока од барањата по поединечен ден ја надминува преостанатиот дел на царинската квота, распределбата се врши во сразмерни делови за секое поединечно барање во зависност од количината што била барана. Постојат случаи кога се исполнети сите услови Царинската управа да издаде потврда за распределена царинска квота во која покрај општите податоци се наведува видот на тарифната ознака и количината на стоката што може да се увезе со повластен царински третман²⁹.

Дампингот претставува политика на ниски цени за продор на одреден пазар. Политиката на дампинг може да биде спроведена од страна на стопанските субјекти –

²⁸ д-р Живко Атанасовски, д-р.Јованка Биљаноска, Царински систем и политика, Охрид 2010, стр. 89

²⁹ Живко Атанасовски, Јованка Биљаноска, Царински систем и политика, Охрид 2010, стр. 90

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

извозници или од страна на државата извозник. Државниот дампинг може да се јави како социјален и како валутен дампинг. Социјален дампинг имаме во случаи кога државата води политика на ниски плати со што се овозможува остварување на пониски цени на чинење на готовите производи . Валутен дампинг имаме кога монетарните власти на една држава вршат девалвација на националната валута за степен повисок од степенот на депресираност. Имено доколку некоја земја увозот се остварува по дампингски цени, земјата – увозник може да покрене постапка за воведување одбрамбени мерки преку антидампингска давачка. При тоа о рамките на членот VI од ГАТТ 1994 е регулирана комплексната постапка за утврдување на дампинг и за воведување на антидампингска давачка. Според овој член, дампинг постои кога во случаите кога еден производ на домашниот пазар на една земја се увезува по цена пониска од неговата нормална цена и кога тој увозот предизвикува или може да предизвика штета во домашното производство. Постапката за утврдување на дампинг опфаќа неколку фази: поднесување на барање за воведување антидампингска давачка, разгледување на барањето, односно утврдување на нивото на разликата меѓу нормалната и увозната цена, како и причините за постоењето на таа разлика, воведување на привремени мерки и воведување антидампингска давачка³⁰. Ако се исполнети сите услови согласно одредбите на ГАТТ, при утврдување на нивото на оваа давачка треба да се внимава бидејќи таа не смее да е поголема од дампингската маржа. Дампингската маржа претставува процентуална ознака на увозната и нормалната цена на увозниот производ, во случаите кога извозната цена е пониска. Постапката се запира ако дампингска маржа е минимална и изнесува помалку од 2% од извозната цена и кога обемот на увозот е незначителен. Притоа, обемот на дампингскиот увоз се смета за незначителен ако учеството на дампингскиот увоз од одредена земја е под 3% од вкупниот увоз, различни земји поединечно помал од 3% од вкупниот увоз на сличен производ заедно изнесува повеќе од 7% од вкупниот увоз на слични производи во домашната земја, освен ако дампингскиот увоз од различни земји поединечно помал од 3% од вкупниот увоз на сличен производ, заедно изнесува повеќе од 7% од вкупниот увоз на слични производи во домашната земја³¹.

³⁰ Живко Атанасовски, Јованка Биљаноска , Царински систем и политика, Охрид 2010, стр. 75

³¹ Живко Атанасовски, Јованка Биљаноска , Царински систем и политика, Охрид 2010, стр. 75

7. Улога на царината во даночниот и економски систем

Иако, царината има доста улоги во домашната економија, од особено значење е нејзината заштитна и фискална улога. Тие две улоги се во причинско-последична врска: не може царината да биде фискална, а истовремено да не е заштитна, и обратно.

Меѓутоа имајќи ги во предвид законите на Светската трговска организација се повеќе се потенцира дека царината има првенствено заштитна улога. Тоа значи дека таа ја штити нерамноправната домашна индустрија од прилив на посилна конкуренција од странство. Доколку не би постоела царина не би можела да се развива и домашната индустрија, особено онаа со висок степен на преработка.

За да не дојде до онеспособување на домашното стопанство при воведувањето на царината мора да се оди сметка:

- Таа да биде воведена само на производи кои што имаат развојна шанса;
- Царината да трае само додека домашната индустрија не стане конкурентна;
- Процентот на царината да не биде голем за да би можело домашната индустрија да биде мотивирана за продуктивност и економичност во работењето.

Царината има значително влијание на економскиот и развоен план:

- Делува врз заштита на достигнатиот степен и структура на економскиот развој;
- Процесот на интеграција и технолошко поврзување внатре во економијата може да се поттикне со диференцирана царинска тарифа;
- Обезбедува структура на потребниот увоз и селективна политика на увоз;
- Заштита на платежно-билансната состојба и односот во девизниот прилив и одлив преку надворешно-трговски биланс;
- Делува како регулатор и инструмент на распределба на акумулацијата помеѓу одделни производители, региони и гранки.
- На меѓународен план царината може да делува на намалување на расходот во процес на развојот на земјата, меѓународното поврзување и интеграција;
- Брз увоз и примена на нова технологија и иновации .³²

³² Todorovic, T., Carinsko poslovanje, Beogradska poslovna skola, 2006, Стр.36-52

8. Мултилатерални трговски договори и спогодби во надворешната трговија

Надворешна трговија значи размена на стоки и услуги помеѓу најмалку две или повеќе држави и неговите деловни субјекти и опфаќа како видлив така и невидливи дел од товарниот сообраќај во меѓународната трговија и секторот услуги во меѓународната трговија на услуги³³. Меѓународната трговска политика се занимава со изучување на меѓународни економски односи, додека на меѓународното деловно работење се занимава со проучување на правилата со кои се ререгулираат меѓународните економските односи. Надворешна трговија (НТ), меѓународна трговска политика (МТП) и меѓународното работење (МР) како предмет на изучување ги имаат меѓународните економски односи, во областа на стоките и услугите, и во врска со ова, сите меѓународни договори склучени во тој поглед помеѓу деловните субјекти од различни земји. Освен тоа, предмет на изучување на НТ, МТП и МР се меѓународни плаќања, на меѓународно ниво деловното економско судство и меѓународната економска арбитража, како и меѓународните економски организации од општ и регионален карактер, кои како ентитети се јавуваат во меѓународните деловни односи. НТ, МТП и МР ги изучуваат правилата од диспозициониот карактер, правилата со кои деловните субјекти доброволно преговараат и ги регулираат нивните договорни односи.

Принципите на меѓународното право се применуваат и на меѓународната економија односите и меѓународното работење, како и на меѓународната трговија. Овие принципи и начела се³⁴:

1. Независност на државата
2. Слобода на опстанокот на државата и нејзино постоење
3. Еднаквост на државата
4. Одговорност за настанатите штети и надомест на штета
5. Доброволност
6. Немешање во домашните односи на државата

³³ Stanković, M *Međunarodno poslovno pravo*, Beograd, 2005. godina.

³⁴ Prokopijević, M, *Evropska Unija, Službeni glasnik*, Beograd 2009. str. 442.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

7. Територијален интегритет

8. Взаемна корист, односно реципроцитет

Принципите на меѓународниот бизнис, исто така, може да ги вклучат принципите на слободна трговија, слобода на движење, слобода на трансфер, профит, вредност, пари. Принципот на слободна трговија значи слободен увоз и извоз на стоки, како и отворена меѓународна трговија без многу ограничувања и забрани.

Слободната трговија исто така значи и слободно формирање на цените, без никакво мешање од страна, државно ограничување и слично. Во однос на принципот бесплатни продавници се формираат и од страна на одредени установи (институции) кои имаат за цел подобрување или оневозможување на слободата на трговијата. Треба да се истакне институтот монопол, преференцијал и изедначување.

Монополот е институција, спротивно на принципот на слободна трговија, така што деловните субјекти кои имаат одреден монопол во сферата на производството, сообраќајот, ја ограничува слободата на трговијата на други економски субјекти. Тој често го исклучува принципот на слободна трговија за некои деловни субјекти.

Преференциите дозволуваат привилегирана позиција за одредени економски субјекти. Државата, кога е заинтересирана за поголема економска диверзификација со друга земја, им дава на домашните субјекти бројни преференции (привилегирани царински стапки, поповолен режим на увоз) за подобрување на трговијата со стоки со други економски субјекти од одредена земја. Такова повластена позицијата за одредени предмети значи слобода на трговијата, а за другите поголеми ограничувања и давачки (особено за оние субјекти од тие земји со коишто се наоѓаат во одредена земја) не сакаат да ја зголемат трговијата со стоки).

Еднаквоста на третманот на бизнисот, деловните субјекти е цел на модерната слободна трговија, каде што сите субјекти ги уживаат истите деловни услови и тие без дискриминација. Со ова се постигнува меѓународна трговија систем на максимални клаузули за претпочитање кои обезбедуваат еднаков пристап постапувајќи кон сите. Оваа клаузула стана принцип на ГАТТ и нејзините наследници на Светската трговска организација. Слобода на меѓународната трговија се постигнува преку меѓународни договори, билатерални или мултилатерални, како и со пристапување кон многу меѓународни организации.

Генералниот договор за царини и трговија (ГАТТ) беше потпишан на 30 октомври 1947 година, проследен со усвојување на серија амандмани на состаноците

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

ГАТТ. Според тоа, ГАТТ претставува серија протоколи како што се на пр. Anesis Protocol, Протокол за условите за пристап до ГАТТ, Токио протокол, Женевскиот протокол и многу други. ГАТТ има три дела. Првиот дел ги претставува членовите I и II, односно членовите која ја содржат клаузулата од највисокото однесување. Оваа клаузула предвидува привилегиите и бенефициите доделени од страна на член на ГАТТ на било кој стоката се проширува на сите други членови на ГАТТ, како при увоз, така и при увоз извоз на стоки. Оваа клаузула се применува и за примена или за непримена на клаузулата, даночни, царински, меѓународни плаќања за трансфер, итн. Клаузулата со најголеми преференциите е општа и безусловна, но сеуште постојат ограничувања пред се во однос на привилегиите што се однесуваат на границата сообраќајот, привилегии во царинските униии, слободни царински зони и царински преференции. Вториот дел од ГАТТ е членот III-XXIII каде што се нагласуваат принципите на трговската политика кои немаат карактер на обичаите, но служат како инструмент на административниот протекционизам. Третиот дел од ГАТТ се однесува за процедурите за преговарање и за другите процедури поврзани со територијалноста со аплицирање за стоки, царински униии, царински преговори итн.

Во 1965 година усвоен е и четвртиот дел кој се занимава со трговија и развој. Особено нагласена е потребата за вклучување на земјите во развој што ќе им овозможи само да учествуваат во светската трговија. Се поттикнува извозот на земјите во развој со признавање на клаузулата за реципроцитет. Особено е значително намалувањето на тарифите од принципот "производ по производ" и "земја според земја", а подоцна и техника на линеарно намалување на царината т.н. Кенеди рунда кога царинските давачки беа линеарни за 50% индустриски производи, односно намалување за 35% во зависност од група до група на производ група и од земја до земја.

Светската трговска организација (СТО) е подружница на ГАТТ. Договорот за основање на Светската трговска организација стапи во сила 1.1.1995.година. Сите земји се приклучија на Светската трговска организација од ГАТТ и од тој датум, Светската трговска организација го замени ГАТТ. ГАТТ се занимава со трговијата со стоки, додека СТО има пошироко опфакт. Ефектот на СТО се однесува не само на стоки, туку и на услуги и трговија и правата на интелектуална сопственост. Седиштето на СТО е во Женева. Нејзините основните функции се:

- надзор и спроведување на мултилатерални трговски договори,
- решавање на трговски спорови

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- контрола врз националните трговски политики
- соработка со други меѓународни институции.

Основно тело на СТО е Министерската конференција и е составена од сите претставници земји членки на СТО. Таа се состанува најмалку секоја втора година и донесува одлуки за прашања поврзани со други трговски договори. Генералниот совет е составен од сите земји-членки на СТО и следи процедури за решавање спорови и надгледување на трговската политика на Земјите-членки. Министерската конференција на СТО воспостави уште три тела кои се одговорни на Генералниот совет:

- Комитет за трговија и развој - е одговорен за земјите во развој
- Комисија за платно-билансни ограничувања - е одговорна за: пречекорување на проблемите со плаќањето
- Комисија за буџети, финансии и администрација³⁵.

Системот на одлучување во СТО не е со гласање, туку со одлуки донесени со консензус. Ако одлуката не може да се донесе со консензус, тогаш се пристапува кон гласањето според принципот "една земја еден глас". Овие одлуки се донесуваат со мнозинство гласови. СТО е меѓународна организација со универзален карактер која вклучува 90% од меѓународната стокова размена. Покрај тоа, таа вклучува во својот режим го вклучува и земјоделство, текстилот, облека, услуги, странски инвестиции кои влијаат врз трговијата и интелектуалната сопственост.

СТО е водена од одредени принципи како што се:

- Статусот на најистакнатите нации
- Трговија без дискриминација
- Промовирање на конкуренцијата во меѓународната трговија
- Можност за отворена трговија и растечки пазарен принцип
- Поттикнување на развојни и економски реформи
- Концесии во меѓународната трговија
- Обединување на политиката за заштита
- Посебен третман на земјите во развој и земјите во транзиција.

Со правилата на СТО таксите од една земја не може да се применуваат за увезените производи со цел да се заштитат домашните производството на таа земја. Производи од териториите на една договорена страна, кои се увезуваат на територијата на другата договорна страна, нема да бидат со полош третман со слични производи од

³⁵ Stanković, M *Ekonomika spoljne trgovine*, Beograd, 2005.god.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

домашно потекло. СТО посебно го зема предвид охрабрувањето на развојот и економските реформи, особено во земјите во развој. Тоа е причината зошто земјите во развој на СТО даваат одреден рок за нивно прилагодување, а исто така им обезбедува потребна техничка помош. Развиените земји имаат обврска да им помогнат на земјите во развој во водењето на меѓународната трговија преку концесии и преференции, преку промоција на извозот и слично

9.Царински систем и политика на Европската унија

Во овој дел од трудот ќе бидат претставени нормите од Договорот за формирање на Европската заедница³⁶. Тој преставува најзначаен правен акт на примарното право на ЕУ. Овој акт се однесува на царина и царинска политика на Европската Унија. Бидејќи секундарното право на ЕУ (одлуки, препораки мислења, уредби, насоки, останати акти), не е важно за царинскиот систем и царинската политика и нема посебно да се задржуваме.³⁷

Напрвин анализата ја започнуваме со членот 3, ст. 1. ад (ц) ДЕЗ каде е пропишано е дека дејноста на Заедницата вклучува постоење на „внатрешен пазар, кој се карактеризира со укинување помеѓу државите членки, пречка за слободно движење на лица и проток на стока, услуги и капитал“, додека во член 3, ст.1 ад. (с) се истакнува дека „придружување кон економски земји и територии, со цел зголемување на размена за да со заеднички напори се унапреди стопанскиот и општествениот развој“³⁸.

Покрај тоа важно е да ја истакнеме и одредбата од став еден, член четири каде се вели: „Заради постигнување на целите изложени во член 2, дејноста на државата членка и Заедницата подразбираат, во услови и кон динамиката која што ја предвидува овој Договор, утврдување на економската политика базирана на тесна координација на економските политики на државите членки, на внатрешниот пазар и на дефинирање на заедничките цели, која што се воведува во согласност со начелата на отворената пазарна економија и слободната конкуренција“. Покрај тоа, член 12 од ДЕЗ содржи уште едно општо правило за забрана на нееднакво постапување (дискриминација). ДЕЗ

³⁶Скр. УЕЗ

³⁷Миле Врањеш, „О правним изворима пореског права Европске уније“, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1/2006, стр. 183–194

³⁸Миле Врањеш, „О правним изворима пореског права Европске уније“, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1/2006, стр. 183–194

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

содржи и посебни одредби со кои што се регулирани забраните за нееднакво постапување во врска со секој од наведените основни слободи: член 39, се однесува на слободата на движење на работната сила, а член 43 на правото на живеење, членот 49 ја регулира слободата на давање на услуги, додека во членот 56 е спомената слободата на движење на капиталот. Со други зборови слободата на промет на стока во земјите членки на ЕУ претставува една од основните слободи во ЕУ, заедно со слободата на движење на луѓето слободата на промет на услуги и слободата на промет на капитал³⁹.

Заедно со три основни слободи, таа е дел од темелите на кои што се заснова ЕУ, додека четири слободи се средишниот елемент на внатрешниот, односно заедничкиот пазар на ЕУ. Во литературата одредени автори претходно наведените таканаречени четири слободи уште ги именуваат пазарни слободи бидејќи тие имаат посебно значење за заедничкиот пазар и за слободниот економски промет.⁴⁰

Главна задача на интеграцискиот процес е остварувањето на концептот внатрешен пазар. Имено, спроведувањата на слободата на промет на стока, слободното движење на луѓето, слободата на прометот на услуги и слобода на прометот на капитал може да се обезбедува само преку подрачје без внатрешни граници помеѓу земјите членки и систем без национални царини и сите давачи кои имаат исто дејство и со забрана за даночна дискриминација. „За укинување на тие граници било потребно трансграничната размена да се свати како купување и продажба во земја“.⁴¹ При тоа во согласност со концептот на внатрешниот пазар, тоа не е само потребата за укинување на внатрешните граници, туку и укинување на граничната контрола. Во овој контекст би ја споменале и ревидираната Лисабонска стратегија на ЕУ од 2005 година во која се истакнати акциите кои што би требало да се преземат на ниво на ЕУ и на ниво на земјите членки на ЕУ, а кои што се однесуваат на вработувањето и економскиот пораст. Секако особено треба да се истакне проширувањето и продлабочувањето на внатрешниот пазар и обезбедување на отворен и конкурентски пазар во и вон Европа.

Согласно член 23 основа на ЕУ е царинска унија. Царинска унија, ја сочинуваат сите 27 земји членки на ЕУ каде се вклучени размена на сите видови на стоки. Царинската унија опфаќа „подрачје од најмалку две членки кои што прават единствено

³⁹ Врањеш, М., „Порески аспекти слободите кретања људи у Европској унији“, Европско законодавство, Београд, бр. 33–34/2010, стр. 132–143

⁴⁰ Herdegen, M., „Europarecht, II, Auflage“, (Verlag C H. V. Beck, München, 1999), стр. 206.

⁴¹ Кнаджија, В., „Господарски состав Еуропске уније“, Економски факултет Свеучилишта у Ријеци, Ријека, 1993, стр. 216

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

царинско подрачје без внатрешни царини и други трговски ограничувања, но со заедничка надворешно трговска политика во однос на трети држави. Од тоа следи дека во царинската унија на промет на стока со трети држави се применува заедничка царинска тарифа.”⁴²

Понатаму членот 25 од ДЕЗ пропишува „Царината на увоз и извоз и другите давачки со исто дејство се забранети помеѓу државите членки. Оваа забрана исто така важи за царината која што има фискален карактер“, додека во членот 26 се истакнува „Советот усвојува заедничка царинска тарифа, одлучувајќи за квалификуваното мнозинство на предлог на Комисијата“⁴³. Покрај тоа членот 27 содржи одредба според која за остварување на задачите кои што и се доверени со одредбите од ова поглавје, Комисијата се раководи од:

а) потреба за унапредување на трговскиот промет помеѓу земјите членки и третите земји,

б) рзвојот на условите на конкуренцијата внатре во Заедницата во мерка во која што се зголемува конкурентската способност на претпријатието;

в) потребите на Заедницата во суровини и полупроизводи, а комисијата води сметка да не се влошат условите на конкуренцијата помеѓу државите членки во прометот на готови производи;

г) потребите да се избегнуваат сериозни пореметувања во стопанскиот живот на државите членки и да се обезбеди порационален развој на производството и зголемување на потрошувачката внатре во Заедницата.

Во рамките на ЕУ постојат повеќе видови на царина. Така, покрај горенаведените - царината врз основа на меѓународните договори помеѓу земјите членки на ЕУ и третите држави, не ги одредува ЕУ, туку произлегуваат од договорените обврски на земјите членки на ЕУ кон СТО, тие се применуваат на стока од секоја земја членка на СТО. Преференцијалните царини се друг вид на царина. Тие се наплаќаат на увоз на стока од земјите кои што уживаат преференцијални царински третмани и тоа врз основа на склучени договори или одлуки на Европската комисија, а се применуваат на стока од потекло од земјите. Втор битен елемент за утврдување на царина е потеклото на стоката. Потеклото на стоката се докажува заради примена на

⁴²Оливера Лончарић-Хорват, „Царине“, у: Финанцијско право и финансијска знаност, Народне новине, Загреб, 2008, стр. 508

⁴³ Миле Врањеш, „О правним изворима пореског права Европске уније“, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1/2006, стр. 183–194

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

заедничка царинска тарифа, други мерки пропишани со договори, односно договори за трговија и промена на повластена царинска стапка на стока што се увезува од земји со кои што ЕУ склучила договори. Со примена на префернцијалната царина се овозможува повластена положба на домашниот пазар. Третиот вид на царина е вредносната или *ad valorem*, додека специфичните царини се четвртиот вид. Мешовитиот (комбинација на вредносните и специфичните) е петтиот вид додека царината со зголемена царинска стапка, е шестиот вид. Оваа царина претставува посебна мерка за ЕУ во рамките на трговската политика и истата се применува со цел спречување на штетните последици од пазарната конкуренција. Заедничката царинска тарифа содржи и посебни одредби кои што се однесуваат на давањето врска со заедничката земјоделска политика, тарифната удобност која што се применува кај одредени давања и зголемување на одредени тарифни давања.

Кога станува збор за тарифни погодности кои што се применуваат кај поединечни давачки за стока со одредена намена или одредени својства може да се:

- 1) намали царинската стапка;
- 2) за одреден временски период да се редуцира царинската стапка
- 3) да се примени царински контингент.

Користењето на наведени царински удобности подразбира претходно одборување и контрола на царинската служба.

Кога зборуваме за зголемување на одредени тарифни давачки мора да се потенцира дека во заедничката царинска тарифа предвидени се одредени мерки против секоја препрека на конкурентноста. Тоа е: 1) антидампинг царина, 2) царина за порамнување и 3) реторзивна царина.⁴⁴

Можеме да кажеме дека Царината и царинската политика порано биле многу значаен инструмент за заштита на домашното производство од странска конкуренција, отколку денес во услови на глобална економија. Европската унија има заедничка заштитна политика кон остатокот од светот.

Спроведувањето на такви заштитни политики ја прави меѓународната трговија помалку слободна. Слободното движење на стока е услов за побрз економски раст на ЕУ, другите регионални економски интеграции, одделни земји и целата општествена заедница.

⁴⁴ Исто, Оливера Лончарић-Хорват, Исто, стр. 503–504.

За крај на оваа точка можеме да кажеме дека заштитата се помалку се користи во меѓународната трговија. Тоа го потврдуваат и податоците за учество на царината во вкупниот БДП на земјите членки на ЕУ. Според тие податоци царината со години наназад губи на својата фискална сила, пред се како резултат на процесот на глобализација во надворешно-трговската размена и либерализацијата на светскиот пазар. Бидејќи либерализација на надворешната трговија придонесува за развој на регионалните економски интеграции заштитата во меѓународната трговија не дава долгорочна перспектива.⁴⁵

10. Хармонизација на Царинската Политика во ЕУ

Хармонизацијата или приближувањето не се стреми кон идентитетот, туку кон конвергенција на различни правни системи, кои ги намалуваат позначајните отстапувања во некои решенија. Хармонизација е потребна за да се овозможи непречено движење на капиталот, стоките, услугите и луѓето⁴⁶.

Во ЕУ под хармонизација се подразбира процесот на усогласување на националното право на земјите-членки со законодавството на Заедницата и овие се исклучиво оние содржани во Директивите. Обврска за усогласување на внатрешните правила на земјите-членки се преземени со потпишување на Договорот за тоа да се воспостави во степен потребен за постигнување на заедницата цели. Основните цели на Европските заедници долго биле ограничени претежно на економските цели.

Царинската политика е една од темелите на Европската унија. Таа одигра клучна улога во создавањето на интегриран внатрешен пазар и заедничка економска политика. Ги дефинира единствените обврски за функционирање на надворешните граници на Унијата преку создавање на заеднички правила за текови и оданочување на стоки со внимание кон зачувување на животната средина, културни вредности и заштита на разни активности преку спречување на пиратерија и фалсификување.

Била создадена во 1968 година, додека граничните премини меѓу земјите-членки беа отстранети во 1993 година. Царинската унија се базира на одредбите од Договорот за функционирање на Европската унија, Глава I - Слобода на

⁴⁵ Vranjes, M., Carine I carinska politika u funkciji ostvarivanja regionalnih ekonomskih integracija: Primer Evropska Unija, Pravni fakultet, Novi Sad, UDK 339.543:061, str.102-110

⁴⁶ Turčinović, F. Pravo i regulative EU, Zaječar, 2005. godina

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

движење на стоки (членови 23-27) и Глава X Сорабока во областа на царината (член 135). Со член 23 било утврдено дека царинската унија ја вклучуваат вкупната трговија со стоки, која првенствено вклучувала забрана за царински давачки кои имаат ист ефект врз увозот и извозот на стоки меѓу државите. Како и примената на заедничките царински тарифи на сопствените трговски односи со трети земји. Терминот Царинска унија подразбира простор каде што нема внатрешни пречки за движење на стоки и стоки што ги надминува заедничките правила, должности и квоти. Треба да се истакне дека, во согласност со одредбите на ГАТТ и СТО, овој тип на регионален трговски договор е ослободена од примената на принципот "најповластена нација" на членовите на царинската унија.

Одредбите на Царинската унија обезбедуваат заштита на животната средина и здравје и безбедност граѓаните и предуслов е контрола и откривање на заразените прехранбени производи и нивно враќање во родните земји. Исто така е пропишано прикривање на загрозени видови растенија и животни, културни добра со откритија за движење на украдена уметност, но контролата, исто така, вклучува ограничување на увозот - технологии кои би можеле да се искористат за создавање нуклеарно или хемиско оружје. Санкциите во откривање фалсификувани или пиратски производи беа воведени со цел да се заштитат легитимните производители (особено електроника, телекомуникации и текстилната индустрија) и здравствена заштита откривајќи фалсификување⁴⁷.

Доброволно усогласување на внатрешните прописи произлезе со некои други европски земји, иако тие немаат институционални врски со ЕУ или да ја презеде обврската за хармонизација, која се спроведуваат како дел од стратегијата за основање построги економски односи со ЕУ. Затоа овој процес е насекаде посакуван. Најинтересен пример е Швајцарија, која е по референдумот, одлучи да не влезе во ЕУ. Без оглед на овој факт, веќе десет години сите интерни прописи се анализаат со цел да се усогласат со правилата на ЕУ.

Сепак, усогласување во областа на трговското право, чишто норми треба да се обезбедат реализација на функционирањето на внатрешниот пазар, еднаквост на комуналните субјекти, слободен проток на стоки, движење на лица, услуги и капитал, како законска цел, стана приоритет паралелно со економските цели.

⁴⁷ Prokopijević, M Evropska Unija, Službeni glasnik, Beograd 2009. str. 402.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Според тоа, постојат значително проширени области каде што е во тек понатамошно усогласување неопходно и се чини дека ЕУ се движи од "сојуз на држави" во "сојузна држава" со унифициран правен систем. Во однос на техничката хармонизација можно е извршување на т.н. метод одоздола-нагоре кој не е базиран на активности на законодавни тела, туку на, правни теоретичари и практичари и имплицира слободна опција на договорните страни и судовите да го применат системот како избрано право.

Друг метод е т.н. метод одгоре и имплицира обврска на страните и судовите да и применуваат усвоените правила, бидејќи тие се наметнати од ЕУ или од доброто законодавните власти на земјите-членки. Во споредба со земјите кои не се членки ЕУ, без разлика дали е кандидат за членство или за трети земји што не го сакаат тоа Членството, хармонизацијата е едностран процес, и задолжителен и доброволен. Земјата која сака да стане членка на ЕУ е обврзана да го прилагоди својот правен систем на заедницата. Важно е да се напомене дека ова е динамичен процес бидејќи усогласувањето мора да го следи развојот на правниот систем на ЕУ⁴⁸.

11. Воспоставување на единствен пазар во ЕУ

Внатрешниот пазар е дефиниран во Единствениот европски акт како "Област без внатрешни граници во рамките на кој се обезбедува бесплатно движење на стоки, луѓе, услуги и капитал, во согласност со одредбите на Договорот.

Врз основа на оваа дефиниција, може да се каже дека заедничкиот пазар, како елемент на внатрешниот пазар, се потпира на четири слободи или принципи слободен промет на стоки, услуги, капитал и слободно движење на луѓе; Степенот на ефикасноста на функционирањето на внатрешниот пазар зависи од успешната елиминација на сите забрани и бариери (физички, даночни и технички) во трговијата меѓу земјите-членки. Процесот на воспоставување и развој на внатрешниот пазар може да се гледа од политичка, правна и економска гледна точка⁴⁹.

Гледано од политичка гледна точка, воспоставување на внатрешен пазар не е само прашање на себе, туку средство и преодна фаза за остварување на економска,

⁴⁸ Prokopijević, M, Evropska Unija, Službeni glasnik, Beograd 2009. str. 352.

⁴⁹ Ristić, T Fiskalna ekonomija i menadžment javnog sektora, Liber, Beograd, 2008. str. 308.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

монетарна и политичка унија; така што утврдувањето на динамиката на неговото достигнување е врз основа на политичката волја на земјите-членки.

Од правен аспект, подразбира воспоставување на внатрешен пазар и усогласување на правните и другите прописи во рамките на ЕУ со цел да се отстранат постоечки и спречување на воведување нови бариери во трговијата на Земјата-членка. За да се постигнат овие цели, потребно е да се имплементираат серија мерки и регулативи на подзаконските акти, кои обезбедуваат функционирање на внатрешниот пазар во правна и теоретска смисла.

Од економски аспект, заедничкиот пазар претставува само еден од нивото на меѓународна економска интеграција до политичка унија како крајната цел (зона на слободна трговија, царинска унија, заеднички пазар, економска унија и политичка унија). Царинската унија е основа на Европската унија и важен елемент на функционирање на единствен пазар. Единствениот пазар може правилно да работи само кога постојат заеднички правила на сопствените надвор граници. Ова сугерира дека 27 царински администрации мора да делуваат како да се една административна област. Ова заедничко правило се протегаат над царинската унија, како што е нејзината заедничка тарифа и ширење во сите аспекти на трговската политика, како што е повластената трговија, здравствена контрола и контрола на животната средина, заедничка аграрна политика и рибарската политика, заштитата на економските интереси на ЕУ преку нетарифни инструменти, како и мерки на надворешната политика.

Денес, Царинските Управи се соочуваат со нови предизвици, бидејќи тие мора да бидат обезбедат непречен тек на трговијата, примена на потребната контрола од една страна и истовремено обезбедувајќи здравје и безбедност на граѓаните од друга страна. Со цел да се постигне соодветна рамнотежа помеѓу овие две барања, контролни методи за различни услуги кои мора да се модернизираат, да се кооперативни и да бидат засилени. Комплетирањето на единствен пазар доведе до проширување на растот на внатрешната трговија на ЕУ и зголемувањето на нејзината отвореност кон светот. Внатрешната трговија со стоки и услуги значително ја надминува својата вредност во однос на надворешна трговија, иако ЕУ од комплетирањето на внатрешниот пазар ја презеде од САД улогата на прв извозник на стоки во светот. Отвореноста на стопанството на ЕУ кон светот, мерено со увозот на стоки и услуги во БДП се зголемило за 2 процентни поени, од 10 до 12% достигнувајќи од САД (13,5%) и

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Јапонија (9%). Стоките пласирани на внатрешниот пазар мора да имаат царинско оптоварување и да ги исполни сите други услови за конкуренција (на пр. Прописи за стандардизација). За процесот на воспоставување и функционирање на единствен пазарот е одговорна Комисијата на ЕУ, која своите резултати го известува Европскиот парламент и Советот. Во последниве години, Комисијата се стреми да обезбеди усогласување на условите за бизнис за финансиските услуги, даночното законодавство и така натаму.

На 29 октомври 2004 година, Европската комисија даде предлог со кој се поедноставиле обврските од сегашниот данок на додадена вредност, со цел да им се олесни на трговците кои ги снабдуваат стоките и услугите на другите земја членка на ЕУ во прекуграничните активности. Предлогот содржи "One step shop" систем, при што трговецот може да ги исполни сите негови даночни обврски за додадена вредност за сите активности на територијата на ЕУ во земјата-членка во која е основана. Овој систем ќе овозможи користење на единствена даночна стапка на додадена вредност за сите испораки што треба да се направат низ цела ЕУ со декларацијата за данокот на додадена вредност во електронски портал, кој автоматски ќе се предаде на други земји-членки, на која трговецот ја испорачал стоката или услугата. Овој предлог е заснован на Европскиот извештај за данокот кој покажа дека сегашната даночна обврска е исклучително болна и скапа за прекуграничните активности. Во таа прилика исто така се земени предвид ставовите изразени во јавните консултации, кои претходно биле одржани. Комесарот за внатрешен пазар и даноци го изјави "Европскиот совет идентификуван како важен елемент: забрзување на економскиот раст, намалување на административниот товар на бизнисот. Ова е предлог е вреден придонес кон оваа теза. Предлогот содржи 6 елементи создадени за да се олеснат обврските за плаќање данок на додадена вредност на трговци со кои не се основани во Земјите-членки кои обезбедуваат стоки и услуги.

Предлогот ќе им овозможи на трговците можност да го користат бројот на ДДВ по кој се идентификувани во нивната земја-членка за сите испораки што треба да се направат другите земји-членки, како и да се направи Декларација за ДДВ на еден електронски портал. Овие информации автоматски ќе бидат доставени до друга земја-членка каде трговецот ги испорачува стоките или услугите. Трговецот ќе го плати ДДВ директно во земјата каде даночниот обврзник е обврзан. Исто така, оваа опција ќе ја користат трговците од земјите кои не се членки на ЕУ. Сличен пристап на

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

"едношалтерски систем" ќе биде воведен на барање за наплата на ДДВ од други земјо-членки. Електронски портал за да го обезбеди тоа барањето за поврат ќе му укаже на земјата-членка каде настанале трошоците, што ќе бидат директно испратени до побарувачот. Крајниот рок за враќање на ДДВ ќе биде намален со 6 месеци до 3 и земјите-членки што паднаа во тој рок, ќе мора плаќа камата од 1% месечно, пресметана на износот на средства за наплата. Ќе има проширена употреба на обратниот платежен модел, со кој е трговец кој ја прима робата е одговорен за плаќање на обврска за ДДВ, а на трговецот кој го снабдува.

Прагот под кој трговците, особено малите и средните претпријатија, нема да бидат ослободени од ДДВ, може да се постави меѓу земјите-членки, со максимум 100.000 евра. Исто така се издвојува оддалечената трговија со стоките на кои се плаќа ДДВ, и со воведување глобален праг од 150.000 евра, пресметан за сите испораки на други земји-членки.

Идејата дека е можно да се воспостави соработка меѓу европските земји неконтроверзни области, пред се во економијата, односно дека започнатиот процес да ја покаже тенденцијата тоа се истури (*spill-over*) и други области даде резултатите прв во создавањето на Европската заедница за јаглен и челик, подоцна во создавање на зона на слободна трговија, и на Царинската унија и единствен внатрешен пазар и на крајот во формирањето на економска и монетарна унија⁵⁰.

За крај на оваа точка мора да се потенцира факторт дека поголеми користи од економското регионално интегрирање имаат малите земји, бидејќи преку интеграцијата овие земји создаваат поширок внатрешен пазар за набавка на потребните производи и за пласман на своите производи⁵¹.

12. Електронската царина - визија и цели

Информатичката револуција влијае на намалување на трошоците за добивање, обработка и пренос на информации, како и на целокупниот начин на водење бизнис. Информатичката технологија не е ограничена само на компјутери. Информатички технологии вклучуваат информации дека компанијата има создадено и употребува,

⁵⁰ Konferencija o megunarodnoj trgovini, 2003.

⁵¹ Биљанокa Ј (2003) Царински Систем и Царинско работење Факултет за Туризам и Угостителство, Охрид

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

широк спектар на конвергентни и сродните технологии и опрема за податоци, комуникациска технологија и други уреди, опрема и услуги⁵². Покрај компаниите и државните компании со цел да ги извршуваат ефикасно своите работни задачи чувствуваат потреба за воведување на информатичките технологии. Царинската управа, како дел од државната администрација, пред се, поради природата на својата работа и размена на информации помеѓу различни царински управи, една од првите започна развојот на процесот на е-царина.

Комисијата и земјите-членки на ЕУ, со цел да се воспостави Пан-европските услуги за е-царина за да обезбедат ефикасно, ефективно и интероперабилни информации и комуникациски системи на јавната администрација, со цел размена на пораки и процесот на информации од јавен карактер во Европа се врши на безбеден начин. Како дел од оваа заложба, тие се посветени да се обезбеди сигурност, интегрирана, интероперабилна и пристапен електронски царински системи за олеснување на логистиката на синцирот на снабдување и олеснување на царинските формалности при пренесување на стока во / и надвор од Европската заедница, и да се намали ризикот од безбедносните и безбедносните стандарди на граѓаните, преку воспоставување компатибилни ИТ царински системи помеѓу земјите-членки на ЕУ. Електронските царински системи на ЕУ во суштина ќе биде изграден во согласност со меѓународните стандарди во однос на сетови на податоци / модели и формати порака, која ќе им овозможи на идните интеракции со царинските системи на трети земји. Комисијата и земјите-членки на ЕУ имаат за цел да им обезбеди на структурата и начинот на кој Комисијата, царинските управи и другите гранични служби во ЕУ може електронска размена на информации со цел да:

- Обезбедат ефективна контрола од една страна и олеснување на движењето на стоките преку ефикасни постапки за извоз и увоз,
- Обезбедена зголемена конкурентност на европската економија преку намалување на административните трошоци и подобрување на царинските постапки;
- Олеснување на законската трговија преку координиран пристап на сите контролни услуги, а кои се однесуваат на контрола на стока увезена и извоз;
- Подобрена сигурност и безбедност на граѓаните во однос на опасни и незаконски добра;

⁵² Porter M. (2008), O konkurenciji, FEFA, Beograd, str.79

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- Подобрување на заштитата на финансиските интереси на Европската унија и нејзините земји-членки;
- Да придонесе во борбата против меѓународниот криминал и тероризам преку обезбедување на брз и релевантни информации во врска со меѓународниот синџир на снабдување;
- Овозможува непречена размена на податоци помеѓу релевантните контролни тела за увоз и извоз врз основа на Царинскиот закон на ЕУ и други релевантни регулативи.

Со цел да се постигнат овие цели, Комисијата и земјите-членки на ЕУ имаат обврска да обезбедат:

- Електронска размена на информации меѓу царинските испостави за сите царински постапки или од која било друга причина што се однесува на движење на стоки преку границите на ЕУ;
- Дали економскиот оператор може електронски да ги поднесува своите декларации од своите простории, без оглед на земјата во која ЕУ-стоката влегува или заминува од ЕУ;
- Собирањето или враќањето на царинскиот долг се врши според јурисдикцијата за месо во однос на основното книговодство или седиштето на увозникот или извозникот
- Изборот на стоки за царинска контрола во граничните и внатрешните царински испостави се заснова на анализа на ризик, автоматски користејќи ги критериумите за анализа на ризик од меѓународен, ЕУ и национален ризик кои се разменуваат електронски помеѓу државите членки;
- Трговците ќе мора да се регистрираат само во една земја-членка за царински цели, дури и ако вршат царински постапки во други земји-членки;
- Економските оператори имаат пристап до информации за порталот и единствена електронска пристапна точка за увоз и извоз, без оглед на тоа што царинската постапка на земјите-членки започнува или завршува;
- Сите постоечки (на пр. TARIC, NCTS, итн.) и идни компјутеризирани царински системи ќе се базираат на интегрирана архитектура;
- Секогаш кога е неопходно, овие компјутеризирани царински системи се поврзани со постојните и идните системи покрај царините (на пример, системот за следење на ЕМСС, за движење на акцизни стоки во Заедницата);

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- Сите државни агенции и агенции вклучени во процесот на увоз и извоз им овозможуваат да имаат електронска размена на податоци, вклучително и со трети земји, предвидени со меѓународен договор. Царината ќе ја преземе водечката улога во воспоставувањето на електронски прозорец за овие тела и услуги;

- Сите физички контроли се вршат истовремено и на исто место (едношалтерски систем).

За да се постигнат гореспоменатите цели, неопходно е:

- Усогласување на размената на информации користејќи меѓународно прифатени модели на податоци и формати на пораки;

- Реинженеринг на царинските процеси и царинските процеси со цел да се зголеми ефикасноста и ефективноста, да се поедностават царинските постапки и да се намалат трошоците за вршење на царинските формалности;

- Обезбедување на економски оператори со широк спектар на електронски царински услуги кои им овозможуваат на операторите да ја поедностават интеракцијата со царинските органи на која било земја-членка.

ГЛАВА 2

КОНЦЕПТОТ НА ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА ВО СОВРЕМЕНИТЕ ДРЖАВИ

1. Поимот фискална политика

Под поимот фискалната политика се подразбира подразбира оданочувањето на приходите со цел да се ублажат економските циклуси и да се придонесе кон одржување на полноправна економија, без инфлација и дефлација⁵³. Во правецот и начинот на остварување на целите и задачите на макроекономската политика (забрзан економски развој, конкурентен капацитет на економијата, целосно вработување, зголемување на животниот стандард) мора да се применат фискални приходи (даноци, придонеси, царини, оданочување итн.) и буџетски расходи

Монетарната и фискална политика се интегрален дел од макроекономската политика и затоа тие мора да бидат координирани и интегрално водени, бидејќи тоа е еден од главните услови за економски развој. Координација помеѓу монетарниот и фискалниот сектор подразбира компатибилен однос на растот на доходот, буџетскиот дефицит и јавниот долг. Помеѓу помеѓу фискалниот дефицит, јавниот долг, каматните стапки и девизниот курс, помеѓу паричните текови јавниот сектор и даночните побарувања, помеѓу буџетскиот и монетарниот сектор, треба да постои повратна спрега.

Притоа, основни индикатори на фискалната политика се: јавните расходи и јавните приходи, односно комплетна буџетска политика, а со самото тоа и јавниот долг и емисијата на пари.

Токму јавните давачки кои се од задолжен карактер како што се даноци, царини и акцизи се основниот метод за прибирање на приходи за државата. Имајќи го сето тоа о предвид најголем дел од приходите државата ги остварува токму

⁵³ Јовановски Панче: Јавни финансии, Европски Универзитет, Скопје, 2006

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

преку овие канали. Со помош на фискалните давачки се реализираат следните макро и мезоекономски цели⁵⁴:

- финансиски;
- економски;
- социјални и
- политички.

Од финансиски аспект, целта на јавните приходи е прибирање на средства од кои ќе можат да се реализираат главните расходи.

Од економска гледна точка, јавните приходи влијаат врз структурата на пазаротна една национална економија. Имено доколку државата има функционален и ефикасен систем на фискални давачки, таа мошне лецно може да го подобри функционирањето на пазарниот механизам за алокација на ретките ресурси, нивото на цените, невработеноста како и економскиот раст.

Оданочувањето од социјален аспект, може да го увидиме преку редистрибуирање на богатството помеѓу населението со цел да се намалат социјалните разлики.

Политичката цел на се гледа преку наметнувањето на фискални давачки на граѓаните, со ефикасен даночен систем, преку кој ќе може правилно да управува со целокупниот развој на општеството. Така државата преку наметнување на високи даноци за активностите за кои смета дека се штетни за здравјето на населението, како што се пушењето, алкохолот, може да делува обесхрабрувачки и да влијае врз нивното конзумирање.

2.Цели на фискална политика

Фискалната политика е мошне значаен инструмент во управување со националната економија, бидејќи преку користење на јавните приходи и расходи, државата ги насочува макроекономските политики и со тоа влијае врз растот и развојот на економијата. Фискалната политика има пет цели кои секоја држава настојува да ги оствари.⁵⁵:

- Стабилност;

⁵⁴ Јовановски Панче: Јавни финансии, Европски Универзитет, Скопје, 2006

⁵⁵ Арсовски, Д., Неновски, Т., Смиљковски, И.,: Јавни финансии, ФТУ - Охрид, 2006

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- Еднаквост;
- Развој и
- Флексибилност
- Одржливост;

Најзначајна цел на фискалната политика е одржување на стабилноста на целиот економски систем на една земја. Имено од Големата Депресија во САД и остатокот од светот во XX век, па се до светската глобална криза од 2007, се потврди неопходноста државата да биде основен регулатор на домашната економија, односно да го контролира општото ниво на невработеност, економските циклуси, инфлацијата и каматната стапка. Доколку постои недоволна регулација на домашните пазари тоа може, да има негативно влијание и на другите земји со кои што земјата соработува. Непостоењето на контрола, на пазарниот механизам може да предизвика дисфункции поради бидејќи ресурсите не би се алоцирале на најефикасен начин и економијата не би била способна да се урамнотежи, што дополнително би предизвикало низа други проблеми кои подоцна тешко би можеле да се контролираат.

Ниската невработеност и ниската инфлација се карактеристики на една стабилна економија, но само на краток рок, бидејќи државата не може да ги постигне двете одеднаш подолг временски период, па, поради тоа на оваа тема се водат политички дебати дали е подобро во една држава да се има висока инфлација и ниска невработеност или обратно, бидејќи е речиси невозможно во исто време една земја да има и ниска невработеност и ниска инфлација. На подолг рок, со успешно водење и регулирање на пазарниот механизам, невработеноста се урамнотежува на едно природно ниво, а инфлацијата престанува да расте.

Втората цел на фискалната политика е промовирање на еднаква дистрибуција на богатството во општеството, односно намалување на социјалните разлики. Со други зборови тоа би значело дека при одржување на износот на даноците треба да се поаѓа од богатството на тие што се оданочуваат, со што би се намалил јазот помеѓу богатите и сиромашните, а воедно би се појавила и средната класа. Меѓутоа долгорочно гледано, оваа мерка го успорува економскиот раст⁵⁶.

Третата цел на фискалната политика е постојан раст на финансиската моќ на населението рефлектиран со повисок бруто домашен производ и животен стандард. Оваа цел една држава најтешко може да ја постигне, поради тоа што не постои

⁵⁶ Димитар Тодевски, Јавни финансии, ЕУРОМАРК Скопје, Скопје, 2007

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

консензус кои точно инструменти поттикнувачки влијаат врз забрзан развојот на стопанството. Според Кејнз⁵⁷, државата треба да ја стимулира агрегатната побарувачка преку интензивирање на потрошувачката и намалување на даноците.

Четврта цел на фискалната политика е флексибилноста односно способноста на државата да може структурно и дискреционо да се прилагодува на новнастанатите појави во макрономијата и глобализацијата на пазарите. Кога имаме природни непогоди, вулкани, земјотреси, поплави, пожари, државата треба да биде подготвена соодветно да одговори на потребите на населението.

Петтата цел на фискалната политика е одржливост и заштита на искористливите ресурси. Имено, не постои ресурс на планетава кој не е неограничен, а во исто време ресурсите ги нема подеднакво на земјата. Така постојат ресурси кои ги има во поголеми количини додека други ресурси се релативно ретки па затоа државата каде што се наоѓа одреден ресурс, треба да води сметка за нејзиното експлоатирање и алокација, и во исто време е потребно да го ограничи неговото искористување. Како пример можеме да ја земеме Велика Британија, кога во XIX век за потребите на индустриската револуција биле ископани сите наоѓалишта на јаглен или во случајот на Русија со исцрпувањето на гасот и арапските земји со нафтата⁵⁸.

Во години на нормален раст и развој државата треба структурно да ја прилагодува фискалната политика така што ќе обезбеди мали флукутации во економските циклуси и долгорочна стабилност користејќи ги како инструменти даночните и каматните стапки, но и политиката на социјалните трансфери.

3. Инструменти на фискална политика

Инструментот е средство со кое се постигнува одредена цел. Ова може да биде економска големина, како и некои од институциите на економскиот систем (каматна стапка, некој посебен данок ...). За да може одредена променлива да се дефинира како инструмент на економската политика, тоа мора да се гледа во однос на нивните ознаки за квалитет и квантитет, ефективна во однос на постигнување на одредена цел и мора да биде различна од другите инструменти, од гледна точка на управувањето и посебните перформанси.

⁵⁷ Атанасовски Живко, Јавни финансии, Економски факултет, Скопје, 2004

⁵⁸ Димитар Годевски, Јавни финансии, ЕУРОМАРК Скопје, Скопје, 2007

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Инструменти на економската политика се класифицирани во следниве групи: инструментите на јавните финансии, монетарните инструменти - инструменти за кредитна политика, системи и цените политики, инструментите и девизните системи, инструменти и политика на приходи, средствата за директна контрола⁵⁹.

Инструментите на фискалната политика, особено се користат за постигнување на овие цели на економската политика. Полна вработеност, стабилност на цените, подобрување на билансот на плаќања, унапредување на производството, односно економскиот раст и за прераспределба на приходите, односно богатството⁶⁰.

Односот помеѓу целите и инструментите припаѓа на централните и најсложените прашања на теоријата на економската политика. Во однос на целите - инструменти, прашањето на конзистентноста на економската политика е од клучно значење за нејзината ефективност. Со тестирање на конзистентноста на економската политика ќе се утврди дали во даден контекст на структурни, институционални, политички и други ограничувања избрани целите и инструментите се взаемно некомпатибилни.

Употреба на одреден инструмент во одредено време за да се постигне една или повеќе од поставените цели. Мерките на економската политика всушност се сведуваат на промена на постојниот инструмент или воведување на нов. Сите мерки на економската политика редовно има неколку ефекти, често се различни во однос на поставената цел, под услов овие ефекти може да бидат директно или индиректно. Мерките на економската политика мора да бидат не само добро избрани, но подеднакво добро избалансирани во однос на поставените цели.

Како инструменти на фискалната политика се во литературата се наведуваат⁶¹:

- **Државни трошоци** - се трошоци кои државата ги прави за покривање на своите потреби на различни нивоа на државната управа. Со помош на нивно приспособување државата може директно или индиректно да влијае врз приватната потрошувачка, јавната потрошувачка, инвестициите и врз агрегатната побарувачка.

- **Даноци или даночни плаќања** - го вклучува целиот спектар на даноци со кои државата ги оданочува физичките или правните лица. Преку нивната промена се влијае врз заштедите, инвестициската клима, приватната потрошувачка, расположливиот приход, деловната иницијатива.

⁵⁹ Jurković, Pero: Javne financije, Massmedia, Zagreb, 2002., str. 64.

⁶⁰ Sever, Ivo: Fiskalna politika, 2008., str.52.

⁶¹ Brummerhoff, D, Javne finansije, Mate, Zagreb, 2002

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Трансферни плаќања – тие преставуваат трансфер на ресурси во парична форма од едни физички или правни лица во корист на други физички или правни лица. Тоа се субвенции, социјална помош, помош при невработеност и други. Преку нив државата може да влијае врз приходите, потрошувачката, штедењето, инвестициите и другите макроекономски индикатори.

Буџетски суфицит – имаме кога трошоците се помали од приходите. Ова е мошне ретка појава сепак која сепак има влијание врз буџетот. Тој исто така може да влијае на инвестициите и штедењето.

Буџетски дефицит – преставува износ каде што трошоците ги надминуваат приходите во буџетот. Преку негово формирање, видот, големината и начинот за негово финансирање државата може да влијае врз основните макро параметри.

Јавен долг – со созржи државениот и долгот на јавните претпријатија како и компании каде државата има мнозински удел. При негово создавање, сервисирање и отплата јавниот долг може значително да влијае на основните макро- економски параметри па дури и да предизвика тешки економски деформации.

Доколку го разгледуваме временскиот период, фискалната политика може да биде: краткорочна, среднорочна и долгорочна.

Според начинот на практичната примена таа може да биде: дискрециона фискална политика и недискрециона фискална политика.

4. Насоки на фискалната политика

Во зависност од тоа дали се стреми кон зголемување на БДП и нивото на вработеност или намалување на инфлацијата, фискалната политика може да се движи во две насоки:

- експанзивна
- контрактивна

Фискалната политика е лабава (експанзивна) кога државата ја зголемува потрошувачката или ги намалува давачките со цел да стимулира зголемена агрегатна потрошувачка. Во ваков случај јавните расходи се повисоки од јавните приходи, односно државата планира и реализира буџетски дефицит.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Фискалната политика пак се нарекува цврста (контрактивна) кога државата ја намалува потрошувачката или ги зголемува давачките со цел да ја намали инфлацијата, да врати дел од јавниот долг или генерално да го стабилизира стопанството. Во вакви услови јавните приходи се повисоки од јавните расходи, а државата остварува буџетски суфицит.

Многу економисти сметаат дека преку уставот треба да се наметне водење одговорна фискална политика, зашто постојат опасности дека еден ден националниот долг нема да може да се сервисира. Според нив, државата треба да троши само она што го остварува преку фискалните давачки.

Пропонентите за експанзивна фискална политика мислат обратно, односно дека со тоа ќе ограничи развојот и растот на стопанството. Тие мислат дека државата не треба сама да си ги врзува рацете и да води флексибилна фискална политика.

Постојат три главни аргументи за потреба од водење на оптимална фискална политика:

- автоматска стабилизација;
- даночно порамнување;
- интеграциска редистрибуција.

Во екстремни услови буџетскиот суфицит и дефицит може да апсорбира одреден шок во економијата и со тоа се однесува како автоматски стабилизатор. Во случај на рецесија, поради намалената активност на населението и зголемување на расходите на социјалните трансфери, доаѓа до буџетски дефицит. Овие автоматски реакции го туркаат буџетот во дефицит, но му помагаат на населението да ја преброди кризата. Доколку пак се инсистира на балансиран буџет, треба да се зголемат даноците и давачките, што дополнително ќе ја влоши веќе лошата економска состојба. Со неизбежното создавање на дисторзија меѓу населението, и обесхрабрувањето на економската активност поголемиот дел од добивката оди во државна каса. Но, со постоењето на буџетскиот дефицит, тој ќе го апсорбира шокот. И така ќе нема потреба фискалните давачки да се зголемуваат, со што ќе се обезбеди стабилност на даночниот систем и сето тоа ќе ја минимизира варијабилноста во даночните стапки. Оваа економска политика се нарекува даночно порамнување и е возможна единствено во услови на фискална флексибилност.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Пренесувањето на даночниот товар од колено на колено може да претставува еден вид на стапица, интергенерациската редистрибуција во суштина овозможува финансирање на економскиот развој во сегашноста и распределување на обврските брз неколку генерации, кој ќе бидат уживатели во развиениот економски свет.

5. Методи на спроведување на фискалната политика

Со цел да се раализираат целите на стабилизационата фискална политика преку регулирање на агрегатната побарувачка постојат повеќе начини на користење на фискалните инструменти:

1. Методот на вградени (автоматски) стабилизатори;
2. Методот на дискрециони мерки;

5.1. Вградени (автоматски) стабилизатори

Доколку економијата расте и тоа е проследено со пораст на инвестициите, производството и вработеноста потоа тоа се заменува со рецесии, проследени кое предизвикува пад на инвестициите, производството и вработеноста. Економските експанзии можат да преминат во неконтролирана инфлација, а силните рецесии во депресији да предизвикаат катастрофални последици. Поради тие причини, одговорните за економските политики користејќи ги мерките на дискреционата фискална политика се обидуваат да делуваат стабилизирачки врз економиите. Тоа повеќе пати бара многу долг паерид за нивно спроведување, пришто состојбата во економијата може битно да се влоши (експанзијата да премине во висока инфлација или пак рецесијата во силна депресија) или економскиот циклус да премине од една во друга фаза. Доколку се доцни со делување на мерките на дискреционата фискална политика може на економијата да и нанесе несогледливи штети. За среќа современите фискални системи содржат во себе т.н. автоматски стабилизатори кои самостојно се вклучуваат и дејствуваат антициклично врз економијата, без притоа да се чекаат одлуките за промената на даночните стапки и јавните расходи. Имено, доколку економијата е во експанзија, цените ќе растат што ќе предизвика зголемување на номиналните доходи на даночните обврзници, односно на граѓаните и претпријатијата.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Доколку со исти непроменети даночни стапки во буџетот, се приберат поголеми доходи со што извлекува дел од парите во економијата и тоа ќе ја смири експанзијата. Примената на автоматски стабилизатори е во тоа што одредени фискални големини автоматски дејствуваат антициклично. Антицикличното дејство се постигнува врз било какви интервенции на законодавното тело и на владата во однос на обликувањето на инструментите на фискалниот систем, односно самиот фискален систем придонесува за стабилизација преку генерирањето на автоматски приспособувања на даноците и на јавните расходи на промените на нивото на доходот. Падот на приватниот доход, се стабилизира, а потрошувачката кога доходот опаѓа и го ограничуваат приватниот доход и потрошувачката кога доходот расте. Тие се нарекуваат автоматски бидејќи дејствуваат инверзно во однос на промените на доходот без да мора да се преземат мерки за промени на елементите на фискалниот систем.

5.2. Дискрециона фискална политика

Дискреционата фискална политика претставува право на владите на современите економии да предлагаат и применуваат промени во јавните давачки (даночните стапки) и во програмите на јавната потрошувачка во зависност од фазата на економскиот циклус. Со други зборови таа е активната, стабилизациона фискална политика која што владата ја конципира и спроведува за да ги избегне несаканите последици од експанзијата, односно рецесијата и да осигура функционирање на економијата блиску до нивото на потенцијалниот БДП, односно да осигура што е можно порационално и поефикасно користење на расположливите ресурси на економијата. Имено, доколку земјата е соочена со рецесија, со нејзина примена би можеле да се намалат даночните стапки или да се зголеми јавната потрошувачка, или да се комбинираат двете мерки, со што би се зголемила агрегатната побарувачка. Доколку државата се соочи со експанзија, тогаш мерките би биле обратни. Во литературата постои мислење дека во случај на посилни рецесии и експанзии државите имаат легитимно право и обврска да спроведуваат дискрециона фискална политика за да ја стабилизираат економијата и да го спречат нерационалното користење на ретките ресурси. Притоа треба да се има во предвид фактот дека дискреционата фискална политика се соочува со бројни слабости ограничувања кои ја намалуваат нејзината ефикасност а понекогаш ја прават и контра продуктивна.

6. Стабилизациска функција на фискалната политика

Економијата на една земја при движењето кон нејзиниот развој поминува низ периодични економски циклуси, односно периоди на брз економски раст и пад на невработеноста проследени со периоди на бавен или негативен економски раст и зголемување на невработеноста. Стабилизациска функција на фискалната политика во ублажување на економските циклуси се постигнува преку:

1) дискрециските фискални мерки, кои можат да бидат од ендоген и егзоген карактер; Ваквите мерки претставуваат намерно и смислено обликување на инструментите на фискалната политика, односно нивна промена зависно од цикличната позиција на економијата. Во рамки на буџетските приходи, ова подразбира менување на висината на даночните стапки, даночната основа или други елементи на оданочување на постојните даноци, воведување нови даноци или укинување на некој од постојните даноци. Од друга страна, дискрециските мерки во рамки на буџетските расходи се однесуваат на промени во нивниот обем и структура, како на капиталните така и на тековните расходи.

2) автоматската реакција на фискалните променливи на промени на економската активност; Цикличните движења на аутпутот резултираат со автоматски промени на буџетските приходи и расходи при постојните даночни решенија и поставени правила на трошење на буџетски средства. Според ова, на пример, во услови на рецесија, пониското ниво на доход на домаќинствата и намалената добивка на фирмите резултира со понизок даночен товар на приватниот сектор и помало намалување на расположливиот доход и, соодветно, поблаг пад на потрошувачката и инвестициите, т.е. аутпутот. Притоа, стабилизациската улога е поефективна во услови на прогресивни стапки на оданочување на доходот и добивката, имајќи предвид дека доаѓа до натпропорционално намалување на даночниот товар во услови на забавување на економската активности⁶².

На страната на расходите, постојат т.н. социјални програми кои автоматски реагираат на економскиот циклус, како што се надоместоците за невработеност и разни

⁶² Baunsgaard, T. and Symansky, S. A. (2009), “Automatic Fiscal Stabilizers: How Can They Be Enhanced Without Increasing the Size of Government?” IMF Staff Position Note, No. 09/23, Washington, DC: International Monetary Fund.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

други социјални трансфери, кои се дизајнирани на тој начин што во услови на рецесија доаѓа до нивно зголемување, делувајќи кон ублажување на последиците од намалената агрегатна побарувачка. Во литературата се укажува на ограничување на фискалната политика единствено на автоматските стабилизатори како одговор на цикличните движења во економијата. Ова се јавува како последица на слабостите на активната фискална политика, поврзани главно со временското заостанување кое опфаќа различни сегменти во зависност од економските и политичките карактеристики на земјата⁶³. Вообичаено, временското заостанување го опфаќа распознавањето на цикличната позиција на земјата, односно на потребата за промени во фискалната политика, донесувањето одлука за мерките кои ќе се преземат и времето потребно за нивно усвојување, па сè до времето кога ќе се почувствуваат ефектите од преземените мерки. Освен тоа, фискалните мерки преземени за ублажување на економските флукуации вообичаено не се повлекуваат автоматски, создавајќи услови за проциклично однесување на фискалната политика. Така, намалените даночни стапки во услови на рецесија имаат тенденција да не се менуваат кога економијата преминува во фаза на експанзија, резултирајќи со постојан (циклично прилагоден) буџетски дефицит. Притоа, треба да се укаже дека автоматските стабилизатори често имаат недоволно влијание во ублажување на флукуациите во економската активност, што ја наметнува потребата и од фискални мерки. Како резултат на ова, во теоријата се укажува и на можноста за комбинирано дејствување на инструментариумот на фискалната политика. Ваквата опција подразбира воведување на фискално правило и негово институционализирање, како механизам за зајакнување на стабилизационските ефекти на автоматските стабилизатори.

7. Ефекти на фискалната политика врз макроекономските движења

Најголема примена во емпириската литература во однос на испитувањето на макроекономските ефекти на фискалната политика имаат VAR-моделите. Притоа разликите помеѓу различните студии произлегуваат првенствено како резултат на фискалните шокови, поделени во четири групи⁶⁴.

⁶³ Mankiw, N. G. (2009), *Macroeconomics*, 7th edition, Worth Publishers, New York.

⁶⁴ Perotti, R. (2004), “Estimating the effects of fiscal policy in OECD countries”, University of Bocconi, Working Paper.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

1. Преку примена на вештачки променливи, а со цел да се опфатат фискални состојби поврзани со политички одлуки или избори..

2. Со воведување на рестрикции на знакот во функциите импулс-реакција, применет кај Canova и Pappa⁶⁵, Mountford и Uhlig⁶⁶ и други.

3. Пристап заснован на Choleski-подредувањето, застапен кај Fatas и Mihov⁶⁷, Favero⁶⁸ и други.

4. Искористување на заостанувањата при носење одлука за фискалната политика и информации за еластичноста на фискалните променливи во однос на економската активност. Овој пристап се среќава кај Blanchard и Perotti⁶⁹, De Castro и De Cos⁷⁰

De Castro и De Cos⁷¹ користејќи квартални податоци за периодот 1980 – 2004 година во Шпанија ги испитуваат ефектите на фискалната политика врз избрани макроекономски променливи. Резултатите од нивната студија укажуваат дека доколку се зголемат буџетските расходи ќе има поголема економска активност на краток рок, додека на подолг рок ефектите исчезнуваат и со негативен предзнак. Понатаму доколку се зголемат буџетските расходи тоа ќе допринесе до повисока стапка на инфлација и до зголемување на каматните стапки. Исто така резултатите укажуваат дека поголеми приходи предизвикуваат зголемување и на расходите, што оди до заклучок дека зголемување на даночниот товар можно е да не дадат резултати, при обидот да се направи фискална консолидација.

Mountford и Uhlig⁷² ги испитуваат шоките на буџетските приходи и расходи и шокови со заостанување, за периодот 1955 – 2000 година користејќи квартални податоци за САД. Од резултатите може да се заклучи дека намалување на даноците

⁶⁵ Canova, F. and Pappa, E. (2003), “Price Dispersions in Monetary Unions: The Role of Fiscal Shocks”, CEPR Discussion Paper Series, No. 3746.

⁶⁶ Mountford, A. and Uhlig, H. (2005), “What are the effects of fiscal policy shocks?”, SFB 649 Economic Risk, Discussion Paper No. 039, Berlin.

⁶⁷ Fatas, A. and Mihov, I. (2001), “The effects of fiscal policy on consumption and employment: theory and evidence”, CEPR Discussion Paper No. 2760.

⁶⁸ Favero, C. (2002), “How do European monetary and fiscal authorities behave?”, CEPR Discussion Paper Series, No. 3426.

⁶⁹ Blanchard, O. J. and Perotti, R. (1999), “An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output.” NBER Working Paper No. 2769.

⁷⁰ De Cos, P. H. (1999), “Some considerations regarding the calculation of cyclically adjusted budget balances”, in *Indicators of structural budget balances*, Banca D’Italia, Research Department, Public Finance Workshop.

⁷¹ De Castro, F. and De Cos, P. H. (2006), “The economic effects of exogenous fiscal shocks in Spain: an SVAR approach”, ECB Working Paper No. 647.

⁷² Mountford, A. and Uhlig, H. (2005), “What are the effects of fiscal policy shocks?”, SFB 649 Economic Risk, Discussion Paper No. 039, Berlin

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

финансирано преку задолжување е најдобра фискална политика за стимулирање на економската активност. Меѓутоа, исто така тие истакнуваат укажуваат дека на долг рок ваквата политика води кон негативни последици. Во студијата авторите исто така истакнуваат дека зголемување на буџетските расходи финансирано преку задолжување има влијание врз економската активност во првата година по шокот и со послаб интензитет.

Во својата студија Afonso и Sousa⁷³ политика користејќи квартални податоци за САД, Обединето Кралство, Германија и Италија користјќи го Bayesian SVAR-пристапот ги испитуваат макроекономските ефекти на фискалната политика. Наодите укажуваат дека зголемување на буџетските расходи: има мало влијание врз БДП; нема значително влијание врз приватната потрошувачка; делува негативно врз приватните инвестиции, поддржувајќи ја идејата за ефектот на „истиснување“; нема значително влијание врз инфлацијата; има мало позитивно влијание врз стапката на раст на монетарните агрегати; води кон депрецијација на реалниот ефективен девизен курс; има позитивни и трајни ефекти врз продуктивноста.

Користејќи го користат SVAR-пристап за панел од 44 земји Ilzetzki et al⁷⁴ го анализираат влијанието на јавната потрошувачка врз економската активност. Кога се анализираат развиеноста на земјите, добините резултати укажуваат дека ефектите на јавната потрошувачка се поизразени отколку што тоа е случај со земјите во развој. Во рамките на нината студија утврдуваат дека трговската отвореност, е значаен индикатор, односно економиите кои се релативно затворени имаат позитивен мултипликатор на долг рок, за разлика од поотворените економии за кои е проценета негативна вредност.

8. Теоретски рамки за развој на фискалната политика

8.1. Основни карактеристики на теоријата на Кејнз

Кејнз во центарот на своето размислување ги става на мерките на економската политика, настојувајќи да најде средства за да може да го извлече капитализмот од криза.

⁷³ Afonso, A. and Sousa, R. M. (2008), “The Macroeconomic Effects of Fiscal Policy”, Working Paper No. 56, School of Economics and Management, Lisbon.

⁷⁴ Ilzetzki, E., Mendoza, E. G. and Vegh, C. A. (2010), “How Big (Small?) are Fiscal Multipliers?”, NBER Working Paper No. 16479.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Основите на размислувања Кејнз се во трите основни агрегати димензии: понуда, целосно вработување и ефективна побарувачка, а главниот фактор на општествена репродукција е вкупната побарувачка.

Во капитализмот е евидентен расчекор помеѓу глобалната ефективна побарувачка и вкупно остварениот готовински приход, а на прво место помеѓу финансиската и реалната акумулација. Вкупната побарувачка е претставена со две компоненти: трошење и инвестиции. Колкава ќе биде потрошувачката ќе зависи од реалниот национален доход и веројатноста за потрошувачка. Секогаш кога се зголемува реалниот доход, постои зголемување на потрошувачката, но помалку од зголемувањето на приходите (гранична склоност кон штедење), затоа што одредена сума оди на штедење⁷⁵.

Заштедата е разликата помеѓу приходот и ефективното трошење. Суштинска состојба на рамнотежа во процесот на репродукција е дека вкупниот износ на заштеди се троши на инвестиции. (формулата на Кејнз: заштеди = инвестиции)

Во реалноста, сепак, тоа нема да доведе до автоматско користење на заштеди за инвестиции, бидејќи инвестициската активност е условена од големината на стапката на профит (маргинална ефикасноста на капиталот) и каматна стапка која е во прв план⁷⁶.

Кејнз на прво место е поддржувач на мешањето во приватно-економски односи и регулирање на тие односи. Бидејќи капитализмот е придружен со хроничен недостаток на феноменот на глобалната побарувачка, Кејнз е посветен на активно вклучување на државата во создавање на дополнителни инвестиции и побарувачката на потрошувачите.

Во областа на даночната политика Кејнз се јавува како поддржувач на прогресивното оданочување, кое треба да се оди на опфаќањее на деловите од приходите кои се наменети за заштеди. Кејнз тврди дека тоа е неопходно да се оди на политиката на зајакнување на ефективна монетарната побарувачка преку фискални акции и над нивото на реалниот доход.

Во периоди на депресија, државата интервенира преку експанзивната фискална политика која делува во насока на заживување на економијата. Овие мерки се вршат или со намалување на даноците на населението, секое зголемување на трошоците, при што зголемувањето на расходите има посилни ефекти. За разлика од експанзивната фискалната политика, контрацикличната фискална политика ќе оди на намалување на трошоците и зголемување на даноците, што ќе резултира со намалување на производството, вработеноста, потрошувачката и инвестициите.

⁷⁵ Samuelson, P.A., Nordhouse, G: Ekonomija, Mate, Zagreb, 1992., str. 622.

⁷⁶ Samuelson, P.A., Nordhouse, G: Ekonomija, Mate, Zagreb, 1992., str. 622.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Современата финансиска теорија разви т.н. автоматски или вградени стабилизатори. Тие претставуваат такви јавни расходи и приходи кои автоматски, без конкретни одлуки на државните органи, имаат контрацикличен ефект.

8.2. Постејнезианска теорија за фискалната политика

Според познатиот американски економист проф. Пол Семјуелсон фискалната политика се користи за означување на користење на даночната политика и јавните расходи во процес кој е наменет за: спречување на падот на економскиот циклус, одржување на таквата состојба во економскиот живот, која се карактеризира со висока стапка на вработување без значителна инфлација и дефлација. Musgrave укажува на три основни функции на фискалниот систем⁷⁷:

1. Алтивна функцијата - финансирање на понудата на јавни добра и услуги
2. Стабилизациска - делувајќи на ниво на агрегатна побарувачка
3. Редистрибутивна - прераспределба на приходот меѓу населението со различни приходи.

Терминот функционални финансии според толкувањето на Lerner служи за користење на јавниот долг за анти-рецесивни цели, за во подоцнежната фаза на неговото создавање функционалните финансии да добијат многу пошироко значење. Според овој концепт, основната функција на одредени инструменти за јавни финансии - даноците, јавните расходи, буџети итн. не се состојат само од финансирање на јавниот сектор. Овие инструменти добиваат пошироко значење и се користат како средство за компензирање на варијациите во економската активност, првенствено во однос на хроничната недоволна моќ на глобалната побарувачка.

За разлика од ситуацијата, што е карактеристика на 1960-те, кога економската нестабилност главно била иницирана од внатрешни фактори, нарушувањата во 70-тите и почетокот на 80-тите години биле под влијание на внатрешната ситуација и развојот на меѓународно ниво (колапс на системот на Бретон Вудс по напуштањето на фиксниот паритет на девизните курсеви, укинување на САД доларите во конвертибилност на злато, скокот на цената на нафтата итн.). Овие нарушувања

⁷⁷ Sever, Ivo: Fiskalna politika, 2008., str.91.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

доаѓаат во прв план, првенствено преку рецесија во економијата, огромен раст на невработеноста, како и преку изразена инфлација. Дополнително, постои евидентно заживување на протекционизмот и присуство на ризик од можен распад на меѓународното плаќање и системот на финансирање.

Неспорно е дека рестриктивниот карактер на монетарната политика во најразвиените земји на Западна Европа која се водела во тој период довело до намалување на инфлацијата на ниво на почетокот на 70-тите години, но тоа било проследено со намалување на стапката на раст, зголемување на невработеноста, и на финансиската криза во некои сектори. Продолжувањето на чисто монетарен концепт не може да доведе до решение за основните тешкотии со кои се соочувале економиите на овие земји. Современата макроекономска политика треба да претставува комбинација на мерки од неколку сегменти на економската политика -. Монетарната, фискалната, политика, билансот на плаќања, приход, цена и така натаму Во однос на фискалната политика важно за економската ситуација во 70-тите години, особено во 80-те иницирани во областа на фискалната политика - политика на ограничување на агрегатната побарувачка, како и економски и политички мерки кои се главно фокусирани на намалување на буџетскиот дефицит. Критиките на фискалната политика доаѓаат во прв план во следните два сектора:

- Во однос на недоволната ефикасност во намалувањето на фискалните дефицити, кои беа особено изразени по во 73/74,

- Несоодветна ефикасност во намалувањето на расходите во јавниот сектор, кои настанале во пораните поволни услови поврзани со т.н. " политика на благосостојба.

8.3 Критики на теоријата на Кејнз

Пристапот на Кејнз за државен интервенционизам бил мотивиран од основните принципи на антициклична економската политика со значајна улога на монетарните и кредитните политики, особено фискалната политика. Исто така, постои разлика во карактерот на државната интервенција. Додека интервенцијата од типот Кејнз била првенствено ad hoc во современи услови, таа беше директно поврзана со имплементацијата на одредени структурни промени. Економската теорија на Кејнз е де факто теорија на депресија. Проблематиката, на функционирање на пазарниот и ценовниот механизам, па и

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

на инфлацијата може да се третираат периферно и не преставува главна преокупација на Кејнз. Сè се гледа во контекст на кризата и депресијата.

Во 60-тите, т.н. доаѓа до појава на " нова класична економија или монетаризам на рационални очекувања. Сепак, ни концептот на монетаризмот не бил оценет како прифатлив првенствено на ставот дека на рестриктивна монетарна политика е единствен предуслов за успешно спроведување на анти-инфлаторен политика.

Втората половина на 70-тите години води кон пробивање на новата теоретски насока на понудата од страна на економијата. Се констатирало дека главните причини за економски нарушувања се на страната на производството, а не во областа на побарувачката, а со што се отфрлил ставот на Кејнз дека побарувачката претставува основен двигател за контрола на економскиот развој. Треба да се напомене дека фискалната политика е еден од главните инструменти во рамките на страната на понудата, како доктринска насока, бидејќи тоа почнува од гледиштето дека политиката на намалување на фискалниот товар треба да дејствува во насока на зголемување на приватните иницијативи. Против инфлацијата економијата, се бори со мерките на финансиската политика и проширувањето на постојните капацитети. Економските протагонисти инсистират на обликување на улогата на државата во толерантни граници. Посебно значење добива приватна иницијатива на претприемачите и оние што во услови на стагфлација треба да претставува главна движечка сила за излез од кризата.

Спротивно на концептот на Кејнз, кој во основа е макро, концептот на страната на понудата економија е од микроекономски карактер.

Предноста на овој концепт е нагласена, бидејќи во пракса може да се комбинира со други концепти. Ова првенствено се однесува на пристапот на монетарната, а во однос на релевантното искуство на администрацијата на американскиот претседател Реган во претходниот период. Така, де факто, администрацијата на Реган во изготвувањето на економската политика имала за цел да се комбинираат три школи, и тоа: монетаризмот, на страната на понудата економија, и во одреден степен на елементите на Кејнз. На доктринарен план дошле до израз и дополнителните спорови меѓу одделни школи за решавање на основните проблеми со кои се присутни во економијата - инфлацијата, економскиот раст, економското реструктурирање и слично Меѓу другото, се посочувало дека истражувањето на постојните ефекти од примената на несакани економија маса покажува дека примената на supply side економскиот концепт довел до прераспределба на националниот доход во корист на големиот бизнис, а во исто време покажува ограничувачки ефекти врз прераспределба во корист на домаќинствата со пониски

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

примања. Тоа е важно да се истакне бидејќи негова доследна примена доведе до укинување на голем број на социјални бенефиции, субвенции и помош што на Кејнз ги вовел во економскиот живот.

8.4. Фискалната политика во 80-те години на XX-век

Во ситуација на многу школи ниту една од теориите не претставува општоприфатена рамка за економска политика. Сè повеќе и повеќе се истакнувала позиција, дека е потребна монетарната поддршка активности првенствено мерки во сферата на фискалната политика, платниот биланс, девизниот курс и приходите, политиката и цената.

За разлика од состојбата на 70-тите години кога политиката за намалување на инфлацијата во повеќето развиени земји се посветувало повеќе внимание и на контролата на каматните стапки во 80-тите точка е ставен на контрола на монетарните агрегати, или стапката на нивен раст.

Од особено значење е цврстата монетарна политика на САД во 80-те години, со што значително придонело за намалување на стапката на инфлација во САД во споредба со другите земји, разликата во каматните стапки меѓу САД и другите земји и преценетиот долар на девизниот курс. Зголемувањето на каматните стапки можело да се оправда само во почетниот период само со рестриктивна монетарна политика, а подоцна во оваа насока имала и неколку други фактори. Тоа е неспорно дека како резултат на експанзивната фискална политика на САД се зголемила побарувачката за кредити, кој го дал ефектот акумулација на зголемување на каматните стапки. Меѓу другото, одредено влијание врз каматната стапка што имала и фискалната нерамнотежа во наредниот период, што се должело на зголемување на дефицитот. Иако зголемувањето на каматните стапки е феномен од општо значење за САД е карактеристично, тоа што дошло до повисоко ниво на реалните каматни стапки во споредба со другите земји. Ова е, меѓу другото, придонесло за апрецијација на вредноста на доларот, како и прилив на странски капитал за финансирање на буџетскиот дефицит, исто како и дефицитот на тековниот биланс на плаќања.

Со оглед на тоа што повеќето од фактори, кои дејствуваат во насока на зголемување на каматните стапки во првата половина на 80-тите години, во втората половина на 80-тите години изгуби на интензитет, па, каматните стапки до 1990 година се намалиле. Ова главно се поврзано со високиот фискален дефицит и рестриктивната ориентација на монетарната политика на САД, Велика Британија и Германија, која има значително влијание врз стапките на раст во претходниот период. Сепак, каматните стапки

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

се уште биле над ниво од 60-тите и 70-тите години. Очигледно, меѓу другото, овие тенденции имале влијание на создавање на поволна клима во меѓународните економски односи, за интензивирање на процесот на заживување на светската економија, како и отворање на пазарите на развиените земји извозот од земјите во развој. Фискалната политика имала рестриктивна ориентација. До израз дошле критиките на фискалната политика:

- Неефикасност во намалувањето на фискалниот дефицит

Фискалните дефицити во современите финансии особено биле евидентирани во периодот 1973 - 1974 година. Покрај тоа, и нивното присуство е еден од важните карактеристики на фискалната политика и индустриски земји во 80-тите.

Секако, фискалните дефицити претставуваа значаен извор на инфлација, особено ако им се пристапи кон нивно финансирање преку дополнителна парична маса. Потребата да се приклучат во нивното финансирање доведоа до намалување на Crowding-out во некои земји. Под тој термин се подразбира ефектот на истиснување на приватни инвестиции од финансиските текови, која е условено главно од страна на проширување на јавниот сектор. Crowding out ефектот особено на долг и среден рок, доведува до намалување на можностите за финансирање на инвестициите од страна на економијата и населението со намалување на количеството на ресурси кои се фокусирани на инвестирање. Освен тоа, постои и зголемување на пазарната каматна стапка, што ја ограничува побарувачката за финансиски средства.

- Недоволна ефикасност во намалувањето на трошоците за социјалните стандарди и социјалното осигурување

Зголемувањето на овие расходи било особено изразено во периодот на т.н. социјална политика. Во 1960-тите, како резултат на општата економска експанзија, имало значително проширување на јавниот сектор во повеќето индустријализирани земји. Ова проширување било целосно интегрирано во општите економски движења и затоа немало прашање за димензионирање на јавниот сектор.

За разлика од оваа состојба, во 70-тите и 80-тите години, се случиле промени во општата економска состојба на глобално ниво. Заедно со тоа започнуваат дебати за проблемот со димензионирањето на јавниот сектор и ја нагласува потребата да се донесат трошоците за јавниот сектор на вистинската граница. Сепак, немало соодветно намалување на јавните расходи и како резултат на тоа, се забележува зголемување на учеството на бруто социјалните расходи во сите земји на ОЕЦД.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Очигледно е дека ова зголемување било придружувано од значајни промени во структурата на јавните расходи, кои се повеќе доаѓаат до израз како трошоците за трансфер на субвенции, социјална помош за невработените, како и плаќање и камата на јавниот долг. Трошоците за трансфери претставуваат исклучително важна категорија на расходите во сите земји на ОЕЦД и генерално се забележаа дека во овие земји околу половина од вкупните расходи се токму од нив. Надворешниот долг на земјите во развој во последно време постојано расте. Неспорно е дека трошоците поврзани со сервисирањето на овие долгови значително влијаеле врз вкупната маса на јавни расходи општо гледано.

9. Преглед на емпириската литература

Емпириските студии покажуваат дека фискалната политика е контрациклична или неутрална во најголемиот дел од развиените земји, додека проциклична во земјите во развој. Според Lane⁷⁸ ваквите разлики во однесувањето на фискалната политика произлегуваат од способноста на земјите за спроведување на процедури за фискална контрола. Ваквото тврдење авторот го заснова на позитивната корелација на односниот фактор со нивото на развој на економијата мерено преку БДП per capita, во студија за ОЕЦД-земјите. Емпириски докази за процикличноста на фискалната политика во земјите во развој можат да се најдат и во други трудови, како Gavin и Perotti⁷⁹, Talvi и Vegh⁸⁰ и други, при што најчесто како фактор за таквата реакција на фискалната политика се наведува слабата контрола на буџетските расходи, што резултира со трошење на наплатените приходи во добрите времиња. Afonso et al⁸¹ во нивната студија испитуваат три компоненти на фискалната политика за група од 132 развиени земји и земји во развој, покривајќи го периодот 1980 – 2007 година. Нивните резултати укажуваат дека за поголемиот дел од земјите во примерокот фискалната политика покажува поголема постојаност отколку респонзивност на економските услови. Ваквото сознание имплицира дека во најголемиот дел од земјите фискалната политика

⁷⁸ Lane, P. (2003), “The cyclical behaviour of fiscal policy: evidence from the OECD”, *Journal of Public Economics*, Vol. 87, No. 12, pp. 2261-75.

⁷⁹ Gavin, M. and Perotti, R. (1997), “Fiscal policy in Latin America”, NBER Macroeconomics Annual, No. 12, pp. 11-71.

⁸⁰ Talvi, E. and Vegh, C. (2005), “Tax base variability and procyclical fiscal policy”, *Journal of Economic Development*, Vol. 78, No. 1, pp. 156-90.

⁸¹ Afonso, A., Agnello, L. and Furceri, D. (2008) “Fiscal policy responsiveness, persistence and discretion”, ECB Working Paper Series No. 954.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

е неутрална. Имено, авторите наоѓаат дека постојаноста, и на буџетските расходи и на буџетските приходи, е негативно корелирана со дискрецијата компонента на фискалната политика, сугерирајќи дека во земјите со висока дискреција постои ниско ниво на постојаност на фискалната политика, односно постои trade-off помеѓу овие две компоненти. Во однос на дискрецијата компонента на фискалната политика, голем број на трудови докажуваат дека дискрецијата поврзана со буџетските расходи е силна и негативно корелирана со квалитетот на институциите, како и со политичките и буџетските ограничувања⁸². Debrun и Капоор⁸³ го испитуваат функционирањето на автоматските стабилизатори во анализа заснована на примерок од 49 развиени земји и земји во развој и серија на податоци за период од 40 години. Нивните резултати обезбедуваат силна поддршка на ставот дека фискалната стабилизација дејствува главно преку автоматските стабилизатори. Сепак, авторите истакнуваат дека потпирањето единствено на автоматските стабилизатори како средство за фискална стабилизација има ограничувања и потенцијални недостатоци. Така, автоматските стабилизатори можат да бидат недоволни во случај на остра криза или кога влијанието на другите инструменти на економската политика е ограничено.

10. Фискална политика, надворешно-трговска политика и економски раст

Фискалната политика, надворешната трговија и економскиот раст се меѓусебно зависни сегменти. Меѓусебните односи се воспоставуваат преку реалниот девизен курс, преку управување со буџетскиот дефицит и преку политиката на либерализација на надворешната трговија. Политика за јавните приходи преку: трговскиот данок (данок на промет), заштитата (царина), извозните стимулации (даночно олеснување); влијае на увозот и извозот на стоки и услуги. Политиката на јавни расходи преку трансферите го стимулира извозот на стоки за извоз. Со вклучувањето на увозот и извозот на капитал, меѓузависноста на јавните финансии, надворешната трговија и развој се интензивира во планот на очекуваните макроекономски ефекти.

⁸² Afonso, A., Agnello, L. and Furceri, D. (2008) “Fiscal policy responsiveness, persistence and discretion”, ECB Working Paper Series No. 954.

⁸³ Debrun, X. and Kapoor, R. (2010), “Fiscal Policy and Macroeconomic Stability: Automatic Stabilizers Work, Always and Everywhere”, IMF Working Paper No. 10/111, Washington, DC: International Monetary Fund.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Влијанието на фискалната политика и надворешната трговија на развиените земји врз јавните финансии и надворешната трговија на земјите во развој е директен⁸⁴:

(1) зголемувањето на протекционизмот на развиените економии го ограничува пристапот до земјите во развој на овие пазари,

(2) зголемувањето на субвенциите за земјоделско производство во развиените земји ги урива извозните цени на земјоделските производи во земјите во развој,

(3) Растот на реалните каматни стапки во развиените економии го зголемува буџетскиот дефицит и дефицитот на тековната сметка во земјите во развој и

(4) забавениот економски раст во развиените економии го ограничува зголемувањето на надворешната трговија во земјите во развој. Во меѓународните економски и финансиски односи на земјите во развој се под силни долгорочни влијанија на јавните финансии и надворешната трговија на индустријализираните земји.

Високоразвините земји реагираат поинаку на надворешните шокови. Земјите со релативно стабилен девизен курс, со рационални даночни стапки (товар) и либерализација на надворешната трговија најлесно ја препродуваат економска криза и релативно брзо ја охрабруваат конјунктурата и развојот.

Суштината на воспоставувањето и одржувањето на девизната политика е воспоставување на врски меѓу фискалната политика и надворешната трговија. Во овој контекст, секое лошо управување со фискалниот дефицит е причина за флукуациите на девизниот курс, бидејќи дефицитот претставува дополнителен услов државата да го поттикнува снабдувањето со стоки на економијата на инфлациски начин. Со зголемување на буџетскиот дефицит, државата става дополнителен притисок врз домашната побарувачка, што доведува до зголемување на цените и на платите. Секако пренагласување на создавањето примарни пари за финансирање на јавниот дефицит дополнително се засилува со порастот на цените на домашните производи кои, во однос на цените на странските стоки, влијаат на преценетост на реалниот девизен курс.

Преценетиот девизен курс го фаворизира домашното производство за потребите на домашниот пазар, а со тоа драстично влијае на губење на меѓународната конкурентност на пазарот на истиот производ, и така го ограничува извозот, го зголемува увозот со што се влошува на билансот на плаќања на земјата. На долг рок,

⁸⁴ Johannes F. Linn and Deboarh L., Wetyel: Public Finance, Trade and Development: What Have We Learned? International Insatitute of Public Finance, 44th Congres, Istambul, август 1988, стр. 2-4.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

прецентниот девизен курс непосредно негативно влијае во производството на стоки за надворешниот пазар и долгорочно ги блокира потенцијалите за развој на извозниот сектор, влијае врз намалување на потенцијалните девизни приливи со што се зголемува странската зависност на националната економија. Во тој вртлог секое превземање на увозни давачки и квантитативни ограничување на увозот, како и времените мерки за балансирање на билансот на плаќања, е само привремено, бидејќи зголемената заштита само ги продлабочува катастрофални последици од прецентниот курс.

Непотребното избгнување на девалвацијата заради политички причини сега ја присилува владата за итна девалвација и за ублажување на ефектите од прецентниот девизен курс. Но девалвацијата без придружни фискални ограничувања не може да доведе до позитивни економски резултати, бидејќи постојаната дополнителна побарувачка и инфлацијата брзо го поништуваат првичните влијанието на девалвацијата на реалниот девизен курс и на платниот биланс. Само девалвација во комбинација со фискалното приспособување не може да доведе до релативно значително подобрување на конкурентноста. Во овој контекст, фискалните ограничувања немаат, неизбежно, не мора да доведат до рамнотежа на буџетот, бидејќи дефицитот (или суфицит) може да се усогласи со макроекономските цели (како што се поттикнување на приватните инвестиции, контролирање на инфлацијата и зачувување кредитната репутација). Со фискалниот дефицит полесно може да се справи земја со ефикасна економија со високо ниво на заштеди. Нивото на дефицит не е од круцијално значење за начинот на кој се финансира.

Создавање пари и кредитирање на приватниот сектор се два канали за финансирање на дефицитот во земјата. Заемот на приватниот сектор на финансискиот пазар во основа зависи од претпочитањето на приватните инвеститори да ги прифатат државните обврзници. Овој вид заем за финансирање на буџетскиот дефицит ги истиснува приватни инвестиции, доведува до зголемување на интересот и производи спаѓаат во инвестиции, што ретроактивно го намалува економскиот раст и за странската конкурентност на економијата, и тоа на крајот доведува до намалување или ограничување на надворешната трговија.

Финансирањето на буџетскиот дефицит со генерирање нови пари генерално води до инфлација. Затоа, инфлацијата е фискална појава во земјите во развој, која е предизвикана од финансирањето на дефицитот со создање на пари со повисока стапка

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

на раст од побарувачката на пари⁸⁵. Во исто време, инфлацијата прима фискалното влијание со што ја намалува вредноста на финансиските средства кој се должи на шок предизвикан од "данокот на инфлација" врз поединци.

Во вториот круг, овој тип на инфлација ја зголемува јавната потрошувачка и ги подобрува буџетските дефицити. Така предизвикана инфлацијата е во корелација со фискална нерамнотежа и предимнзионираното создавање на нови пари, што по правило води до преценет девизен курс, кој повторно негативно влијае на надворешната трговија. Сега зголемувањето на цената на инпутите цената создава несигурност во економската и кредитната средина, со што директно води до одлив на капитал и намалувањето на инвестициите, и намалување на производство на стоки за надворешна трговија. Поради тоа прценетиот девизен курс, исто така ги зголемува на трошоците за производство и доаѓа до намалување на профитот. Трансакциите на надворешно-трговската зона стануваат сосема непривлечна област за приватни инвеститори.

Стабилните фискални политики овозможува да се забрза либерализацијата на надворешната трговија. Управувањето со добар фискален дефицит може да биде во функција на либерализација на надворешната трговија доколку макроекономскиот дебаланс се намали пред самиот чин на либерализација. Носители на програмата за поддршка на стабилизација во тој случај е намалување на фискалниот дефицит и девалвација на девизен курс, како значајни делови од релативно долготрајна структура на реформи за зголемување на економскиот раст. Либерализацијата ги намалува квотите и обичаите, и фискалните приходи од индиректните даноци и конфликтите со даноците на надворешната трговија, со потребната за макроекономска стабилност. Меѓутоа, втората фаза на пост-либерализација е поважна - во која се зголемуваат даночните основи на директен данок и се надоместуваат загубените приходи. Затоа, во макроекономската политика, многу е важно да се "препознае" меѓусебната зависност на фискалната политика, девизниот курс и надворешната трговија.

Даночната политика и политиката на надворешна трговија се меѓусебно поврзани со:

(1) увозни давачки (што ги зголемуваат фискалните приходи и го штитат домашното производство од странска конкуренција);

⁸⁵ С. Комазец, Ж. Ристић: Функционалне јавне финансије, Чигоја, Веоград, 1998, стр. 565-572.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските стапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

(2) извозни давачки (кои влијаат врз земјоделските производители и неисправни производи);

(3) посебни фискални субвенции (поттикнати од извозот).

Во текот на 1990-тите, како процент од вкупните даночни приходи, даноците за увоз и извоз учествуваале со околу 36% од вкупниот приход во земјите со ниски приходи, 18% во земјите со среден приход и околу 2% во индустријализираните земји. Во споредба со општествениот производ, даноците за извоз и увоз изнесувале околу 7% во земјите со ниски приходи, 6% во земјите со среден приход и под 0,5% во развиените земји.

Оданочувањето на стоки за извоз и увоз е "директен" начин за собирање приходи во економиите со ограничени даночни капацитети. Даноците за надворешна трговија во развиените економии се важни инструменти на економската политика за заштита на домашното производство. Под овие услови на увозни давачки, тие резултираат со имплицитен данок на извоз и преценет девизен курс.

На долг рок, увозните давачки создаваат тешкотии за платниот биланс и ако тоа има тенденција да ја намали надворешната зависност на земјата. Сепак, заштитниот ефект на царинските давачки не може ефикасно да се почитува по номиналните царински стапки што се применуваат на границата, бидејќи царинските давачки се заштитени само ако повеќе од домашните индиректни даноци се замена за увозот. Всушност, ефективната стапка на заштита е комбинација од заштита и царина и даноци за влез и влез, така што националната економија станува помалку ранлива на надворешни шокови и дека фискалните приходи на државата стануваат постабилни и побезбедни. Либерализацијата на надворешната трговија во овој контекст обично вклучува намалување на царината со пресметани ефекти врз намалувањето на фискалните приходи и замена на квантитативните ограничувања на царината со пресметани ефекти врз планот за зголемување на фискалните приходи. Најдобро решение е она што не ја нарушува фискалната рамнотежа⁸⁶. И тоа значи дека се препорачува како алтернатива, реформа на царината да е составен дел од даночните реформи за да се зголеми данокот на додадена вредност (или продажбата на данок) и намалување на цените за конечниот производ⁸⁷. Ова значи дека даноците на извозот

⁸⁶ D. Newbery, i N. Stern, *The Theory of Taxation for Developing Countries*, Oxford University Press, New York, 1987.

⁸⁷ D. Newbery, i N. Stern, *The Theory of Taxation for Developing Countries*, Oxford University Press, New York, 1987.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

треба да биде строго за селективна употреба во периодот на постепеното проширување на домашната даночната основа на директните даноци. Додека ова не се постигне, државната интервенција е оправдана во стимулирањето на извозот (особено ако придобивките од интервенцијата ги надминуваат трошоците за стимулирање на извозот). Намалување на индиректните даноци и исклучок на царината (со намалување на данокот на доход и на девизниот курс) се значајни инструменти за стимулирање на експанзивна пенетрација на извозениот сектор во интернационалниот пазар. Ефикасен систем на производство за даночни олеснувања извоз значи губење на државните приходи од 0,3 до 0,9% од БДП, но со силни повратни ефекти на надворешната трговија на домашното производство.

Во индустријализираните земји, политиката на јавни расходи (ниво и структура на јавната потрошувачка) е важна детерминанта на економскиот развој и надворешната трговија. Јавната државна потрошувачка преку јавните инвестиции влијае на економскиот раст и со тоа и на странски инвестиции⁸⁸. Вложувањата во инфраструктура се важна апликација за забрзан раст, бидејќи на тесните грла во инфраструктурните активности може да претставуваат застој во растот на надворешната трговија преку блокирање на производство на стоки за извоз. Дури и јавните трошоци насочени кон енергија, наводнување, транспорт, телекомуникации, храна, образование и здравство индиректно можат да ги стимулираат проширувањата на надворешната трговија. Јавните инвестиции во овој сектор, патување, и енергетската инфраструктура, истражување и услуги за иновации земјоделски се рационални примери поддржи производство на стоки за надворешна трговија. Инвестициите во индустриската инфраструктура, енергијата и транспортот, телекомуникациите и квалификуваната работна сила се инвестиции во специфичноста на домашната индустрија и конкурентноста⁸⁹.

Управувањето со јавните расходи ја зголемува флексибилноста во меѓународната трговија и обезбедува рационален одговор на фискалната криза поради преголемото јавна потрошувачка. Ефикасна распределба на јавните расходи може да обезбеди зголемување на производството во насока на надворешната трговија, ублажување на влијанието на надворешните шокови и да се поттикнат приватните инвестиции во промената на економската структура и диверзификација на извозните

⁸⁸ R. Ram, Government Size and Economic Growth, American Economic Review, март 1986. стр. 191-203.

⁸⁹ R. Goode, Government and Finance in Developing Countries, Brookings Institution, Washington, 1984.

активности. Подобрување на конкурентноста и намалување на сигурноста и презумпцијата на реформата на царината и даноците пред воведувањето на либерализацијата надворешна трговија. Конкурентниот реален девизен курс и либерализацијата на надворешната трговија во основа на која се темелат добро спроведената фискална политика, која брзо се прилагодува на основните цели на надворешната трговија, економскиот раст и билансот на плаќања.

11. Историјат на правилата за фискална интеграција во ЕУ

Почетоците на процесот на европска монетарна интеграција може да се најдат во 1960-тите за време на падот на значењето на валутниот систем на Бретон-Вудс. Владите на европските земји ги сфатиле предностите за одржување на фиксен девизен курс меѓу европските земји со цел намалување на неизвесноста, зголемена меѓусебна трговија, спроведување на балансирана земјоделска политика, а исто така имало идеја дека Европа треба да се залага за заеднички валута.

Првиот јасен план бил формулиран во 1970 година од страна на група предводена од премиерот на Луксембург, Пјеро Вернер, па така планот се нарекува план на Вернер⁹⁰. Планот никогаш порано не бил имплементиран пред се поради противењето на Франција, која во тоа време не била подготвена да се откаже од својот суверенитет. На крајот на седумдесеттите години, било предложено формирање на Европски монетарен систем. Имено, само со губење на Кејнзијанската макроекономија и со победата монетаристичкиот пристап кон контролирање на инфлацијата и целокупната макроекономија, целта на намалувањето инфлацијата станало доминантно и постигнувањето на релативно ниска стапка на инфлација во сите земји Земјите-членки било предуслов за разгледување на идејата за заедничка монетарна политика. Европскиот монетарен систем бил усвоен во 1979 година, и бил составен од сите членки на ЕУ (во тоа време 12), со исклучок на Обединетото Кралство. Општо било проценето дека ЕМС првично не бил успешен, бидејќи некои важни држави (како Италија и Франција) имале сериозни проблеми при одржувањето на фиксен курс. До средината на осумдесеттите години, кога повеќето земји успеале да се изборат инфлација, механизмот профункционирал подобро. Во тоа време (1985) бил донесен

⁹⁰ http://ec.europa.eu/archives/emu_history/documentation/chapter5/19701008en72realisationbystage.pdf

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

единствен европски закон (Single European Act)), со кој е донесена одлука за идното формирање на монетарната унија, што на крајот резултирало со Договорот од Мастрихус од 1992 година.

Главната дискусија пред договорот постигнат во Мастрихо било меѓу земјите за кои се залагале за стабилна заедничка валута (предводена од Германија), а до која би се дошло, одкако земјите доволно ќе конвергираат едни во други и, од друга страна, земји (предводени од Франција), кои се повеќе се инсистирале на улогата на државата и нејзината развојна политика, а помалку на ценовната и валутната стабилност.

Конечниот компромис на прв поглед е поблиску до германскиот пристап, бидејќи се поставени пет клучни прашања што секоја земја-членка треба да го исполни пред членството, но многу простор останува зад себе да го протолкуваат нивното исполнување.

Беа поставени следниве критериуми:

1. Инфлацијата во земјата која аплицира за членство не смее да биде повисока од 1,5 процентни поени над просекот од 3 земји со најниска инфлација
2. Земјата-кандидат нема да има јавен долг поголем од 60% од бруто-домашниот производ производи
3. Дефицитот не смее да е поголем од 3% од бруто домашниот производ
4. Потенцијалниот член мора да бил член на Еволутивниот монетарен систем најмалку две години (што, практично, значело дека курсот мораше да биде многу стабилен кон еврото во претходните две години година)
5. Долгорочните каматни стапки не треба да бидат повеќе од 2 процентни поени над просечното три земји со најниска инфлација.

Јасно е дека клучните критериуми се поврзани со стабилноста на цените и јавните финансии. Многу важно прашањето било поставено на самиот почеток - релативно лесно ќе се утврди дали некој ги исполнува критериумите за членство, но што доколку некој член престане да реагира на критериумите? Тоа не е целосно решено до денес.

Усвоениот механизам (по предлог на Германија) денес е познат како Пакт за стабилност и случајот (Stability and Growth Pact). Основната идеја било да се воспостави механизам кој во некоја мера ќе обезбеди дека заедничката валута ќе биде релативно стабилна и дека земјите-членки со лошо економско управување нема да можат да ја влошат ситуацијата.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Германското Министерство за финансии подготвило план кој предвидува правила и процедури за буџетска политика за идните земји-членки, како и санкции за постојните членови кои се кршат правила. Според Халерберг⁹¹, другите земји-членки првично не реагираале позитивно на предлогот. Може да се заклучи дека доминантната позиција е да е поздравеена целта на германскиот предлог (Обезбедување на стабилност и конвергенција меѓу земји), но не се поддржува начинот (строги казни за непочитување на правилата). Официјалните преговори започнале во 1995 година, а договорот бил постигнат во 1997 година, на седницата на Амстердамскиот совет. Конечниот договор бил малку разреден од почетниот германскиот предлог, а еден од главните фактори за разредување била социјалистички победа во Франција истата година. Имплементацијата на Пактот започна во 1999 година, со воведување на заедничка валута.

Покрај горенаведените критериуми, беа воведени и бројни законски одредби со цел да се дисциплинираат државите Земјите-членки, како што е забраната за финансирање на дефицитот од страна на Европската централна банка или централните банки на Земјите-членки (член 123), потосексклузивните одредби кои ниту Европската унија, ниту една од земјите-членки во никој случај нема да ја сноси одговорноста за долговите на другите земји-членки (член 125), како и постапка за прекумерен дефицит (член 126). Воведени се и процедури за координација и надзор национална економска политика (член 121). Советот, исто така, усвои две регулативи на кои тие се воспоставена превентивна и корективна функција за следење на усогласеноста со фискалните правила.

Може да се постави прашањето зошто воопшто монетарната унија бара воведување на фискални правила. Одговорот се состои во тоа што во состојба на заедничка валута и централизирана монетарна политика, некои држави членки би можеле да водат експанзивна фискална политика, што би ја направило работата многу потешка монетарните власти во спроведувањето на унифицирана политика за инфлација, а исто така може да доведе до формирање на неодржливо ниво на јавен долг. Дополнително објаснување е тоа што имало страв дека монетарната унија ќе доведе до опаѓање на каматните стапки и на тој начин ќе им овозможи на

⁹¹ Hallerberg M, Rae Baerg N (2014), Rule Bending in International Organizations: Explaining Instability in the Stability and Growth Pact

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

поединечните држави да ги преземат задолжување по значително пониски каматни стапки, бидејќи премијата за ризик повеќе нема да вклучува валутен ризик

Правото де факто престана да важи во 2003 година, кога против најголемите земји-членки (Германија и Франција) Советот не покренува постапка за прекумерна дефицит и покрај очигледните прекршувања на правилата и предлог на Комисијата. Комисијата потоа поднесе тужба пред Европскиот суд на правдата против Советот, кој практично го претставуваше крајот на постојниот Пакт и го означил почетокот на работата на новиот договор.

Дотогаш, Пактот генерално се сметаше за успешен, иако со голема заслуга, и генерално многу поволните глобални економски трендови во доцните 1990-ти. По рецесијата во САД во 2001 година некои земји-членки (вклучувајќи ги Франција и Германија) одлучиле на рецесијата да и се спротистават со неекспанзивната фискална политика и на тој начин ги прекршила правилата, пред сè максимум дозволен дефицит. Претходно (во случајот на Португалија и Холандија) правилото беше спроведено така кои двете земји постапуваа по препораките на Комисијата и спроведоа многу болни фискални адаптации во релативно лоши економски услови. Но, кога дефицитот "се скрши" Франција и Германија во 2002 година, а потоа одржува дефицит над дозволената граница за 2 години (Франција) и дури 4 години (Германија), тие не беа казнети и покрај предлогот на Комисијата санкционирани. Тие едноставно се потпираа на нивната политичка тежина и Советот не ги поддржа предлозите на Комисијата. Конечниот заклучок е дека првичниот пакт паднал поради политичка опозиција на спроведувањето правила.

Покрај тоа, некои од недостатоците на Пактот станаа јасни. Прво, бидејќи Пактот бил вообичаен документ за заеднички цели, не земајќи ги предвид спецификите на земји. На пример, договорот не бара земјите со повисок долг да имаат помал дефицит (или дури и вишок), со цел да се намали нивото на долгот. Исто така, договорот не се земе во предвид различните демографски и други трендови, кои се разликуваат во голема мера од земја до земја. Конечно, договорот не остави можност да се прилагодат на целта на структурните реформи, кои се всушност стои зад германското "кршење на дефицитот." Всушност, Германија во тоа време се изведуваат многу значајни структурни реформи (како на пример, законот за работни односи), кои во краток рок генерираат повисоки дефицити, но само со цел за подобрување на економската состојба (и буџет) во долг рок. Дебатата за реформа на Пактот за

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

стабилност и раст почна во 2004 година, а новиот пакт беше донесен во 2005 година со главна цел да се направи на правилата пофлексибилен, земајќи ги во предвид претходното искуство. Ова е направено пред се во следниве начини: 1) предвидува дека среднорочни цели треба да бидат различни во зависност од земјата, во зависност од конкретните услови; 2) целите треба да бидат изразени во структурна форма (што е, да се прилагодат на сцената на деловниот циклус и дека не вклучува посебни предмети кои не се на страната на приходите ниту расходи) и 3) мора да биде земено во предвид и нивото на јавниот долг.

Постапката за прекумерен дефицит е до одреден степен ублажена, со продолжени рокови, но исто така е и повторно го потврди барањето дека дефицитот не треба да биде повисок од 3%, дури и во многу лоши економски услови околностите, односно земјите-членки бараат фискално прилагодување, дури и кога се економските можности остават простор за акција во случај на криза.

Европската централна банка остро го критикуваше овој план, бидејќи се сомневаше во нејзината сила да биде завршена владите да водат одговорна економска политика. Сепак, поволните економски околности во тоа време (како што почна да се спроведува иницијалниот пакт) сокриени нејзините дефекти, како што се мали надлежноста на Еуростат (која е задолжена за објавување на фискални податоци во ЕУ) да ги контролира информациите доставени до него од страна на земјите-членки. Исто така, фокусот сè уште во голема мера бил ставен на дефицитот (што не се промени), а прашањето за висината на долгот во голема мера е игнорирано, па државата чија долгот е далеку над пропишаната граница од 60% никогаш не била санкционирана.

Кога кризата дојде во 2008 година (само 3 години по примената), ревидираниот план покажа своите слабости. Земјите-членки реагираа поинаку на рецесијата - некои почнаа да прават одлично фискални програми за стимулирање, додека други (како Германија) станаа поконзервативни.

Интересно е што во еден момент дури и Европската комисија практично ги повика државите членки прекршување на Пактот за да се произведе "заеднички ЕУ стимул". Иако не формално, ова е од суштинско значење го означи крајот на Вториот Пакт бидејќи ситуацијата во наредните години дополнително се влоши и ескалираше криза во јавниот долг во неколку земји на ЕУ, па се развива новиот Пакт. Сојузот повторно се промени во 2011 година, кога беше донесен пакет од шест мерки, со

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

основна идеја да се надмине идентификуваниот проблем и да се предвиди понатамошно зголемување на јавните долгови, што беше главна причината за кризата на ерозијата. Превентивната и корективната функција на Пактот е зајакната, со цел наоѓање на проблеми и санкционирање на земјите-членки кои го прекршиле правилото.

Новите правила воведуваат дополнителен критериум за намалување на јавните расходи, доколку долгот е над нивото на 60% од БДП. Исто така, предлогот на Комисијата за имплементација на Пактот може да се одбие само ако има доволно мнозинство, што претставува значително зајакнување на санкциите (порано Советот мораше активно да се изрече санкција). Конечно, во 2013 година беше воведен дополнителен пакет од два закона, а исто така Фискалниот договор стапи во сила. Со овие правила, членовите на Еврозоната мора да го поднесат нацртот пред Комисијата пред да биде усвоен од парламентите, а Комисијата има право да бара измени доколку смета дека буџетите се повредени, или дека постои голем ризик дека буџетот ќе ги кршат правилата на Пактот.

Доколку земјите-членки ја активираат постапката за зголемен дефицит, тие ќе мора да ја подготват Програмата за економско партнерство, во кое ќе предложат структурни реформи со цел да се постигне ефикасни и ефективни постојани фискални корекции на прекумерниот дефицит. Со фискалниот договор, членовите на Еврозоната тие исто така ја преземаат обврската да усвојат задолжителни правила (најдобро во форма на измените на Уставот), кои ќе се користат се посвети на избалансиран буџет, вклучувајќи и автоматски корективен механизам ако дефицит да биде премногу висок.

12. Искуство на Европската унија за координација на фискалната политика

Примарен механизам за координација на фискалната политика во Пактот за еврозоната на Пактот за стабилност и развој (*Stabilization and Growth Pact*"), кој во себе содржи механизам за казнување, како и дефинирани индикатори со цел да ги принуди земјите-членки на економска интеграција, која треба да овозможи стабилност на заедничката валута.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Пактот е првично е договорен во 1997 година, и содржи превентивен механизам (со цел да фискалните дисбаланси да се отстрануваат пред да станат премногу високи) и корективен механизам (кога нерамнотежата станува преголема). Како дел од превентивниот механизам, земјите-членки се обврзани редовно ги поднесуваат годишните планови на Европската комисија за тоа како планираат да ги исполнат зададените цели. Европската комисија и Советот ги анализираат плановите - додека Комисијата има право само да обезбеди своја проценка, Советот за економски и финансиски прашања исто така дава и формално мислење за секоја индивидуална програма. Програмите се базираат на заедничка методологија и врз основа заеднички статистички и сметководствени стандарди. Покрај годишните програми, исто така има и механизми за рано предупредување (каде што Советот, на предлог на Комисијата може да и упати на земјата-членка доколку проценуваат дека трендот на јавните финансии е неодржлив), а постои и советодавен инструмент преку кој Комисијата може директно да се обрати до земјата-членка во врска со прашање од областа на јавните финансии. Сè на сè, може да се заклучи дека превентивните механизми се релативно слаби, особено механизмите што може да се применат од страна на Европската комисија.

Што се однесува до корективните механизми, најважна е процедурата за прекумерен дефицит (*excessive deficit procedure*) која се активира кога годишниот дефицит надминува 3% од БДП. Во овој случај, Советот има обврска да достави препораки до земјата-членка со цел намалување на дефицитот во одреден временски период. Доколку земјата-членка не ги почитува препораките тогаш постои можност од финансиски санкции кон членовите на Евророната. Пактот значително се промени на крајот од 2011 година, кога беше постигнат договор дека некои од нејзините елементи (како што е правило за годишниот структурен дефицит да не може да биде повеќе од 0,5% од БДП), исто така, се применуваат во националното законодавство на земјите-членки. Исто така, во фокусот е префрлен на некој начин од контрола на дефицитот на контрола на долгот, па е воведена можност за санкционирање на државите кои "го пробиеле" долгот од 60% од БДП.

ГЛАВА 3

ПРИМЕНА НА ЦАРИНСКИТЕ ПОСТАПКИ СО ЕКОНОМСКИ ЕФЕКТИ

1. Поим за царински постапки со економски ефекти

Царинските постапки со економски ефект преставуваат постапки за царинско складирање, увоз на стока заради производство наменето за извоз, преработка под царински надзор, привремен увоз на стока и привремен извоз на стока заради облагородување⁹². Овие царински постапки подлежат на одобрување од страна на надлежна царинарница, што значи царинскиот должник при поднесување на царинската декларација, го наведува своето барање за отпочнување на одредена постапка. Подносителот е одговорен за точноста на податоците, веродостојноста на документите и почитување на обврските што произлегуваат од постапката.

Притоа царинската постапка, поаѓа од нејзините цели, детерминанти и критериуми, кои представуваат и инструмент во насока на остварување на поставените цели. Кога се зборува за царинските процедури потребно е да се издиференцират⁹³:

- царинските постапки при увозот и
- царинските постапки при извозот.

Доколку подносителот на барањето за царинска постапка со економски ефект ги исполнува условите за одобрување на бараната постапка. Тоа одобрение го издава надлежниот орган како резултат на уредно пополнето барање за одобрение од страна на компанијата и после согледување на фактот дека компанијата ги исполнува сите потребни услови за да може да ја спроведе постапка. Односно одобренјата се даваат само⁹⁴:

⁹² Биљанова Ј (2003) Царински Систем и Царинско работење Факултет за Туризам и Угостителство, Охрид

⁹³ <http://www.customs.gov.mk>

⁹⁴ Речкоски Р (2009) Царинска Постапки Факултет за Туризам и Угостителство, Охрид

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

-на лица кои ги нудат сите потребни гаранции за правилно спроведување на дејноста во постапката

-кога царинскиот орган може да врши надзор и следење на постапката без потреба од воведување на административни активности непропорционални со економската корист од одобрената постапка.

Тоа одобрение не се издава на лица коишто не ги поседуваат сите потребни гаранции за правилно спроведување на постапката или пак во случај кога Царинската управа не може да изврши економски оправдан надзор и следење на постапката. Царински допуштени постапки или употреба на стоката се:

- ставање на стоката во царинска постапка;
- внес на стоката во слободна зона или слободно складиште;
- повторен извоз на стоката;
- уништување на стоката и
- отстапување на стоката во корист на државата.

Постојат два вида на царински постапки, а тоа се:

1.Постапка за пуштање на стока во слободен промет (царинење на стока) и

2.Постапки со одложување и царински постапки со економски ефект:

- царинско складирање;
- увоз за облагородување;
- преработка под царинска контрола;
- привремен увоз и
- извоз за облагородување.

Царинската постапка со економски ефект завршува кога царинскиот орган ќе издаде друг вид на царинско одобрение за употреба на стоката што била декларирана за постапка со економски ефект или за добиената или произведена стока за време на траењето на постапката со економски ефект. Царинската постапка со економски ефект завршува и со одземање на одобрението за спроведување на постапката или со истекот на рокот за спроведување на постапката што бил определен во одобрението.

2. Видови царински постапки со економски ефекти

Постојат неколку видови на царински постапки со економски ефекти ⁹⁵:

- пуштање на стока во слободен промет;
- транзит;
- царинско складирање;
- увоз за облагородување;
- преработка под царинска контрола;
- привремен увоз;
- извоз за облагородување
- извоз

Одредени царински постапки од горенаведените се таква што со нивното применување се создава некаков економски ефект. Такви се следните царински постапки:

- увоз за облагородување;
- царинско складирање;
- привремен увоз;
- преработка под царинска контрола
- извоз за облагородување.

Царинско складирање. Царински склад е секое место одобрено од царински орган и под надзор на царински орган, каде што стоката може да се чува според условите пропишани со царинските прописи и одобрението ⁹⁶. Постапката на царинско складирање се врши без плаќање на увозни давачки, акциза и ДДВ, без примена на мерки на трговска политика кои се применуваат при пуштање на стока во слободен промет, со примена на мерките на трговска политика кои се однесуваат на внесување на стока во царинското подрачје. Тоа би значело дека правните и физички лица би можеле да ја складираат донесената стока, која подоцна може да се пушти во промет но најпрво да се платат на царината и другите увозни давачки или повторно да се извезе или пак да се одреди друго царинско дозволено постапување или употреба. Доколку увезената стока која претходно била

⁹⁵ Крстаноски, М. Смилевска, Д. Царинско работење, Охрид, 2008 г.

⁹⁶ Речкоски Р. Царинска Постапки Факултет за Туризам и Угостителство, 2009 Охрид

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

складирана во царинска постапка со економски ефект може при завршување на постапката да се стави во постапка на царинско складирање со намера повторно да се извезе. Царинскиот орган одобрува чување во царински склад на⁹⁷:

- домашна стока да се чува во простории на царински склад
- странска стока да се преработува во простории на царински склад во постапка на увоз за облагородување, согласно условите определени со таа постапка
- странска стока да се преработува во простории на царински склад во постапка на преработка, согласно условите определени со таа постапка.

Доколку за тоа има потреба царинскиот орган може да одобри стока која е ставена во постапка на царинско складирање да биде преместена од еден царински склад во друг⁹⁸

Увоз за облагородување. За производство на стока за извоз, многу трговски друштва употребуваат увезени репроматеријали, полупроизводи итн. За да можат овие трговски друштва да имаат исти услови за набавка со компаниите на светскиот пазар што произведуваат истовидна стока и со цел да се промовира извозот на македонските трговски друштва, многу е важно да се даде можност да се набавуваат репроматеријали под исти услови како и компаниите од други земји⁹⁹.

Увозот за облагородување овозможува увезените репроматеријали или полупроизводи да се облагородуваат (обработуваат, преработуваат, доработуваат или поправаат) за повторен извоз, без да се платат увозни давачки и ДДВ за стоката.¹⁰⁰

Операциите за облагородување може да бидат¹⁰¹:

- Обработка. Се подразбираат производни активности при што се вршат механички, хемиски и други производни активности врз стоката
- Менување. Дејствие со кои се менуваат основните карактеристики на увезената стока.
- Финализирање. Се однесува на активности со кои се врши збогатување на стоката како печатење, чистење, редување, препакување, испитување итн, или додавање на друга стока со вградување, мешање итн, вклучувајќи и поправка.

⁹⁷ Речкоски Р. Царинска Постапки Факултет за Туризам и Угостителство, 2009 Охрид

⁹⁸ Речкоски Р. Царинска Постапки Факултет за Туризам и Угостителство, 2009 Охрид

⁹⁹ Крстаноски, М. Смилевска, Д. Царинско работење, Охрид, 2008 г.

¹⁰⁰ Јовановски Панче: Јавни финансии, Европски Универзитет, Скопје, 2006

¹⁰¹ Речкоски Р. Царинска Постапки Факултет за Туризам и Угостителство, 2009 Охрид

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- Употреба на помошни средства за производство. Во текот на постапката би можело да се користат помошни средства за производство коишто го овозможуваат или олеснуваат производството на добиените производи, но, не се дел од овие производи. Меѓутоа, следниве помошни средства за производство не може да бидат дозволени во постапката:

* опрема и алат (вклучувајќи калапи и шмиргли)

* горива или други извори на енергија;

* мазива;

Доколку стоката (суровини и репроматеријали) се без потекло (стока увезена од трети земји), имателот на одобрение во овој случај не може да поднесе барање за враќање на увозните давачки, односно не може да му се вратат платените увозни давачки¹⁰².

Исто така кога станува збор за оваа царинска постапка мора да споменеме дека постои систем на одложено плаќање кој може да се употреби за сите видови на стока. Доколку се планира да се изврши повторен извоз на добиените производи или пак да се изврши нивно пренесување на друг имател на одобрение или само да се остратат на еден од начините дадени во оваа постапка овој систем е најсоодветен.

Врз основа на разумна проценка за тоа колкав дел од стоката што се увезува ќе биде употребен за облагородување во добиените производи наменети за повторен извоз може да се употреби системот на одложено плаќање за тој дел од увезената стока. За другиот дел од истата стока што се увезува со цел да се употреби за производство на стока за продажба на домашен пазар се врши целосно плаќање на увозните давачки и ДДВ согласно со Законот за ДДВ¹⁰³.

Доколку се увезе повеќе стока за облагородување во добиени производи со систем за одложено плаќање, отколку што е потребно за извозниот пазар или за други дозволени начини на употреба на стоката, вишокот стока може да се пушти во слободен промет. Одложените увозни давачки и ДДВ мора да се платат. Исто така, мора да се наплати и компензаторната камата на увозните давачки пресметано од датумот кога стоката е увезена.

Ако се става стоката во постапка на одложено плаќање, увозните давачки и ДДВ за увезената стока се одложуваат т.е. оваа сума не се наплаќа. Истовремено со

¹⁰² www.customs.gov.mk

¹⁰³ Закон за ДДВ, Сл.весник на РМ бр.44/99 и 130/14

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

одложување на плаќањето на увозните давачки и ДДВ се одложуваат и мерките на трговска политика кои се однесуваат на пуштање на стока во слободен промет, а се применуваат оние мерки на трговска политика кои се однесуваат на внесување на стока во царинското подрачје.

Имателот на одобрение треба да ги исполнува следниве услови за одобрение доколку увезува, повторно извезува, облагородува или чува стока ставена во постапка за увоз за облагородување со систем за одложено плаќање. Неисполнувањето на кој било од овие услови може да доведе до наплаќање на увозните давачки и ДДВ и компезаторна камата, поведување на постапка за царински прекршок и поништување или укинување на одобрението.

Во услови за облагородување со систем на одложено плаќање спаѓаат¹⁰⁴:

1. Да постои намера за повторен извоз на стоката увезена со постапка на одложено плаќање;

2. Доколку стоката е пренесена на имател на одобрението дадено за увоз на облагородување со систем на враќање на давачките, одложените увозни давачки и ДДВ и компезаторната камата мора прво да се платат;

3. Извештајот за раздолжување мора да се достави до надзорниот царински орган во рок од 30 дена од денот на истекување на рокот за облагородување;

4. Истоветноста не смее да се бара освен ако е претходно одобрена;

5. На надзорниот царински орган мора да му биде дозволено да изврши про-верка на евиденцијата и стоката на имателот на одобрение во кое било разумно време;

6. Стоката мора повторно да биде извезена или на друг начин да се острани во дадениот рок за облагородување уште наречен и рок за завршување, даден во одобрението или мора да се побара продолжување на рокот.

Со постапката на увоз за облагородување царинскиот орган одобрува следната стока да се употреби на царинското подрачје за една или повеќе операции на облагородување¹⁰⁵:

- странска стока која со ставањето во оваа постапка не подлежи на плаќање на увозни давачки или на мерки на трговската политика, а е наменета за повторен извоз од царинското подрачје во облик на добиени производи и

¹⁰⁴ www.customs.gov.mk

¹⁰⁵ www.customs.gov.mk

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- стока пуштена во слободен промет за која се платени увозните давачки, а за која може да се одобри враќање или простување на платените увозни давачки, ако истата е извезена од царинското подрачје во облик на добиени производи.

Преработка под царинска контрола. Со примена на постапката на преработка под царинска контрола се овозможува употреба на странска стока во царинското подрачје, во операции со кои се менува нејзиниот вид или состојба, без да подлежи на плаќање на увозни давачки или мерки на трговската политика и се овозможува пуштање во слободен промет на производи коишто се резултат на такви операции со увозни давачки кои одговараат за тие производи¹⁰⁶. Таквите производи се нарекуваат преработени производи. Мора да потенцираме дека во оваа постапка се отстапува од општото начело на царинење на увозната стока за да може царинскиот долг да се пресмета на царинската стока која е ставена во постапка, туку на преработените производи, кои се како резултат на преработката и се пуштаат во слободен промет со пресметка за нив пропишаните царини. Оваа постапка се одобрува исклучиво во случај стоката, од чија преработка се добиваат производи за кои се пропишана пониска царина, отколку за увезена стока.

Привремен увоз. Со постапката на привремен увоз се овозможува употреба на странска стока во царинското подрачје, со целосно или делумно ослободување од плаќање на увозни давачки и без примена на мерки на трговска политика, ако истата е наменета за повторен извоз во непроменета состојба, освен вообичаеното намалување на вредноста заради нејзината употреба.

Со помош на оваа постапка се врши поедноставнување и усогласување на постапките, со цел да се промовираат економските, хуманитарните, културните, социјалните и туристичките цели. Преку примена на оваа постапка може да се дозволи целосно или делумно ослободување од плаќање на увозни давачки за повеќе видови на стока наменета за прицизно утврдени цели при увоз во царинското подрачје на Република Македонија и за повторен извоз во непроменета состојба¹⁰⁷.

Привременото ослободување од плаќање на ДДВ се одобрува под истите услови кои важат и за ослободување од плаќање на увозни давачки.

¹⁰⁶ Крстаноски, М Смилевска, Д Царинско работење, Охрид, 2008 г

¹⁰⁷ Крстаноски, М Смилевска, Д Царинско работење, Охрид, 2008 г

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

За стока која е ставена во постапка на привремен увоз не се применуваат мерките на трговска политика за пуштање на стоки во слободен промет, туку мерките кои се однесуваат на внесување на стоките во царинско подрачје.

Извоз за облагородување. Со постапката на извоз за облагородување, царинскиот орган одобрува домашна стока привремено да се извезе од царинското подрачје за да се подложи на операции на облагородување, а производите добиени од таквите операции да бидат пуштени во слободен промет со целосно или делумно ослободување од плаќање на увозните давачки.

На привремениот извоз на домашна стока се применуваат извозни давачки, мерки на трговска политика и други формалности предвидени за извоз и изнесување на домашна стока од царинското подрачје.

При увоз на стока во земјите вообичаено треба да се платат увозните давачки и ДДВ на целата царинска вредност на стоката. Кога домашната стока се извезува од земјата таа го губи статусот на домашна стока и ако подоцна повторно се увезе, со неа се постапува на ист начин како со странска стока и подлежи на увозни давачки и ДДВ на целата царинска вредност¹⁰⁸.

Извозот за облагородување дозволува целосно или делумно ослободување од плаќање на увозни давачки и ДДВ за домашна стока којашто е повторно увезена како добиен производ откако претходно била привремено извезена од царинското подрачје на земјата за да се подложи на операции на облагородување.

Операции на облагородување се¹⁰⁹:

- обработка на стока, вклучувајќи нејзина монтажа или составување или нејзино вградување во друга стока;
- преработка на стока;
- доработка на стока и
- поправка на стока, вклучувајќи нејзино враќање во првобитна состојба и оспособување.

Понатаму, постапката на извоз за облагородување дозволува целосно или делумно ослободување од плаќање на увозни давачки и ДДВ за заменувачки производ којшто ја заменува стоката што се извезува од царинското подрачје на земјата за поправка т.н. стандарден систем на замена.

¹⁰⁸ Крстаноски, М. Смилевска, Д. Царинско работење, Охрид, 2008 г.

¹⁰⁹ www.customs.gov.mk

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Постапката на извоз за облагородување му овозможува на имателот на одобрение за извоз за облагородување да бара ослободување од плаќање на увозни давачки и ДДВ за домашната стока којашто претходно била извезена за облагородување, доколку може да докаже дека извезената стока била употребена за производство или била вградена во добиените производи.

Со тоа се овозможува стопанството да употребува пониски трошоци за работна сила надвор од Македонија и истовремено се стимулира употребата на домашните репроматеријали за производство на добиени производи. Стоката исто така, може привремено да се извезе за процес на облагородување којшто не се врши во Македонија. Мора да се напомене дека постапката на извоз за облагородување е практична примена само кога и добиените производи и стоката за привремен извоз подлежат на увозни давачки и ДДВ. Постапката извоз за облагородување може да се одобри и за поправка на стоката. Постапката може да се одобри само ако стоката која привремено се извезува е погодна за тоа, односно ако во постапката за давање на одобрение се констатира дека е можно да се изврши поправка на стоката која привремено се извезува.

Надзорниот царински орган е должен од документите приложени кон барањето да провери дали е можна поправка на стоката која е декларирана за привремен извоз поради поправка. Од кореспонденцијата на странките потребно е да се утврди дали е можно да се поправи стоката која е предмет на постапката.

Доколку царинскиот орган утврди дека приложените документи се недоволни ќе побара дополнителни докази, и ако подносителот на барањето не ги достави, надзорниот царински орган ќе го одбие барањето. Исто така надзорниот царински орган нема да ја одобри постапката доколку контатира дека постапката за поправка на стоката се бара поради подобрување на техничките својства на стоката.

Одобрението за постапка на извоз за облагородување поради поправка може да се однесува на поправка на стока¹¹⁰:

- привремено извезена, која повторно ќе се увезе;
- во стандарден систем на замена, кога се увезува заменувачки производ во замена за извезената стока:
- во стандарден систем на замена, со претходен увоз на заменувачки производ.

¹¹⁰ www.customs.gov.mk

Поправањето на стоката, независно дали се врши во рамките на стандардниот систем на замена или не, може да биде со плаќање или без плаќање на трошоците за поправка поради договорените или со закон пропишани гаранциски обврски или производни недостатоци.

3. Специфичности на царинските постапки со економски ефекти

Она што е карактеристично и специфично за царинските постапки со економски ефекти, освен постапката на царинското складирање е тоа што одобреноста се носат на одреден рок и во истиот рок мора да се заврши постапката. Тие постапки пред се зависат од тоа кога ќе се одобри новата царински дозволена постапка или употреба за стоката која била ставена во таа постапка или за еквивалентна стока или добиени производи после оплеменување. Затоа овие постапки се одликуваат со доста специфичности од кои можат да се издвојат:

Употребата на царинската постапка со економски ефект **“царинско складирање”** е од корист за правното лице доколку¹¹¹:

- сака да ја одложи примената на царинската постапка на внесената стока;
- сака повторно да ја извезе странската стока (во тој случај увозната давачка или ДДВ-то може воопшто да не се предмет на плаќање);
- сака да го одложи плаќањето на увозни давачки или ДДВ за залихата на внесената стока;
- доколку сака да заврши друга царинска постапка без физички да ја извезе стоката.
- има потешкотии со исполнување на одредени услови за пуштање во слободен промет или

Корисникот на складот може да побара намалени или нула царински стапки во преференцијалниот тарифен третман со поднесување на доказ за потекло.

Понатаму она што е специфично кај **“увоз за облагородување”**, е тоа што ослободувањето од плаќање може да се дозволи и доколку стоката за увоз за облагородување е примена од друг имател. Оваа постапка ќе се смета за завршена

¹¹¹ Јовановски Панче: Јавни финансии, Европски Универзитет, Скопје, 2006

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

тогаш кога имателот на одобрението ќе изврши извоз или повторен извоз или кое било царинско дозволено постапување или употреба.

Доколку се сака да се добие ослободување од плаќање на увозни давачки и ДДВ или враќање на увозни давачки и ДДВ постојат два методи, а тоа се системот на одложено плаќање и систем на враќање.

Подносителот на барањето во барањето за одобрение за увоз за облагородување наведува кој од овие два метода сака да го употреби. Меѓутоа, постојат и одредени ограничувања во употребата на системот за враќање.

Табела бр 1 ја покажува разликата помеѓу двете постапки на увоз за облагородување.

Табела бр 1 Разлика помеѓу двете постапки на увоз за облагородување

	Одложено	Враќање
Намера за облагородување и извоз	Да	Да
Ги опфаќа сите видови стока	Да	Не
Увозни давачки и ДДВ се платени	Не	Да
Гаранција за увозни давачки и ДДВ	Да	Не
Поднесување дозволи, уверенија	Не	Да
Обврска за облагородување	Не	Не
Стоката е во слободен промет	Не	Да

Извор: www.customs.gov.mk

Од табелата бр. 1 можеме да забележиме дека во двата методи постојат разлики, меѓутоа и во двата случаи мора да постои намера за повторен извоз/увоз на добиените производи од земјата и да се има одобрение за ставање во увозната стока во постапка. Стоката мора да биде облагородена во одреден период и мора да се води евиденција за сите извршени операции.

Кога станува збор за царинската постапка “**преработка под царинска контрола**” специфично е можен е и случај кога увезената стока останува во непроменета состојба или не го достигнала потребниот степен на преработка.

Во тој случај доколку настане царински долг во постапката на преработка на стока под царински надзор во врска со стоката во непроменета состојба или за производи чија преработка не го достигнала степенот на обработка, предвидено е

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

одобрение, односно износ на царинскиот долг кој ќе се утврди на основа на прописите за одредување на висината на царината кои важеле за увозната стока во време на прифаќање на царинската декларација со која стоката се става во постапка на преработка под царински надзор.

Она што е специфично во царинската постапка со економски ефект “**привремен увоз**” е тоа што привремено увезената стока мора да остане во непроменета состојба. Со други зборови дозволени се само поправки и одржување, вклучувајќи ремонт и прилагодување или мерки за зачувување на стоката, пред се за да се задоволат техничките барања за нејзина употреба. Целта на оваа постапка е поедноставување и усогласување на постапките, со цел да се промовираат економските, хуманитарните, културните, социјалните и туристичките цели¹¹².

Она што е правило е тоа што оваа постапка не се дозволува да биде повеќе од 24 месеци. Сепак, и овде постои исклучок и рокот може да се продолжи во исклучителни случаи доколку имателот на одобрение поднесе детално и оправдано барање до царинскиот орган што го дал одобрението.

Кај оваа постапка се прави разлика помеѓу целосно ослободување од плаќање на увозни давачки и делумно ослободување од плаќање на увозни давачки.

Доколку имаме целосното ослободување од увозни давачки, постои Уредба за спроведување на царински закон и со одредбите на оваа Уредба е дозволен привремен увоз со целосно ослободување од плаќање на увозни давачки во следните случаи¹¹³:

- лични предмети и стока за спортски цели увезени од патници;
- материјали за помош при непогоди;
- медицинска,хируршка и лабораториска опрема;
- стока за погранични зони;
- носачи на звук, слики и податоци;
- рекламен материјал;
- контејнери;
- инструменти за мерење, проверка и тестирање;
- специјални алати и инструменти;
- стока која се употребува за тестирање или е предмет на тестови, експерименти или демонстрација;

¹¹² Речкоски Р (2009) Царинска Постапки Факултет за Туризам и Угостителство, Охрид

¹¹³ Јовановски Панче: Јавни финансии, Европски Универзитет, Скопје, 2006

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- мостри за демонстрација;
 - заменувачки производи додека сличната стока се наоѓа на поправка;
 - стока за изложби, саеми итн;
- други транспортни средства;
- професионална опрема;
 - педагошки материјал и научна опрема;
 - уметнички дела, колекционерски предмети и антиквитети за изложби и селекции, употребена стока за продажба на аукција,
 - резервни делови, кои што се употребуваат за поправка и одржување на стока ставена во постапка и
 - стока која што се увезува повремено и која останува во Р.Македонија најмногу три месеци.
 - амбалажа;
 - модели, калапи, матрици итн;
 - стока за продажба за која е потребно одобрување од купувачот;
- За разлика од целосното ослободување од увозни давачки, стока во сопственост на лице со седиште надвор од Р.Македонија може да увезе привремено со делумно ослободување од увозните давачки во случаи кога¹¹⁴:
- стоката не е опфатена со одредбите за привремен увоз со целосно ослободување од увозните давачки и
 - стоката е опфатена со одредбите за привремен увоз со целосно ослободување од увозни давачки, но истата не ги исполнува условите целосно.
- Оваа постапка може да се употребува на пример за машини, алат итн.
- Сепак постапката за делумно ослободување од увозни давачки не може да се употребува за¹¹⁵:
- стока чијашто употреба има негативни последици врз човековата животна и работна средина.
 - потрошна стока;
 - стока што се употребува за консумирање, вклучувајќи и прехранбени производи, пијалоци и тутун;

¹¹⁴Јовановски Панче: Јавни финансии, Европски Универзитет, Скопје, 2006

¹¹⁵Јовановски Панче: Јавни финансии, Европски Универзитет, Скопје, 2006

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Износот на увозните давачки кој се плаќа за стока која е ставена во постапка на привремен увоз со делумно ослободување од плаќање на увозни давачки е 3% од износот на давачките кои би се наплатиле доколку истата стока би била пуштена во слободен промет на денот кога истата е ставена во постапка на привремен увоз, за секој месец или пак дел од месецот во кој стоката е ставена во царинска постапка на привремен увоз со делумно ослободување.

Увозните давачки кои што треба да се наплатат не смеат да бидат повисоки од оние што би се наплатиле доколку стоката била пуштена во слободен промет на денот на ставање на истата во царинска постапка на привремен увоз.

Во моментот на ставање на стоката во царинска постапка на привремен увоз, се бара целосна гаранција за износот на увозните давачки кои што треба да се платат. По завршување на постапката на привремен увоз, надзорниот орган подготвува решение за пресметка на 3% од увозните давачки за секој месец или за дел од месецот додека стоката била во царинското подрачје на земјата.

Кај царинската постапка со економски ефект “извоз за облагородување” како специфичност би требало да се споменат царинските постапки за¹¹⁶:

- стока извезена за замена и
- стока за облагородување во други ситуации.
- стока извезена за бесплатна поправка;
- стока извезена за поправка во други ситуации;

Стока извезена за бесплатна поправка. Кога расипаната стока, се поправа бесплатно во гарантниот рок или пак поради грешка на производителот, тогаш може да се бара целосно ослободување од плаќање на увозни давачки и ДДВ. Кон барањето за ослободување од плаќање на увозни давачки и ДДВ, задолжително е да се приложи гарантен лист или договор кој претставува доказ дека поправката била бесплатна.

Како услов може да се смета дека извезената стока да може да се поправи и дека постапката не се употребува поради техничките карактеристики на стоката.

Царинарницата каде што е поднесено барањето може да одобри враќање на царинскиот долг во согласност со одредбите од царинскиот закон, само во ситуации кога стоката е привремено извезена за бесплатна поправка или поради договорени или пак со закон пропишани гаранциски обврски или поради производна грешка па се

¹¹⁶Јовановски Панче: Јавни финансии, Европски Универзитет, Скопје, 2006

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

утврдило дека не е возможно да се изврши поправката односно дека не е возможно да се острани грешката или недостатокот на стоката или пак доколку нивното отстранување би било нееконично а добавувачот одлучил трајно да ја задржи стоката. Тука се работи за случај во кој недоаѓа до примена на стандардниот систем на замена бидејќи не се враќа друга стока во замена за задржаната.

Увозниот царински долг може да се врати само доколку стоката која била пуштена во слободен промет, дополнително му е вратена на добавувачот надвор од царинското подрачје во постапката на извоз за облагородување поради бесплатна поправка односно отстранување на грешки кои постеле пред пуштање на стоката во слободен промет, или пак, поради услогласување со условите од договорот врз основа на кои стоката е пуштена во слободен промет, каде што добавувачот донел одлука трајно да ја задржи стоката бидејќи не било возможно да се отстранат грешките или недостатоците, односно отстранувањето на истите би било нееконично.

Стока извезена за поправка во други ситуации. Доколку поправката се наплаќа тогаш се плаќаат и увозните давачки и ДДВ за добиените производи врз основа на царинската вредност која се одредува според трошоците за поправка. При тоа, доколку постои било каква поврзаност помеѓу имателот на одобрение и лицето кое ја извршило поправката, истото несмее да влијае врз висината на трошоците за поправката.

Услов е извезената стока да може да се поправи и постапката да не се употребува заради подобрување на техничките карактеристиките на стоката.

Стоката чија поправка е извршена со плаќање на поправката, може делумно да се ослободи од плаќање на царина. Царинскиот долг се утврдува на основа на елементите за пресметка кои важат за добиената стока на денот на прифаќањето на декларацијата за пуштање во слободен промет.

Царинската вредност ја сочинува висината на трошоците на поправката во која се вклучени сите плаќања (во пари, во стока или во услуга) кои ги извршил или треба да ги изврши имателот на одобрението во корист на лицето кое ја врши поправката, или директните или индиректните плаќања кои се услов за извршување на поправката на привремено извезената стока, под услов тие трошоци да се единствено плаќање на имателот на одобрението и да не се под влијание на било кој облик на поврзаност на имателот на одобрението и лицето кое ја извршило поправката.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Стока извезена во замена (без предходен увоз). Стандардниот систем на замена може да се употребува за увоз на заменувачки производи за стоката што била извезена за поправка.

Стандардниот систем на замена во постапката на извоз за облагородување се одобрува со цел, наместо добиениот производ, да се увезе друг увозен производ – заменувачки производ. Надзорниот царински орган може да одобри примена на стандардниот систем на замена во случаи кога поправката се однесува на домашна стока. Заменувачките производи мора да имаат иста тарифна ознака, ист трговски квалитет и исто технички карактеристики како и стоката која е привремено извезена за поправка. Кога привремено извезената стока била употребувана пред извозот и заменувачките производи мора да бидат употребувани, а не нови.

Царинскиот орган предходно проверува дали се исполнети условите а примена на стандардниот систем на замена. Подносителот на барањето на надзорниот царински орган мора да му докаже дека замената не е договорена поради подобрување на техничките особини на стоката. За таа цел, надзорниот царински орган може да го провери договорот, фактурите и други придружни документи во врска со поправката, при што посебно треба да се внимава на условите предвидени со договорот или фактурите, посебно условите на плаќање. Од поднесените документи (договор, профактури, коренспонденција меѓу странките и слично) мора јасно да произлезе дека поправката ќе се изврши на начин што ќе овозможи да се испорача заменувачки производ кој ги исполнува сите услови.

Бидејќи одредбите на Царинскиот закон кои се применуваат за добиени производи се однесуваат и на заменувачките производи при примена на стандардниот систем на замена, целосното или делумно ослободување од плаќање на увозни давачки се утврдува согласно Царинскиот закон.

Кај стандардниот систем на замена без предходен увоз, кога истовремено се врши привремен извоз на стока на поправка и увоз на заменувачкиот производ, на царинскиот орган истовремено му се поднесува царинска декларација со која се извезува домашната стока и царинска декларација за пуштање на заменувачки производи во слободен промет. Се постапува на ист начин како кога е домашната стока предходно извезена, а дополнително се увезува заменувачкиот производ.

Царинскиот орган ги утврдува елементите за пресметка на царинскиот долг, и за целосно или делумно ослободување од плаќање на увозни давачки. Целосното или

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

делумно ослободување од плаќање на увозни давачки се утврдува така што од износот на увозни давачки пресметани за заменувачкиот производ кој се пушта во слободен промет се одзема износот на увозни давачки кои би се пресметале истиот ден за извезената стока, кога би се увезувала во Република Македонија од земјата во која била предмет на производниот процес или земјата во која била последната активност.

Износот кој се одзема, се одредува врз основа на елементите за пресметка кои важат за привремено извезената стока на денот на прифаќањето на декларацијата со која стоката е ставена во постапка на извоз за облагородување.

Пресметката на царинскиот долг се врши на посебен образец од Прилог 3 кон ова упатство и е составен дел на декларацијата. Пресметката се прави во два примероци, од кои еден примерок се дава на имателот на одобрение заедно со неговиот примерок од декларацијата со која заменувачките производи се пуштаат во слободен промет, а другиот примерок царинскиот орган го одложува заедно со декларацијата и соодветните исправи. Вкупно пресметаниот износ на царински долг - разлика на пресметаните увозни давачки и ДДВ, се запишува на увозната декларација¹¹⁷.

Стока извезена во замена (со претходен увоз). Трговското друштво може да има потреба од увоз на заменувачки производи пред да ја извезе расипаната стока. Ова се нарекува “претходен увоз”. Доколку сака да употреби стандарден систем на замена со претходен увоз, царинскиот орган ќе побара од него обезбедување на гаранција за покривање на можните увозни давачки и ДДВ за стоката што се увезува.

Во случај на претходен увоз, расипаната стока мора да се извезе во рок од два месеца од увозот на заменувачките производи. Во посебни околности, надзорниот царинскиот орган може да го продолжи овој рок (не повеќе од уште два месеци). Доколку е потребно вакво продолжување, имателот на одобрение треба да го извести надзорниот царински орган во најкраток можен рок.

Доколку се применува стандардниот систем на замена со претходен увоз на заменувачкиот производ, тогаш царинската постапка се изведува на тој начин што кај надлежниот царински орган се поднесува царинска декларација за пуштање на заменувачкиот производ во слободен промет. Со декларацијата се приложува и одобрение за спроведување на постапката на извоз за облагородување. Во моментот на пуштање на заменувачките производи во слободен промет не се врши ниту пресметка

¹¹⁷ Јовановски Панче: Јавни финансии, Европски Универзитет, Скопје, 2006

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

ниту наплата на царинскиот долг за заменувачкиот производ (за евентуалниот царински долг мора да се приложи гаранција). Царинскиот орган има обврска да се грижи за обврската за извоз на домашната стока во рок од два месеци односно во подолг рок доколку е одобрен¹¹⁸.

Доколку е исполнета преземената обврска за извоз, односно, кога извозот е завршен во рок од два месеци, односно во продолжениот рок кој царинскиот орган го одобрил врз база на благовремено и добро образложено барање, по извршениот извоз царинскиот орган го утврдува целосното или делумно ослободување од плаќање на увозни давачки за заменувачкиот производ. Пресметката на царинскиот долг се утврдува со решение (во зависност од организацијата на работата во Царинарниците, решението се носи или во царинската испостава или во Одделение за управни и прекршочни постапки).

Покрај тоа во декларацијата со која заменувачкиот производ се пушта во слободен промет се врши измена на податоци, согласно упаството од Секторот за АОП.

Целосното или делумно ослободување од плаќање на увозни давачки се утврдува на тој начин што од износот на увозни давачки пресметани за заменувачкиот производ кој е пуштен во слободен промет се одбива износот на увозни давачки кои би се пресметале за извезената стока, кога истата би се увезувала во Р.Македонија од земјата во која била предмет на производни активности или од земјата во која била последната активност¹¹⁹.

При утврдување на целосното или делумно ослободување од плаќање на увозни давачки, елементите за пресметка на царинскиот долг се утврдуваат¹²⁰:

- за заменувачки производ - на денот на прифаќање на декларацијата за пуштање на заменувачкиот производ во слободен промет,

-за извезената стока - на денот на прифаќање на декларацијата со која стоката се извезува.

Кај делумното ослободување од плаќање на увозни давачки, на утврдениот износ на царински долг не се пресметува камата. Вкупно пресметаниот царински долг (увозни давачки, ДДВ) се запишуваат во декларацијата.

¹¹⁸Царински закон, Сл.весник на РМ бр.39/2005

¹¹⁹Царински закон, Сл.весник на РМ бр.39/2005

¹²⁰ Јовановски Панче: Јавни финансии, Европски Универзитет, Скопје, 2006

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Пресметка на царински долг за заменувачки производи. Во случаи во кои имателот на одобрение не ја исполни преземената обврска и стоката не ја извезе во рок од два месеци односно во подолг рок кој е претходно одобрен, царинскиот орган ќе изврши пресметка на царинскиот долг за заменувачките производи. Се смета дека царинскиот долг настанал со пуштање на стоката во слободен промет, согласно одредбите од Царинскиот закон¹²¹.

Царинскиот долг се утврдува со решение (донесено во царинската испостава или во Одделение за управни и прекршочни постапки), врз основа на елементите за пресметка утврдени во царинската декларација со која заменувачките производи се пуштени во слободен промет. На пресметаниот износ на царински долг се пресметува камата. Вкупниот износ на царински долг за заменувачките производи кој е пресметан во решението (увозни давачки, ДДВ, компензаторна камата) се запишува во декларацијата¹²².

Доколку имателот на одобрение наместо да ја извезе расипаната стока сака да ја стави во друго царински дозволено постапување или употреба, на пример со внесување во царински склад или слободна економска зона или со уништување, тогаш тоа мора да биде одобрено од страна на надзорниот царински орган со цел ослободување на приложената гаранција.

Стока извезена за облагородување во други ситуации¹²³. За операции на облагородување постојат две опции за пресметување на увозните давачки и ДДВ што се плаќаат за стоката добиена во постапка на извоз за облагородување:

- метод на додадена вредност и
- метод за разлика помеѓу давачките.

Износот на увозни давачки и ДДВ за кој што може да се побара ослободување од плаќање зависи од методот за пресметување што се употребува и од царинските стапки коишто се применуваат за извезената стока и добиените производи. Доколку имателот на одобрение ги исполнува условите, тогаш тој може да го употреби методот којшто овозможува ослободување од плаќање на поголемиот износ на увозни давачки и ДДВ¹²⁴.

¹²¹ Царински закон, Сл.весник на РМ бр.39/2005

¹²² Ibid

¹²³ Ibid

¹²⁴ Царински закон, Сл.весник на РК бр.39/2005

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Од подолу споменатите објаснувања за двата метода произлегува дека во некои околности, на пример доколку царинската стапка за привремено извезената стока е поголема од царинската стапка за добиените производи, со употребата на методот за разлика помеѓу давачките може да се добие ослободување од плаќање на поголем износ на увозните давачки и ДДВ отколку при употреба на методот за додадена вредност. Имателот на одобрение може да ги пресмета увозните давачки и ДДВ употребувајќи ги двата метода со цел да утврди кој од нив му овозможува поголема корист¹²⁵.

Метод на додадена вредност. Со овој метод се наплаќаат увозни давачки и ДДВ на износот на трошоците за облагородување на извезената стока и транспортот и другите трошоци, на добиените производи назад во Република Македонија. Се применува истата царинска стапка што се применува и за добиените производи.

За да го примени овој метод, имателот на одобрение мора¹²⁶:

- да ги пресмета трошоците за облагородување во согласност со фактурата;
- да ги пресмета другите трошоци за враќање на добиените производи;
- да ги пресмета увозните давачки и ДДВ на износот на двете вредности, според царинската стапка којашто се применува за добиените производи.

Во повеќето случаи, кога царинската стапка за извезената стока е пониска од царинската стапка за добиените производи, со употреба на овој метод се обезбедува максимално ослободување од плаќање.

Методот на додадена вредност не може да се употреби доколку привремено извезената стока, пред да биде ставена во постапка на извоз за облагородување, била¹²⁷:

- пуштена во слободен промет со царинска стапка нула (како на пример во рамките на договорите за слободна трговија) и
- е стока која не е со домашно потекло.

Можноста за употреба на методот на додадена вредност се дава во одобрението за извоз за облагородување.

¹²⁵ www.customs.gov.mk

¹²⁶ Ibid

¹²⁷ Царински закон, Сл.весник на РК бр.39/2005

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Доколку за добиените производи не може да се употреби методот на додадена вредност, имателот на одобрение мора да го употреби методот на разлика помеѓу давачките.

Метод на разлика помеѓу давачките¹²⁸. Со користење на овој метод може да се изврши ослободување од плаќање, на тој начин што износот на увозните давачки кои се пресметуваат за добиениот производ кој се пушта во слободен промет се одзема износот на увозните давачки кои би се пресметале на истиот ден за стоката за привремен извоз.

За да може да се примени овој метод, имателот на одобрение мора:

да ја пресмета царинската вредност и увозните давачки коишто би се платиле за извезената стока доколку била истовремено увезена од иста земја како и добиените производи;

-да ги пресмета увозните давачки врз основа на разликата помеѓу увозните давачки за добиените производи и евентуалните увозни давачки за извезената стока.

-да ги пресмета царинската вредност и увозните давачки на увезените добиени производи со употреба на еден од вообичаените методи за утврдување на вредност;

Во одредени случаи, доколку царинската стапка за привремено извезената стока е повисока од стапката за добиените производи, тоа може да значи дека воопшто не треба да се платат увозните давачки.

Доколку износот кој што се одзема за привремено извезената стока е повисок од износот што треба да се плати за добиените производи, не може да се бара враќање.

Долунаведените давачки коишто вообичаено се применуваат за привремено извезената стока, доколку биле увезени од земјата каде што било извршено последното облагородување, не се вклучени во пресметување на износот кој се одзема:

- анти-дампинг давачки и
- компензаторни давачки.

¹²⁸ Ibid

4.Предности на царинските постапки со економски ефекти

Постојат голем број на предности на царинските постапки со економски ефект. Некои од нив се¹²⁹:

- **Алокативен ефект.** Доаѓа до релокација на производните ресурси. Поради порастот на цената на доброто X во земјата доаѓа до загуба на благостостојбата на странските производители и потрошувачи.

- **Редистрибутивен ефект.** Влијае на редистрибуцијата на доходот во земјата (од производителите до потрошувачите), поради порастот на цената на предизвиканото воведување на царините.

- **Ефект на создавање и насочување на трговијата.** Ефектот на создавање на трговијата настанува како резултат на преференцијата на царинските стапки утврдени во рамките на регионалните трговски договори, ефектот на создавање на трговијата го покажува обемот на трговијата која наместо со екстерни со пониски трошоци сега ги остварува со партнерите кои се членови на интеграцијата, а се произведуваат по повиски трошоци.

- **Ефект на либерализација и дисторзија.** Ефектот на либерализација настанува кога во некои текови се сретнуваат помали ограничувања отколку претходно, додека пак ефектот на дисторзија настанува кога стоката е оптеретена со разни царински тарифи па доаѓа до дискриминација на цени.

5.Можности за примена на царински постапки со економски ефекти

Во изминатите години Царинската управа вовеле неколку новитети со кои се олеснија царинските постапки со економски ефект. Како позначајни новитети се т.н. „Единствено поднесување на хартиени документи“ односно внатрешна интероперабилност и користењето на Систем за постапки со економски ефект (E_lohn системот).

¹²⁹ Tony Addison and Alan Roe: "Fiscal Policy for Development", UNU-WIDER, Studies in Development Economics and Policy, 2004

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

„Единствено поднесување на хартиени документи“ или внатрешна интероперабилност е проект на Царинска управа воведен во втората половина на 2013 година. Со овој проект преку се овозможи документот што веќе еднаш е поднесен како прилог на царинска декларација да нема потреба повторно да се поднесува доколку истиот се користи за друга царинска постапка (на пр. полномошно)¹³⁰. На овој начин економските оператори заштедуваат како на време, така и на трошоци. Преку функционирање и ставање во негова употреба на E_lohn системот од крајот на март 2013 година особено се олесни работењето на некои видови на индустрија која работи т.н. „ЛОН“ производство. Со негова помош може електронски да се аплицира и да се добиваат одобренія за сите видови на постапки со економски ефект. Овој систем, кој е веќе Систем за постапки со економски ефект, пред се е наменет компании кои ги користат постапките со економски ефект.

Како индустрии кои најчесто ја примнуваат применува постапката на увоз за облагородување се текстилната и чевларската индустрија а исто така и метало-преработувачката индустрија се повеќе ја користи¹³¹. Увозот за облагородување е сложена постапка во која се увезува стока за која не се плаќаат царинските давачки, стоката се преработува, а по преработката се извезува стока која не може толку лесно да се поврзе со увезениот Поради таа причина за успешно следење на постапката мора да се применува мошне сложен систем на документација (нормативи, извештаи и слично). Нивната изработка и доставувањето до царинските службеници во хартија е процес што одзема многу време и труд кај компаниите, а истото се однесува и на контролата на овие документи од царинските службеници. Со надоградување на системот, за поднесување на барања поврзани со увоз за облагородување и нивна обработка, е овозможено¹³²:

- Електронско поднесување и обработка на електронски потпишани барања за сите одобренія и за измени на одобренія за постапки со економски ефект, и тоа:

- Увоз и извоз за облагородување;
- Царинско складирање и привремен увоз;
- Преработка под царинска контрола;

¹³⁰ <http://www.customs.gov.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=126>

¹³¹ <http://www.customs.gov.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=126>

¹³² Ibid

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- Поедноставени барања за увоз за облагородување, извоз за облагородување и привремен увоз;
- Поднесување на сите неопходни документи (нормативи, извештаи) за спроведување на постапката за увоз за облагородување, во електронски потпишан и електро-нски обработлив формат;
- Автоматска проверка (споредба) на податоците од поднесените документи со податоците од Системот за обработка на царински декларации;
- Известување за прифаќање или одбивање на поднесените документи.
Доколку се одбиени, се доставува образложение на грешките,
- Профилиран пристап за различни типови на корисници (економски оператори, царински испостави, служби за надзор на иматели на одобренија, Сектор за царински систем и Сектор за контрола и истраги),
Предности при користење на системот за бизнис заедницата¹³³;
- Поднесување на документи во електронска форма;
- Автоматска споредба на податоците од поднесените документи со податоците во системот за обработка на царински декларации.
- Автоматизирана контрола на поднесените документи;
- Забрзување на постапката за обработка на поднесени документи;
- Транспарентност на процесот (операторот има увид во која фаза му е кој документ);
- Избегнување на физичко носење на документи кај надлежните служби, што бара ресурси и време;

¹³³<http://www.customs.gov.pk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=126>

ГЛАВА 4

ФИСКАЛНИ ЕФЕКТИ ОД УПОТРЕБА НА ЦАРИНСКИТЕ ПОСТАПКИ СО ЕКОНОМСКИ ЕФЕКТИ-КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА МАЛИ И ОТВОРЕНИ ЕКОНОМИИ

1. Определување на концептот на фискално влијание од користењето на царински постапки со економски ефекти

Олеснувањето во трговијата преставува еден од најважните фактори за економски развој на државите што би придонело социјална благосостојба, намалување на сиромаштијата и економски просперитет на земјите и нивните граѓани.

Во овој контекст на меѓународната трговија, царината има мошне важна улога не само поради тоа што ги пресретнува владините цели и мерки, туку исто така и во обезбедување на ефикасни контроли кои обезбедуваат приход, согласно националните закони, гарантирајќи безбедност и заштита на општеството во целост. Царинските постапки, поточно нивната ефикасност имаа значајно влијание врз економската конкурентност помеѓу државите, но и влијае врз растот на меѓународната размена и развојот на светскиот пазар.

Повеќе од педесет години Светската Царинска Организација настојува да обезбеди рамнотежа помеѓу олеснувањето на трговијата и почитувањето на законодавството и на тој начин се врши вклучување на царински експерти и трговски партнери ширум светот¹³⁴.

Фокусот на Светската Царинска Организација е пред се насочена кон поедноставување и стандардизирање на царинските практики на нејзините земји членки. Таа има развиено мноштво, стандарди и програми преку кои царинските

¹³⁴ Berisha D-r Skender: “Financet nderkombetare”, Приштина, 1996

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

администрации на земјите членки имаат поголема можност да им понудат на нивните влади подобрување на трговските олеснувања во комбинација со ефикасна царинска контрола.

Освен фискална функција на царините, според која и царините како и останатите јавни давачки имаат за цел остварување на приходи во буџетот, значително е позначајна економската функција на царините, поточно нивната заштитната и развојната функција. Имено, царините директно се влијаат на меѓународната размена на една земја со странство преку увозот и извозот и со тоа влијаат, на рамнотежата на трговскиот биланс, на развојот на одредена гранка и на националното стопанство во целина, БДП, врз вработеноста итн..

Во многу држави, средствата собрани на основа на платната царина, претставуваат еден од основните буџетски приходи. Тоа особено се однесува на земјите во развој, т.е. земји со релативно мал домашен фискален капацитет, така да средствата собрани од даноците на промет или на додадена вредност се прилично мали.

Имено, со цел да не се продлабочи и да ја загрози макроекономската стабилност на земјата буџетскиот дефицит неопходно е да се покрие во колку што може побрзо. Доколку се има во предвид фактот дека буџетските расходи се прилично нефлексибилни, средствата кои недостигаат мора да се надоместат преку нови даноци, (зголемување на стапката на данок на промет или ДДВ). Сите мерки би имале смисла доколку даночната управа е некорумпирана и дека зголемувањето на даночните стапки доведува до зголемување на буџетските приходи. Иако, новите даноци имаат дисторзија како и останатите видови на данок, преку зголеменото оданочување, се зголемува и дисторзијата, па на тој начин се намалува ефикасноста на локацијата на ресурсите.

2.Фискални ефекти од користењето на царинските постапки со економски ефекти во Црна Гора

Царинската служба преставува една од најзначајните владини институции чија задача е имплементација на сет на мерки на надворечно-трговската, деизната, фискалната и други политики¹³⁵. Големото значење на царинската служба произлгува од фактот што таа има две суштествени, но спротиставени улоги: овозможување максимално брз проток на стоки и патници, а притоа сите облици на прекуграничен криминал (меѓународен тероризам, криумча-рење на луѓе и нелегална миграција, криумчарење на оружје, криумчарење на наркотици, шверц на комерцијална стока) да ги држи под контрола и доколку има во да ги употреби своите средства, можности и овластувања за да ја спречи.

Тоа може да се исполни само доколку царинските служби овозможат интегрирано управување со границата, дополнителна контрола, анализа на ризикот, и со примена на современи царински процедури.

Интегралното управување со границатаима е потребно како би се обезбедиле сигурни граници. Како би можело да се оствари оваа цел неопходно е да се обезбеди соработка и координација на сите служби на граничните премини, соработка со другите служби во земјата, како и соработка со царинските администрации на другите земји.

Под дополнителната контрола се подразбира и после пуштањето на стоката во промет, повторна проверка на исправноста на декларациите. Една од најзначајните промена во новите царински постапки е контролата на местата на кои се врши контрола на царинските стоки и документација. Сега е возможно контролата да се изврши во просторијата на декларантите или во просторијата на другиот економски субјект кој е вклучен во деловниот однос.

Освен тоа, дополнителната контрола предвидува можност во пуштањето на стока, а поради проверката на точноста на податоците во декларацијата, да се изврши

¹³⁵ Биљанова Ј., Царински Систем и Царинско работење Факултет за Туризам и Угостителство, Охрид, 2003

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

контрола на комерцијалните документи и податоци во врска со увозот и извозот на таа стока или во врска со дополнителни комерцијални работи со таа стока.

Преку електронското поднесување на документи е овозможено на увозниците и шпедитерите да поднесуваат документација по пат на интернет со што се придонесува за:

- побрзи царинските постапки;
- се заштедуваат средства;
- доаѓа до намалување на бројот на грешки;
- се прифаќаат и проследуваат податоците пред испраќање на стоката;
- се врши размена на документи со други царински служби .

2.1.Фискални ефекти кои имаат директно влијание од користењето на царински постапки со економски ефекти

Увозот на стоки, секогаш се врзува со границата, каде што на стоката од увоз се плаќа царина и други царински давачки, а на акцизната стока се наплатува акциза. Оттука произлегува улогата на царинскиот орган да наплати данок на додадена вредност и акциза, а истовремено да наплати и царина, давачки кои директно влегуваат во буџетот на државата како јавни приходи.

Доколку се увезува одредена стока, мора да се плаќа ДДВ, под услов при увозот да се применуваат царинските прописи и при тоа да се плаќа царина. На секој увоз на добра се применуваат царински прописи кои важат за царинското подрачје на Република Црна Гора.

Примената на ДДВ кај увозот на стоки е посебно важна бидејќи се работи за меѓународни односи во прометот со стоки, при што се поаѓа од дефиницијата дека под увоз на стоки се подразбира секој внес на стоки во царинското подрачје на Црна Гора. Царинското подрачје на Република Црна Гора опфаќа територија, територијални води и воздушен простор над Црна Гора¹³⁶. Во исто време царинското подрачје на Црна Гора е дефинирано со царинска линија која се совпаѓа со државната граница на Црна Гора спрема граничните премини.

¹³⁶Carinski zakon, Službeni list Republike Crne Gore, broj 7/2002

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Анализирајќи го Законот за ДДВ на Црна Гора¹³⁷, може да се каже дека надворешно-трговската размена на стоки помеѓу друштвата и други правни лица со седиште во Црна Гора и странските правни и физички лица се регулирани со посебен закон наречен Закон за надворешно-трговско работење¹³⁸.

Согласно наведениот Закон, стоката може да се увезува, односно привремено да се увезува и да се стави во царинска постапка со економски ефект, доколку ги исполнува условите пропишани за ставање на добра во промет, односно употреба на домашниот пазар. Под пропишани услови се подразбира стоката која се увезува, односно привремено се увозува мора да помине низ здравствена, ветеринарна, еколошка и фитопатолошка контрола, односно низ целосна контрола на нејзиниот квалитет.

Посебно место во Законот за ДДВ на Црна Гора е даден на даночниот третман на увозот на стоки и даночните ослободувања. Од тоа може да се заклучи дека увозот на добра е регулиран со повеќе членови на Законот.

Доколку се увезува стока, се наплатува царина и други царински давачки, акцизи и данок на додадена вредност за која е надлежен царинскиот орган, кои сите царински процедури и постапки ги завршува во рамките на своите надлежности. При тоа во рамките на своите надлежности Царинскиот орган, врши пропишани работи за царинските постапки и постапките за пресметка на наплатата на данокот на додадена вредност.

Постапката на царинскиот орган со стоките кои се увезува е следнава:

- Најпрво стоката од увоз која влегува во царинското подрачје на Црна Гора, се пријавува на граничните царински органи и со соодветен транзитен документ се упатува на крајната одредишна царинарница, каде што за стоката се одредува нова, царински дозволена постапка или употреба, а тоа најчесто е ставање на стока во слободен промет или увозно царинење;

- Понатаму додека стоката транзитира до одредената царинарница, таа не подлежи на плаќање на увозни давачки, ниту на данок на додадена вредност, како што е случајот со царинските постапки со економски ефект;

- Во рамките на прописот има лице кое гарантира дека стоката во одреден рок ќе биде доставена до одредената царинарница и тоа е должно да обезбеди

¹³⁷Zakon o porezu na dodatnu vrijednost, Službeni list Republike Crne Gore, broj 65/2001

¹³⁸ Zakona o spoljnoj trgovini, Službeni list Republike Crne Gore br. 28/04 od 29.04.2004, 37/07

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

осигурување во висна на царинскиот долг кој би можел да настане во царинската постапка;

- Банкарската гаранција се користи како средство за обезбедување (во висина царинскиот долг), преку која се потврдува дека е пристигната стоката во одредената царинарница и оваа гаранција најчесто се користи во царинските постапки со економски ефект односно, за царинско складирање, привремен увоз, извоз и увоз за облагородување на стоката ислично;

- кога стоката ќе дојде до царинарницата, се става во става во постапка по желба на декларантот односно увозникот на стоката;

- се поднесува Единствена царинска изјва;

- во царинската постапка се применуваат и одредби од Законот за данок на додадена вредност, за пресметка и наплата на данокот;

- пресметката и наплатата на данокот на додадена вредност се врши во рамките на утврдувањето на вкупниот долг на царинскиот долг која ја сочинува:

* царината,

* надомест за услугите на царинскиот орган и

* данок на додадена вредност.

* увозните давачки,

* тежинска такса (такса според тежината на стоката),

- царинскиот долг се плаќа во рок од осум дена од приемот на пресметката;

- при тоа доколку плаќањето на царинскиот долг е обезбедено со банкарска гаранција, стоката се пушта во слободен промет веднаш по врачувањето на пресметката, а гаранцијата останува како обезбедување на износот на долгот, се додека истиот не биде платен во соодветниот рок;

- доколку плаќањето не е обезбедено со банкарска гаранција, стоката се пушта во промет кога царинскиот орган ќе поднесе доказ дека царинскиот долг е платен и

- царинскиот орган, односно надлежната царинарница понатаму води евиденција за роковите за уплата на царинскиот долг, а во случај на евентуално истекување на рокот за плаќање, поднесува барање за принудна наплата и пресметка на камата.

Со цел да го утврдиме какво е фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти во Црна Гора, во продолжение накратко со помош на табели и

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

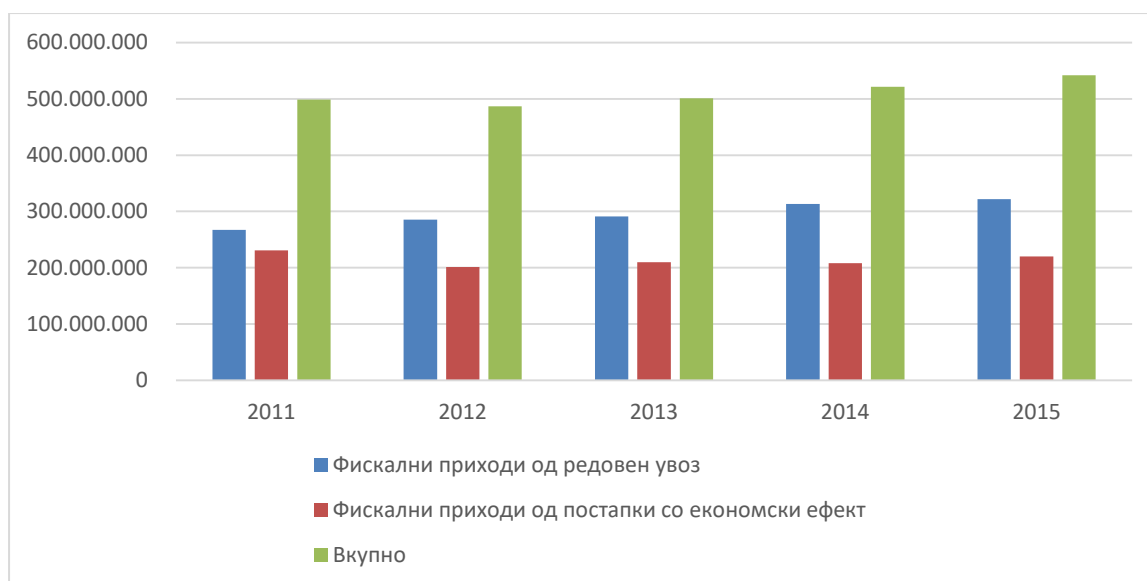
графици приказ на структурата на фискалните приходи кои биле остварени, а притоа анализирајќи го редовениот увоз и реализирани фискални приходи од царинењето на стоката.

Табела бр. 2 Структура на фискални приходи од царински постапки со економски ефект (во милиони евра)

Година	Фискални приходи од редовен увоз	Фискални приходи од постапки со економски ефект	Вкупно
2011	267,498,266	231,178,756	498,677,022
2012	285,393,449	201,549,013	486,942,462
2013	291,155,234	209,945,017	501,100,251
2014	313,534,641	207,991,160	521,525,801
2015	321,818,738	220,231,216	542,049,954

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинската Управа на Црна Гора

График бр. 1 Приказ на структурата на фискалните приходи од редовен увоз и приходи од царински постапки со економски ефект (во милиони евра)

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинската Управа на Црна Гора

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Врз основа на Табела бр. 2 и График бр 1 за периодот од 2011-2015 година можеме да кажеме дека во 2011 година е остварен значителен износ на фискални давачки кај царинските постапки со економски ефекти кој се во проценти изнесува 46,35% што е речиси половина од вкупно остварените фискални приходи за 2011 година. Овој податок е од големо значење за потребите на нашата дисертација, имајќи го во предвид фактот што ваков висок процент на учество на фискалните приходи од царински постапки е највисок од трите анализирани земји. Во 2012 година овој процент изнесувал 41,39% додека пак во 2013 година 41,89%. Во 2014 година нивото на учество на фискалните приходи од царински постапки со економски ефекти бил 39,88% односно 40,62% во 2015 година.

За крај на оваа точка врз основа на податоцит можеме да констатираме дека постои еден стабилен тренд на учество на фискалните приходи од царинските постапки со економски ефекти во вкупните фискални приходи во Црна Гора. При тоа, овој процент на учество е релативно голем, бидејќи скоро половина од фискалните приходи се остварени токму благодарение на царинските постапки со економски ефекти што само по себе зборува за нивното значење и нивна примена во отворена економија.

2.2. Фискални приходи по основ на царини

Во теоријата на јавните финансии, заради некои нивни карактеристики, царините се сметаат за тип на индиректен данок, кој се наплатува тогаш кога стоката ја минува царинската линија. Царина се јавните давачки што ги наплатува државата кога стоката преминува преку државната граница од сопственикот на стоката во домашна валута. Со оглед на улогата, целите и техниката на пресметување на должностите, тие спаѓаат во неколку категории. Според тоа, според правецот на движење на стоките, треба да се разликуваат следниве категории на царини: увозни, извозни и транзитни давачки. Увозниците претставуваат најважна категорија на царина, бидејќи плаќањето на царински давачки за извоз се применува само во посебни случаи. Транзитните обичаи претставуваат историска категорија бидејќи, од конференцијата Барони во 1921 година, тие не се применуваат.

Во продолжение на оваа точка ќе дадеме табеларен и графички приказ за висината на фискалните приходи од царина кои биле остварени во Црна Гора за

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

периодот 2012-2015. притоа анализирајќи го редовениот увоз и реализирани фискални приходи од царина во постапки со економски ефекти.

Табела бр. 3 Износ на приходи од царина во редовен увоз и приходи од царина во постапки со економски ефект (во мил. евра)

Година	Царина од редовен увоз	Царина од постапки со економски ефект	Вкупно
2012	15,467,454	7,145,853	23,013,308
2013	14,545,377	7,010,433	21,425,811
2014	14,669,263	6,914,444	21,483,708
2015	15,959,351	6,845,419	22,204,771

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Црна Гора

Врз основа на Табела бр 3 за износот на приходи од царина во редовен увоз и приходи од царина во постапки со економски ефекти кои биле остварени во Црна Гора за периодот од 2012-2015 година можеме да заклучиме дека во 2012 година е остварен значителен износ на царински давачки кај царинските постапки со економски ефекти кој се движи во процентуален износ од 32,78% во однос на вкупно остварените царински приходи за 2012 година, односно, 32,11% за 2013 година односно учество во 2014 година на ниво од 31,71% и процент на учество на царинските давачки од постапки со економски ефекти од 28,12% во вкупниот износ на царински остварени приходи во 2015 година.

2.3. Фискални приходи по основ на ДДВ

Данокот на додадена вредност (ДДВ) бил измислен од страна на еден германски економист во 18-тиот век. Тој имал замисла за данок на производи кој не би влијаел на трошоците на производство и дистрибуција, но би се собирал во конечната цена која ќе се наплати од потрошувачот. Покрај ова, не било важно низ колку трансакции производот поминал, данокот секогаш ќе остане фиксен процент од конечната цена.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Во вистинска форма ДДВ за првпат се појавува во Франција во 1948 година. Се применувал се до фазата на производство и не одобрувал кредити за капитални добра, до 1954 година бил преобразен во ДДВ од типот на данок на потрошувачка. Главниот импулс да се прифати ДДВ потекнува од два извори: прво, почетните потписници на Договорот од Рим (Белгија, Франција, Германија, Италија, Луксембург и Холандија) сметале дека ДДВ претставува значајно подобрување на оданочувањето на прометот на производи и услуги за разлика од дотогаш користениот каскаден данок. Сите овие земји го вовеле ДДВ помеѓу крајот на шеесетите и средината на седумдесетите години. Второ, скандинавските земји истотака виделе дека ДДВ е многу поефикасен данок на фискален план од дотогашните други форми на данок на потрошувачка, па меѓу 1967 и 1970 година преминале на ДДВ. Поради фактот што влезот во Европската Унија потоа е условен со прифаќање на ДДВ, земјите кои се членки го прифатиле, а истотака и оние земји кои се стремат да станат членки го прифаќаат. Само САД не го вовеле ДДВ, иако постојат силни залагања за негово воведување.

Владата на Црна Гора кон крајот на 2001 година, во рамките на пакетот на реформирани даночни закони го усвоила законот за данок на додадена вредност. При носењето на законот се водело сметка на насоките на VI Директиви на ЕУ. ДДВ кој го заменил стариот данок на промет, претставувал значаен сегмент во реформите на фискалниот систем, со оглед на тоа што бил еден од условите на вклучување на Црна Гора во европските економски текови. Законот за ДДВ се базира.

Оданочувањето на прометот на стоки и услуги се врши со примена на принципот на одредиште (дестинација), додека извозот е ослободен од плаќање на ДДВ. Увезените производи се третираат и се оданочуваат како домашни производи на домашен пазар.

Деночните обврски се утврдуваат со директна метода, односно методот на одбивање “данок на данок”.

Предмет на оданочување се:

- увоз на производи во Црна Гора и
- прометот на стоки и услуги кои даночниот обврзник во рамките на извршувањето на својата дејност;
- новоизградени недвижности.

Даночните стапки, Законот ги утврдува со две даночни стапки: стандардни 17% и намалена 7%, како што тоа е во пракса и во голем број на земји. Во продолжение ќе

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

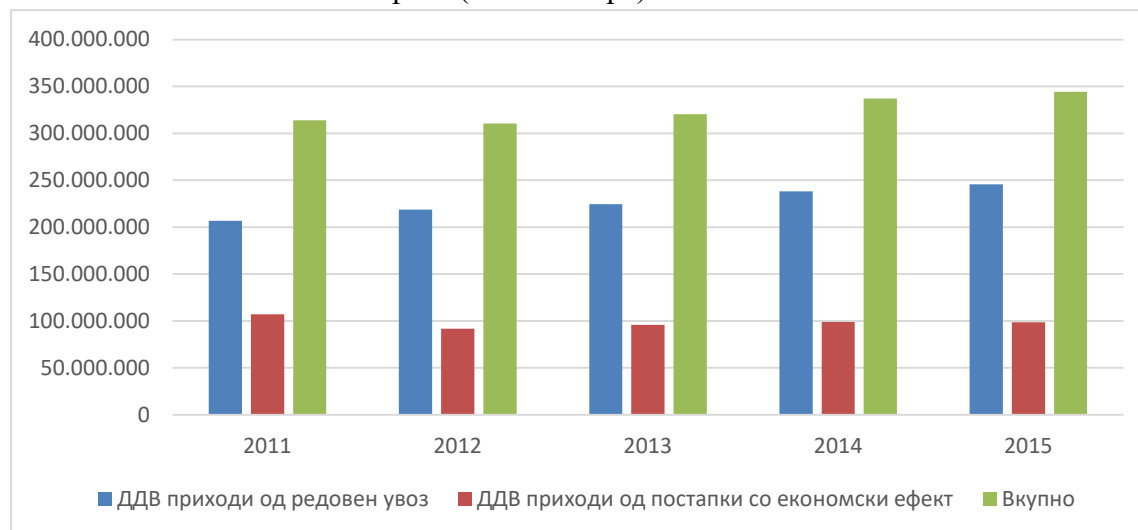
дадеме табеларен и графички приказ за висината на приходите од Данокот на додадена вредност кои биле остварени по години а врз основа на редовен увоз и реализирани приходи од ДДВ во постапки со економски ефекти.

Табела бр. 4 Износ на приходи од ДДВ во редовен увоз и приходи од ДДВ во постапки со економски ефект (во мил. евра)

Година	ДДВ приходи од редовен увоз	ДДВ приходи од постапки со економски ефект	Вкупно
2011	206,765,372	107,274,186	314,039,558
2012	218,724,705	91,860,697	310,585,402
2013	224,518,981	96,028,061	320,547,042
2014	238,122,674	99,030,243	337,152,917
2015	245,546,048	98,557,617	344,103,665

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Црна Гора

График бр 2 Приказ на износ на приходи од ДДВ во редовен увоз и приходи од ДДВ во постапки со економски ефект (во мил. евра)

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинската Управа на Црна Гора

Врз основа на Табела бр 4 и График бр. 2 за износот на приходи од ДДВ во редовен увоз и приходи од ДДВ во постапки со економски ефект кои биле остварени во

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Црна Гора за периодот од 2011-2015 година можеме да кажеме дека во 2011 година е остварен значителен износ на ДДВ давачки кај царинските постапки со економски ефекти кој се движи во процентуален износ од 34,15% во однос на вкупно остварените ДДВ приходи за 2011 година, односно 29,57% за 2012 година, 29,95% за 2013 година, во 2014 година овој процент бил на ниво од 29,37% и процент на учество на ДДВ приходите од постапки со економски ефекти од 28,64% во вкупниот износ на ДДВ остварени приходи во 2015 година.

Како и кај фискалните приходи од царина така и во однос на ДДВ приходите постои еден тренд на линеарност и стабилност.

2.3. Фискални приходи по основ на акцизи

Во современите даночни системи, како даноци на потрошувачката, (прометот на стоки и услуги) во основа се јавуваат следните видови даноци: ДДВ (данок на додадена вредност или данок на промет на стоки и услуги), царини и други царински давачки и акцизи (данок на поединечни добра и услуги).

Историски гледано, акцизите се јавуваат како најстар облик на данок на потрошувачка со чие воведување за прв пат е применета идејата за оданочување на потрошувачката. Акцизите или данок на специфични добра и услуги, според соодветната меѓународна класификација, се наплатуваат на прометот на точно определен број производи. Може да се воведат во било која фаза од прометот или производството.

Основната цел на воведувањето на акцизите е од фискален карактер, кој карактер е задржан до денес. Имено, акцизите носат големи фискални приходи (7 - 20% од вкупните приходи во земјите од ЕУ), бидејќи нивните стапки се значително повисоки во споредба со стапките на ДДВ - општиот данок на потрошувачка, кој не трпи повеќе од неколку приближно воедначени даночни стапки. Кај акцизите, даночните стапки можат да се определат или како специфични (како апсолутен износ по соодветната мерна единица на производот/стоката) или на *ad valorem* основа (како процент од нејзината вредност).

За да се постигне гореспоменатата фискалната цел, со акцизите најчесто се оданочуваат производи за масовна потрошувачка кои не можат да се супституираат или нивната супституција е тешко изводлива. Пред се, се работи за производи со

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

ценовно нееластична побарувачка и доходна еластичност на побарувачката поголема од еден.

Добрата кои се оданочуваат со акцизи т.е. акцизните добра, се наречени „специфични добра“, а акцизите „специфични даноци на потрошувачка“ пред се поради нивните посебни карактеристики, нивниот ограничен број и високите стапки што се применуваат при нивното оданочување.

Законот за акцизи во Црна Гора уредува систем и воведува обврски за плаќање на акцизи за производи кои се утврдени со законот, а кој на територија на Црна Гора се става во слободен промет.

Акцизни производи се:

- алкохол и алкохолни пијалоци;
- нафтени деривати, масла и суспитутути.
- цигари;

Акцизата се плаќа на акцизни производи кои се произведени на подрачје на Црна Гора и на акцизните производи кои се увезуваат во Црна Гора доколку во законот не е поинаку одредено.

Настанувањето на акцизните обврски настанува во моменти кога акцизните производи се произведуваат во Црна Гора и кога тие производи се увезуваат во Републиката. Акцизните обврски можат да се пренесат на производителите, односно на увозниците на имателите на акцизните дозволи, односно ослободување од корисниците на акцизните производи.

Настанувањето на обврските во пресметувањето и плаќањето на акцизите настанува во моментот на ставање на акцизните производи во слободниот промет. Настанувањето на обврските за плаќање на акцизите кај увозот на акцизните производи настанува во моменти на плаќање на увозните давачки, освен во случаи кога плаќањето на акцизите е одложено.

Обврзници на акцизи се лица кои се должни да платат акцизи односно, производителот, увозникот на акцизните производи, физички лица кои можат да бидат производителот на алкохолни пијалоци над количината над дозволената за сопствена употреба, доколку ги продава тие алкохолни пијалоци.

Акцизно складиште се складишта каде што акцизните производи се наоѓаат под режим на одложено плаќање на акциза која може да се изврши само во акцизни складишта за кои даночниот орган издал дозвола.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Пресметка и плаќање на акцизи се врши на тој начин што обврзникот на акцизите сам ја пресметува акцизата. Акцизата се пресметува за календарски месец и се искажува во месечна пресметка на акцизи и се поднесува до даночниот орган до 15 дена до наредниот месец за претходниот месец. Обврзникот на акцизи е должен да поднесе пресметка за акцизи, независно од тоа дали е во пропишаниот период бил должен да плаќа акциза или не.

Контрола на пресметката и плаќање на акцизи го врши даночниот орган во согласност со Законот за акцизи на Црна Гора и Законот за даночна администрација, а кај увозот ја врши царинскиот орган во согласност со царинскиот закон.

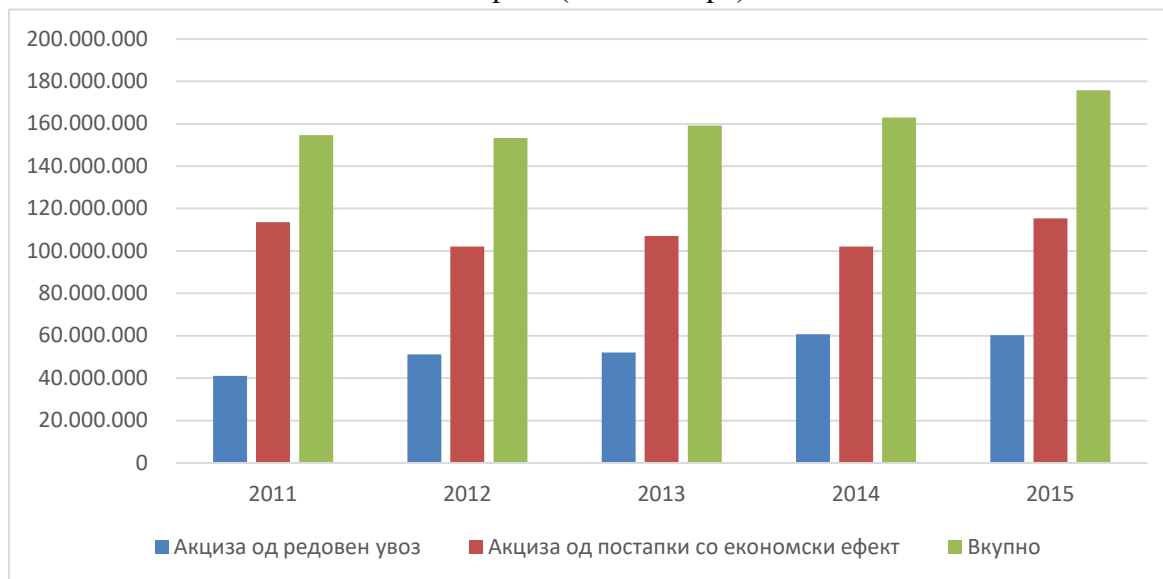
Во продолжение е даден табеларен и графички приказ со чија помош ќе можеме да ги анализираме висината на приходите од акцизи кои биле остварени по години а врз основа на редовен увоз и реализирани приходи од акцизи во постапки со економски ефекти.

Табела бр. 5 Износ на приходи од акцизи во редовен увоз и приходи од акцизи во постапки со економски ефект (во мил. евра)

Година	Акциза од редовен увоз	Акциза од постапки со економски ефект	Вкупно
2011	41,036,994	113,616,118	154,653,112
2012	51,201,289	102,142,462	153,343,751
2013	52,090,874	107,036,522	159,127,396
2014	60,742,703	102,146,471	162,889,174
2015	60,313,338	115,428,179	175,741,517

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Црна Гора

График бр. 3 Приказ на износ на приходи од акцизи во редовен увоз и приходи од акцизи во постапки со економски ефект (во мил. евра)

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Црна Гора

Од Табела бр5 и График бр. 3 можеме да констатираме во 2011 година е остварен огромен износ на акцизни давачки кај царинските постапки со економски ефекти кој се движи во процентуален износ од 73,46% што е 2/3 во однос на вкупно остварените акцизни приходи за 2011 година. Овој податок само упатува на фактот дека најголем дел од стоките кои биле предмет на царински постапки со економски ефекти се акцизни стоки што за последица има толку висок процент на учество во вкупните фискални приходи во конкретната година. Во 2012 година овој процент изнесува високи 66,61%, односно во 2013 година од 65,71%, за 2014 година на ниво од 62,70% и процент на учество на акцизните приходи од постапки со економски ефекти од 65,68% во вкупниот износ на акцизни остварени приходи во 2015 година.

Поради високиот процент на учество токму на акцизните фискални приходи остварени кај царинските постапки со економски ефекти се забелучува и вкупен висок процент фискални давачки од царински постапки со економски ефекти во однос на фискалните приходи оставрени од редовен увоз.

2.5. Фискални приходи по основ на такси

Таксите се паричен приход на државата. Нивната обврска за плаќање не е ограничена само на државјаните на земјата што ја наметнува оваа должност, туку го применува територијалниот принцип при плаќањето на таксата. Приходите од таксата се користат за финансирање на јавните потреби и се декларативен приход на државата. Плаќачите се физички и правни лица. Наведените карактеристики се исто така даночни карактеристики. Сепак, таксите за некои од нивните карактеристики се фундаментално различни од даноците. Тие се надоместок за услугата што државата ја прави на исплатувачот. Таксите припаѓаат во состојба на приходи во кои доброволно пристапува, но во многу случаи плаќањето на таксите е на релативна доброволност: дали, на пример, дали државјанинот ќе побара да го регистрира возило или не зависи во неговиот избор, но со нерегистрираното возилото не смее да го вози. Ако граѓанинот не поднесе барање, тој дури и нема да плати данок. Но, без поднесување барање, тој нема да добие регистрација и не може да вози. Затоа, елементот на принуда во плаќањето на таксите, се гледа во фактот што надоместокот и износот на ваквите обврски еднострано се воспостави државениот орган кој е закон или група може да се постигне само по иницирање на даночниот обврзник да иницира соодветен процес, или да се направи одредена акција и што неплатените обврски ги наплаќа присилно. За платен данок, исплатувачот добива одредена надоместок. Обврската за плаќање на такси најчесто произлегува откако даночниот обврзник ја започнал работата на државниот орган. Таксите се разликуваат од придонеси во тоа што тие наплаќаат за нематеријална услуга, а обврската за плаќање на придонеси е поврзана со материјална корист која одреден круг на луѓе има од работата на државните органи. Наплата на таксите може да биде директна и индиректна.

Директна наплата на такси е кога таксата се плаќа во готови пари со издавање на признаница. Индиректните такси имаат во случаи кога на пример се купува судска такса. Сите такси можат да се поделат:

- според органите кои пропишуваат таксени обврски;
- според органите кои извршуваат одредени услуги (царински, конзуларни, катастарски, судски и слично);

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- Според времето на плаќање: такси кои се плаќаат однапред (редовна појава) и такси кои се плаќаат одпосле (поредок случај);

- според бројот на извршени услуги: паушални такси (за услуги кои прават заокружена целина) и поединечни такси;

- според намената на трошење се разликуваат: такси за подмирување на општествени потреби без утврдена цел на трошење на средства, такси кај кои целта е однапред утврдена.

Постојат и други поделби на такси, како на пример општи и специјални, постојани и променливи итн.

Во Црна Гора постојат следниве видови на такси:

- административни такси;

- комунални такси;

- судски такси;

- регистрациски такси и

- такса за престојување.

Приходи од сите видови на такси кои пришаќаат на буџетот на Републиката, освен делот за комунални такси кои припаѓаат на буџетот на општината.

2.6. Детерминирање на другите фискални влијанија од користењето на царинските постапки со економски ефекти

Со новиот Царински закон на Црна Гора исто така се врши детерминирање на другите фискални влијание од користењето на царински постапки со економски ефект, односно предвидено е основање на царински зони, управување со нив и извршување на економски активности во истите со што слободните зони се уредуваат со посебен закон.

Со царинскиот закон само се прецизира кои се дозволени активности со странската стока која се сместува во слободната зона. Овие активности ги опфаќаат:

- ставање на стоката во слободен промет која претходно била сместена во слободна зона;

- производство под царинска контрола;

- отстапување во корист на државата

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- активно оплеменување;
- уништување под царинска контрола.
- нејзино подложување на вообичаено ракување;

Царинскиот закон исто така предвидува дека царинскиот орган може, имајќи ја во предвид конкретната околност која е поврзана со слободната зона, да ги прилагоди своите мерки на царинска контрола и царински надзор под овие околности.

3.Фискални ефекти од користењето на царинските постапки со економски ефекти во Македонија

Царинската постапка за секоја стока започнува со поднесување на царинска декларација, односно единствен царински документ. Стоката од домашна потекло која е декларирана, извоз за облагородување, за постапка на извоз, транзит или царинско складирање е под царински надзор од моментот на прифаќање на царинската декларација до моментот на изнесување од царинското подрачје или додека стоката не биде уништена или царинската декларација поништена.

Доколку сака некоја компанија во Република Македонија да спроведе некоја од наведените царински постапки со економски ефект потребно е да поседува одобрение за да може да ја изведе постапката. За да може надлежниот орган да го издаде одобрението барање за одобрение од страна на компанијата, мора да биде уредно пополнето и доколку компанијата ги исполнува сите потребни услови може да се спроведе постапка. Одобрението не може да биде издадено на лица доколку истите не ги поседуваат сите потребни гаранции за правилно спроведување на постапката. Исто така одобрението не може да се издаде доколку Царинската управа не може да изврши економски оправдан надзор и следење на постапката. Постојат два вида на царински постапки, а тоа се:

- 1.Постапка за пуштање на стока во слободен промет (царинење на стока);
- 2.Постапки со одложување и царински постапки со економски ефект:
 - царинско складирање,
 - увоз за облагородување,
 - преработка под царинска контрола,

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- привремен увоз и
- извоз за облагородување.

Под царински постапки со економско дејство се оние кои на странска или домашна стока им се извршуваат одредени, производни или услужни економски дејности.

На сите горенаведени царински постапки со економски ефект заедничко им е тоа што субјектите кои сакаат да увезуваат, привремено увезуваат или извезуваат стока потребно е да поднесат писмено барање до надлежната царинарница, која работи за донесување на одобрувања и ги проценува вкупните околности.

Како би можеле да го согледаме фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на Македонија, во продолжение на оваа точка ќе направиме анализираме за структурата на фискалните приходи користејќи ги редовен увоз и реализирани фискални приходи од царинење на стоката во постапки со економски ефекти.

Табела бр. 6 Структура на фискални приходи од редовен увоз и приходи од царински постапки со економски ефекти (во мил. ден)

Година	Фискални приходи од редовен увоз	Фискални приходи од постапки со економски ефект	Вкупно
2011	60,700,000,000	28,700,000	60,728,700,000
2012	61,694,000,000	40,800,000	61,734,800,000
2013	60,060,000,000	20,300,000	60,080,300,000
2014	62,430,000,000	41,600,000	62,471,600,000
2015	49,659,000,000	13,400,000	49,672,400,000

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Македонија

График бр. 4 приказ на структурата на фискални приходи од редовен увоз и приходи од царински постапки со економски ефекти (во мил. ден)

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Македонија

Врз основа на Табела бр 6 и график 4 приказ за структурата на фискалните приходи кои биле остварени во Македонија за периодот од 2011-2015 година можеме да заклучиме дека во целиот анализиран период е остварен мал износ на фискални давачки кај царинските постапки со економски ефекти во однос на вкупно остварените фискални приходи кои ги прибира царината. Така во 2011 имаме остварување од 0,05% во однос на вкупно остварените фискални приходи, односно 0,07% за 2012 година, и 0,03% за 2013 година. Понатаму учеството во 2014 година е на ниво од 0,07% додека во 2015 е 0,03% во вкупниот износ на фискални остварени приходи. Врз основа на тоа можеме да констатираме дека во Република Македонија фискалните ефекти од користењето на царинските постапки со економски се незначителни.

3.1. Фискални приходи по основ на царини

Царините претставуваат фискален приход кој ја го оптеретува потрошувачката. Како инструмент на трговската политика, царините го нашле своето место во рамките на меркантилизмот, протекционизмот, интервенционизмот, глобализмот, но и либерализмот - без оглед на тоа непомирливоста на либералната и заштитната

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

концепција¹³⁹. Царината всушност претставува наједноставната трговска политика во форма на данок на стоки што некоја земјата го извезува и што се користи во домашната економија како извор на јавни приходи. Покрај економската употреба на царината индиректно влијае врз формирањето на внатрешни вредности и предизвикува ефикасни вкупни перформанси и за надворешна размена. Износот на собраната давачка е фактор со додавање (при увозот) или одземање (со извоз) го модифицира износот на вредноста на стоката пред граничниот премин¹⁴⁰.

Во продолжение во Табела бр 7 и график бр. 5 дадени се податоци за висината на фискалните приходи од царина кои биле остварени а врз основа на редовен увоз и реализирани фискални приходи од царина во постапки со економски ефекти.

Табела бр. 7 Износ на приходи од царина во редовен увоз и приходи од царина во постапки со економски ефект (во мил. ден)

Година	Царина од редовен увоз	Царина од постапки со економски ефект	Вкупно
2011	3,779,000,000.00	0	3,779,000,000
2012	4,066,000,000.00	0	4,066,000,000
2013	4,255,000,000.00	0	4,255,000,000
2014	4,222,000,000.00	0	4,222,000,000
2015	4,843,000,000.00	0	4,843,000,000

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Македонија

¹³⁹ Strahinja, D.: Međunarodna ekonomska teorija i politika, Ekonomski fakultet, Rijeka, 2007., str. 72

¹⁴⁰ Pertot, V., Sabolović, D.: Međunarodna trgovinska politika, Narodne novine, Zagreb, 2004., str. 124

График бр. 5 Графички приказ на износ на приходи од царина во редовен увоз и приходи од царина во постапки со економски ефект (во мил. ден)

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Македонија

Врз основа на табела бр 7 и график бр 6 за износот на приходи од царина во редовен увоз и приходи од царина во постапки со економски ефект кои биле остварени во Македонија за периодот од 2011-2015 година можеме да заклучиме дека воопшто не биле приходи по основ на царини кај постапките со економски ефекти. Ова се должи пред се на фактот што остварените приходи се во основа на привремен извоз заради доработка, поправки и сл. и се однесуваат на земји од ЕУ и соседството кој кои Република Македонија нема царински давачки.

3.2. Фискални приходи по основ на ДДВ

Постојат два принципи на решавање на односите помеѓу државите во даночната сфера: Првиот принцип, односно неговната главна карактеристика е во преземање на фискални мерки со кои добрата во извозот се ослободуваат од даноците со кои се оптоварува прометот во земјата, додека при увозот, добрата се оданочуваат со данокот на додадена вредност (ДДВ), со кој во земјата увозничка се оданочуваат домашните добра. Со други зборови со ДДВ не се дискриминираат добрата од увоз, туку се оданочуваат со истите даночни стапки како и домашните добра. Она што е предмет на оданочување кај ДДВ е широко дефинирано (и во таа

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

смисла, на оданочување подлежи и увозот на добра.Под увоз на добра (стоки) се подразбира¹⁴¹:

1.Внесувањето на добра преку царинската линија на Македонија,остварено со сите видови на транспорт, вклучително и внесувањето на стоки од страна на патинците при влез во земјата и

2.Внесувањето на добра од слободните зони, царинските зони и царинските складовиво земјата, односно нивното пуштање во слободен промет.

Како даночната основа на која се пресметуваат ДДВ, утврдено со царинските прописи е вредноста на увезеното добро. Доколку увезеното добро не се подлежина прописите на царинење, или на плаќање царина, даночната основа се утврдува според надоместокот што е платен, или што би требало да се плати. Кога надоместокот не е познат, или кога е нереално искажан, вредноста која ќе претставува даночна основа ја утврдува надлежниот царински орган. Во даночната основа се вклучуваат царината, даноците, односно акцизите, таксите и другите увозни давачки, освен ДДВ. Исто така, влегуваат и зависните трошоци, како трошоците за провизии, пакување, превоз, осигурување и сл., коинастануваат до првото место на крајната дестинација на добрата во земјата.Во случај на привремен извоз на доброто во странство заради поправка, ремонт илиоблагородувње, при повторно внесување на доброто во земјата, даночна основа претставуваплатениот надоместок, или вредноста се утврдува според царинските прописи, вклучувајќиги погоре споменатите давачки и зависните трошоци.ДДВ не се плаќа на увозот на добра чиј промет е ослободен од данокот на земјата,добрата во транзит, добрата што се внесуваат во слободните зони, царинските зони ицаринските складови, добрата под режим на привремен увоз и реекспорт, повторниот увозна привремено извезени добра, добрата кои спаѓаат под дипломатските и конзуларнитеаранжмани, добрата што ги внесуваат физичките лица до одредена вредност (личен багаж)итн.Освен ослободувањето од ДДВ при увозот, постојат даночни ослободувања со право на одбивка на претходниот данок. Првенствено значење на оваа категорија ослободувања имаослободувањето на извозот на добра, односно испораката на добра кои се превезуваат илисе испраќаат од странство од страна на даночниот обврзник на ДДВ, од примателот надоброто или од трето лице во нивно

¹⁴¹ Богоев Ксенте, Атанасовски Живко, Даночниот систем на Македонија, Теоретски и практични аспекти, Мисла, Скопје, 1994

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

име, ако примателот на доброто е со седиште во странство. Во врска со ова, од ДДВ се ослободени и услугите поврзани со извозот и транзитот, како и меѓународниот превоз на добра за извоз. Врз целокупниот увоз, освен на увозот кој се оданочува со повластена даночна стапка, се применува општата (стандардна) даночна стапка, која моментално изнесува 18%. Повластената даночна стапка (моментално 5%) се применува само на увозот на одредени добра утврдени според номенклатурата за царинска тарифа. При увозот на добра ДДВ го пресметува надлежниот орган на царинската управа, кој ја спроведува постапката за царинење.

Како време на појава на даночниот долг се смета¹⁴²:

1. Доколку се плаќа царина тогаш за ден на настанување на обврската се смета плаќањето на царината и другите увозни давачки, или денот на внесување на доброто во земјата, во случаи кога не се плаќа царина и

2. Времето, односно моментот кога доброто од слободни зони, царински зони и царински складови, при транзит или привремен увоз, се пушта во слободен промет. Како даночен должник кога имаме увоз се смета лицето кое ги увезува доброто, односно лицето кое е наведено во соодветната рубрика од ЕЦД.

Во продолжение во табела бр. 8 и график бр. 6 се дадени податоци за висината на приходите од ДДВ кои биле остварени и ДДВ приходи од постапки со економски ефект.

Табела бр. 8 Износ на приходи од ДДВ во редовен увоз и приходи од ДДВ во постапки со економски ефект (во мил. ден)

Година	ДДВ приходи од редовен увоз	ДДВ приходи од постапки со економски ефект	Вкупно
2011	41,322,000,000	28,700,000	41,350,700,000
2012	41,041,000,000	40,800,000	41,081,800,000
2013	37,741,000,000	20,300,000	37,761,300,000
2014	38,513,000,000	41,600,000	38,554,600,000
2015	39,850,000,000	13,400,000	39,863,400,000

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Македонија

¹⁴²Богоев Ксенте, Атанасовски Живко, Даночниот систем на Македонија, Теоретски и практични аспекти, Мисла, Скопје, 1994

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

График бр 6 Графички приказ на износ на приходи од ДДВ во редовен увоз и приходи од ДДВ во постапки со економски ефект (во мил. ден)

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Македонија

Според податоците дадени во табела бр. 8 и график бр. 6 за структурата на приходите од ДДВ кои биле остварени во Македонија за периодот од 2011-2015 година можеме да заклучиме дека во целиот анализиран период е остварен мал износ на ДДВ давачки кај царинските постапки со економски ефекти во однос на вкупно остварените ДДВ приходи кои ги прибира царината. Доколку анализираме по години во 2011 година, се остварени 0,07% во однос на вкупно остварените ДДВ приходи, односно, 0,05% за 2013 година. Учеството во 2014 година е на ниво од 0,1% и процент на учество на ДДВ давачки од постапки со економски ефекти од 0,03% во вкупниот износ на ДДВ остварени приходи во 2015 година.

3.3. Фискални приходи по основ на акцизи

Акцизите се плаќаат, освен на прометот во земјата, на увозот на одредени специфични производи, како:

- Деривати на нафта;
- Преработки од тутун;
- Алкохолни пијалоци;
- Патнички автомобили.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Како обврзник на акциза при увоз на стоките се јавува увозникот. Доколку имеме реекспорт и транзит на стоките во тој случај акцизата не се плаќа понатаму при увоз од страна на дипломатски и конзуларни претставништва, кога се внесуваат во земјата каколичен багаж во мали количини, или кога се внесуваат во земјата во слободни економски зони, царински зони и консигнациони складови. Акцизата се пресметува во апсолутен износ, односно како специфична акциза, или процент од даночната основа, во зависност од видот на доброто. Како основ за плаќање на акциза при увоз може да биде % алкохол по литар, количество во литри, количество во килограми, или вредност утврдена според царинските прописи, во зависност од видот на доброто. Обврската за пресметување и плаќање на акцизата настанува во моментот на настанувањето на обврската за плаќање на царина и увозни давачки за производите што се предмет на увоз. Во случај кога увезените производи се ослободени од плаќање на царина, обврската за плаќање на акцизата настанува во моментот на преминување на царинската линија. Обврската за плаќање на акцизата при увоз на преработки од тутун и алкохолни пилјалози настанува во моментот на купувањето на контролни марки од Управата за јавни приходи од страна на обврзникот. Платената акциза се враќа на извозникот за релизираниот извоз на акцизни добра, настрански дипломатски и конзуларни претставништва и функционери, во случај на повеќеплатена акциза при увозот на акцизни добра, итн.

Активностите поврзани со пресметувањето, наплатата и враќањето на акцизата при увоз, односно извоз, на акцизни добра ги обавува надлежната царинарница која ја спроведува постапката за царинење. Додека царините претставуваат инструмент на заштита на домашното производство од конкуренцијата на увозните производи на домашниот пазар, ДДВ и акцизите не може да се квалификуваат како инструменти со таква улога. Нивните задачи првенствено сеповрзуваат со постигнувањето на саканите фискални ефекти, поради нивната финансиска изджаност и ефикасната наплата при увозот¹⁴³. Меѓутоа, ДДВ и акцизите како индиректни даноци (односно даноци на потрошувачка) ја зголемуваат цената на доброто од увоз, истокако и царините. Во оваа смисла, многу важно е дали ДДВ односно акцизата ќе бидат наплатени во реален износ, односно на објективна и реално утврдена даночна основа (царинска вредност), како и да се

¹⁴³ Богоев Ксенте, Атанасовски Живко, Даночниот систем на Македонија, Теоретски и практични аспекти, Мисла, Скопје, 1994

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

елиминираат случаите на евентуално внесување на доброво земјата без плаќање на ДДВ и акцизите. Реалното определување на висината на овие давачки и елиминирањето на појавите нашверц преку државна граница има пресудно значење, заедно со наплатата на царината (ипосебно кога не се плаќа царина на некој увоз), за воспоставување на рамноправни условиза стопанисување на домашниот пазар и за елиминирање на нелојаната конкуренција прекуувоз на неоданочени или недоволно оданочени добра од странство. Таквата појава може дабиде со деструктивно влијание врз домашното стопанство и пазарните позиции на стопанските субјекти, поради што се заклучува дека ДДВ и акцизите немаат исклучиво фискална улога, туку може да влијаат на меѓународната размена и на воспоставувањето на еднакви услови за стопанисување¹⁴⁴.

Во следната табела и график ќе дадеме приказ за висината на приходите од акцизи кои биле остварени за периодот 2011-2015 а врз основа на редовен увоз и реализирани приходи од акцизи во постапки со економски ефекти.

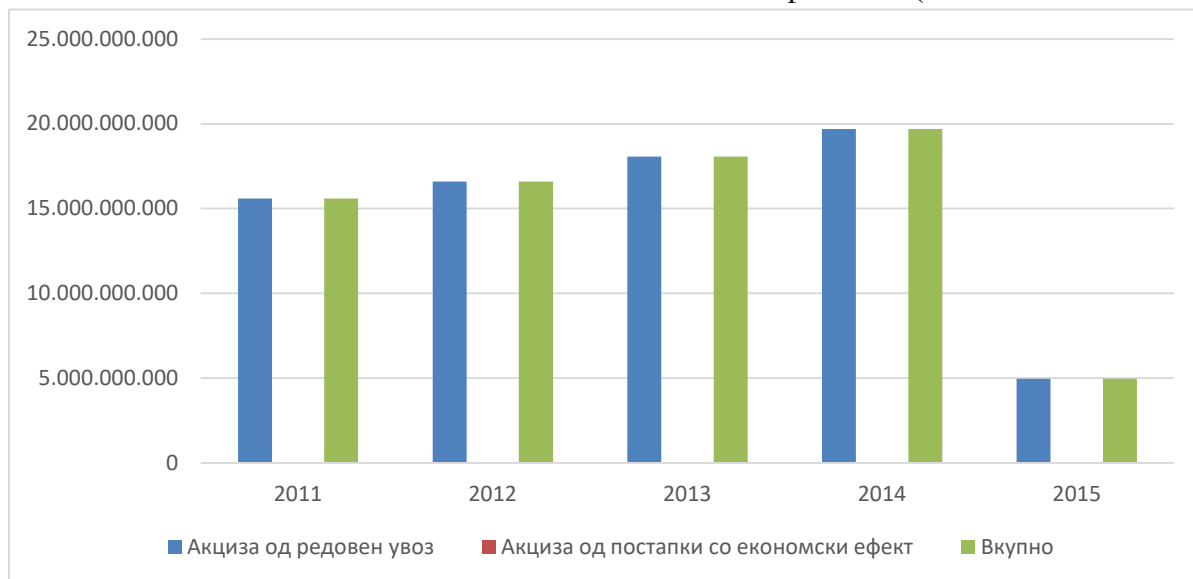
Табела бр. 9 Износ на приходи од акцизи во редовен увоз и приходи од акцизи во постапки со економски ефект (во мил. ден)

Година	Акциза од редовен увоз	Акциза од постапки со економски ефект	Вкупно
2011	15,599,000,000	0	15,599,000,000
2012	16,587,000,000	0	16,587,000,000
2013	18,064,000,000	0	18,064,000,000
2014	19,695,000,000	0	19,695,000,000
2015	4,966,000,000	0	4,966,000,000

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Македонија

¹⁴⁴Ibid

График бр. 7 Приказ на износ на приходи од акцизи во редовен увоз и приходи од акцизи во постапки со економски ефект (во мил. ден)

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Македонија

Врз основа на Табела бр 9 и график бр. 7 за износот на приходи од акцизи во редовен увоз и приходи од акцизи во постапки со економски ефект кои биле остварени во Македонија за периодот од 2011-2015 година можеме да констатираме дека не се остварени ваков тип на фискални приходи кај царинските постапки со економски ефекти.

3.4. Фискални приходи по основ на такси

Увозните и извозните такси се еден вид на нецарински инструменти и се дел од јавните приходи. Тие датираат од поново време и се продолжение на дејството на увозните и извозните царини. За разлика од извозните такси увозните такси се по употребувани и се во комбинација со увозните царини или посебно кај стоките кај кои не се наплатува царина. За овие такси се вели дека нивна, улога е да ја заштитат националната економија. Тие се пресметуваат врз основа на царинската вредност на увозниот производ, а после тоа се додава увозната цена што придонесува за зголемува продажната вредност на увозниот производ на домашниот пазар.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Увозните такси имаат фискален карактер кој може да се согледа во тоа што тие¹⁴⁵:

- се воведуваат за производи што не се произведуваат во земјата и
- кога се комбинираат со други административни такси (за надомест за извршена услуга од царинските органи).

Со примена на увозните такси се зголемува цената на увозната стока, па на тој начин влијае дестимулирачки увозот на тие стоки, а во исто време влијае дестимулирачки и извозот. Тоа е така бидејќи домашните производители може да постигнат повисоки цени на домашниот пазар.

Со оглед на влијанието на увозните такси на увозот, неможе а да не се спомнат и нивните и платно-билансни ефекти, односно доколку се дестимулира увозот, тогаш се намалува одливот на девизи и доаѓа до рамнотежа во трговскиот и платен биланс.

3.5. Детерминирање на другите фискални влијанија од користењето на царинските постапки со економски ефекти

За да може некоја компанија од Република Македонија да спроведе некоја од овие царински постапки со економски ефект потребно е да поседува одобрение за да може да ја изведе постапката. Одобрението го издава надлежниот орган како резултат на уредно потполнето барање за одобрение од страна на компанијата и после согледување на фактот дека компанијата ги исполнува сите потребни услови за да може да ја спроведува постапка. Одобрението не се издава на лица коишто не ги поседуваат сите потребни гаранции за правилно спроведување на постапката или пак во случај кога Царинската управа не може да изврши економски оправдан надзор и следење на постапката.

Освен плаќањето на царинските давачки, ДДВ, акцизите и таксите, користењето на царински постапки со економски ефект детерминираат и други фискални влијанија кои произлегуваат од транзитот на стоките, користењето на слободните економски зони и слично.

¹⁴⁵ Богоев Ксенте, Атанасовски Живко, Даночниот систем на Македонија, Теоретски и практични аспекти, Мисла, Скопје, 1994

4. Фискални ефекти од користењето на царинските постапки со економски ефекти во Косово

За разлика од другите видови на даноци, на кои основна функција им е фискалната, кај царините, како еден вид данок, таа функција е споредна, а основната им е заштитната функција. Увезениот производ се оптоварува со износ на пропишаната царина и, затоа, во споредба со истиот домашен производ е можно да има повисока цена со што му се намалува конкуретноста, што е и основната функција на царината. Предмет на царинење, односно на оданочување е увозот на стоки (ретко извозот), а основицата на царината е вредноста на увезената стока.

Можеме да кажеме дека генерално, царината денес, претставува јавна давачка што државата ја наплаќа при надворешно-трговски промет, главно при увоз на стоки, со цел преку заштита надомашното стопанство да се оствари економски раст и развој на националната економија.

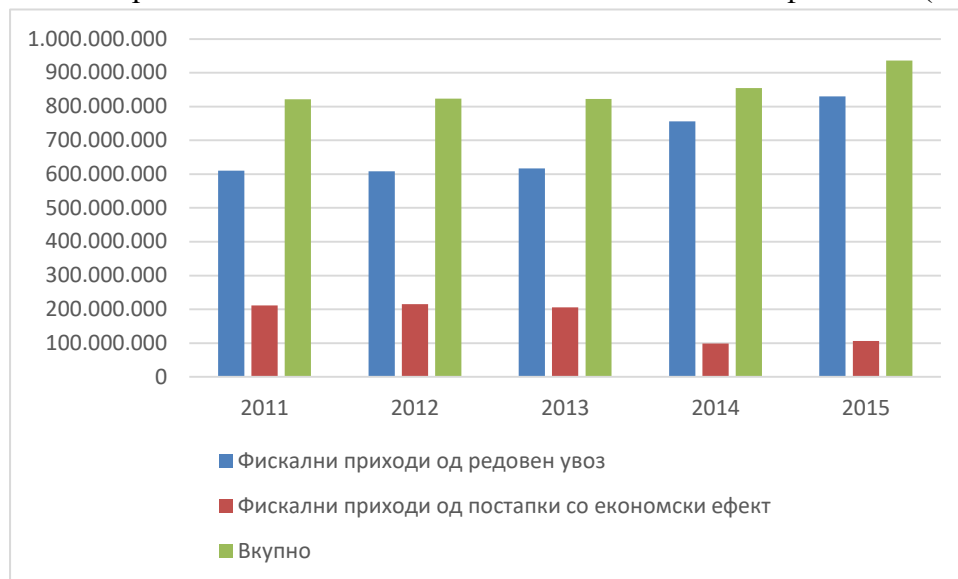
Со цел да го оцениме фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на Косово, во продолжение ќе дадеме табеларен и графички приказ за структурата на фискалните приходи кои биле остварени за периодот 2011-2015

Табел бр 10 Структура на фискални приходи од редовен увоз и приходи од царински постапки со економски ефекти (во мил. евра)

Година	Фискални приходи од редовен увоз	Фискални приходи од постапки со економски ефект	Вкупно
2011	610,140,015	211,556,445	821,696,460
2012	607,979,925	215,193,168	823,173,093
2013	616,627,486	205,457,770	822,085,256
2014	756,035,477	98,852,564	854,888,041
2015	830,268,252	105,913,989	936,182,241

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Косово

График бр. 8 Приказ на структурата на фискални приходи од редовен увоз и приходи од царински постапки со економски ефекти (во мил. евра)

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Косово

Како што можеме да забележиме од Табела бр. 10 и График бр.8 за структурата на фискалните приходи кои биле остварени во Косово за периодот од 2011-2015 година дека од нивното воведување во 2011 година е остварен значителен износ на фискални давачки кај царинските постапки со економски ефекти кој се движи во процентуален износ од 25,74% во однос на вкупно остварените фискални приходи за 2011 година, за во 2013 година да имаме опаѓање на учеството во 2014 година на ниво од 11,56% и процент на учество на фискалните давачки од постапки со економски ефекти од 11,31% во 2015 година.

4.1. Фискални приходи по основ на царини

Царините преставуваат фискален приход кој ја оптоварува потрошувачката. Во теоријата на јавните финансии, заради некои нивни карактеристики, царините се сметаат за тип на индиректен данок, кој се наплатува тогаш кога стоката ја минува царинската линија. Согласно насоките на движење на стоките, царините може да се наплатуваат при увозот, при извозот и при транзит на стоката преку царинското подрачје, односно државата. Царините и другите давачки според ОЕЦД спаѓаат во подгрупата на даноците, а заради тоа што ги имаат сите нивни обележја. Со тоа

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

царините добиваат статус на задолжителни парични давања на обврзниците. Во секоја земја истите се пропишани со закон и се наоѓаат во рамките на фискалниот суверенитет на земјата. Уште една важна карактеристика е дека литературата дефинира непостоење на противуслуга за сметка на платената царинска давачка, со што повторно се доближуваат до даноците.

Инсистирањето царините да се дефинираат како фискални давачки, т.е. вид на индиректен данок, не треба да не наведе на тоа дека нивната примарна цел е полнење на буџетот, или дека истите се воведуваат со цел прибирање на некое ниво на дополнителни фискални приходи. Царините првенствено носат економски функции. Тие претставуваат инструмент за регулирање на меѓународната размена на стоки и услуги. Според тоа, царините се најзначајниот инструмент за заштита на домашното производство од надворешната конкуренција. Истите овие функции се прифатени и од валидни меѓународни спогодби, како Општата спогодба за царини и трговијата ГАТТ, која денес е попозната како Светска трговска организација - (СТО).

Така, доколку некоја земја сака да го заштити домашното производство, истата има можност да воведо дополнителна давачка на увозот на тие стоки, предизвикувајќи зголемување на цената на странските стоки. Меѓутоа странските производители често знаат да се пожалат и на долгите и неефикасни процедури кои се поврзани со извршувањето на царинските постапки. Доколку некоја стока тешко поминува низ царинските процедури, истата не само што е оптоварена со дополнителни давачки (царини) туку истите може да загубат и некои од конкурентските карактеристики.

Ваквата анализа може да постави неколку прашања. (1). Доколку домашното производство е заштитено преку зголемувањето на странските цени на стоките преку наплата на царините, дали истото би имало дополнителен стимул да ја постигне конкурентката цена, како онаа во странство. (2). Ако првото прашање бара постепено намалување на висината на царините, со цел обезбедување на дополнителна продуктивност и ефикасност на домашното производство, тогаш колкав дел од истото не е автоматски и зависно од некои репроматеријали кои се наоѓаат само во странство. (3). Ако во целата таа постапка на обезбедување дополнителни средства за работа од странски лпроизводители, домашното производство се соочи со тешко и комплицирано спроведување на царинските постапки, тогаш основите цели на царините и нивното обезбедување се поставуваат во прашање. Од тие причини, царинските постапи со економски ефекти, и нивното воведување, може да значат и дополнителна корист за

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

економијата. Висината на царината останува непроменета, додека ефикасноста во обезбедувањето на потребите странски стоки, може да се пренесе во обезбедување и на поголема ефикасност на домашното производство.¹⁴⁶

Во продолжение ќе дадеме табеларен и графички приказ за висината на фискалните приходи од царина кои биле остварени по години а врз основа на редовен увоз и реализирани фискални приходи од царина во постапки со економски ефекти

Табела бр. 11 Износ на приходи од царина во редовен увоз и приходи од царина во постапки со економски ефект (во мил. евра)

Година	Царина од редовен увоз	Царина од постапки со економски ефект	Вкупно
2011	100,043,773	20,619,547	120,663,320
2012	94,934,811	23,215,046	118,149,857
2013	97,547,193	22,962,105	120,509,298
2014	107,696,863	18,440,697	126,137,560
2015	114,216,798	17,026,542	131,243,340

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Косово

График бр. 9 приказ на износ на приходи од царина во редовен увоз и приходи од царина во постапки со економски ефект (во мил. евра)

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Косово

¹⁴⁶Poposki, Zlatko, Fiskalni efekti od koristewe na poednostavenite carinski postapki, FTU, Ohrid, 2011 str.53-55

Врз основа на табела бр 11 и график бр 9 за износот на приходи од царина во редовен увоз и приходи од царина во постапки со економски ефект кои биле остварени во Косово за периодот од 2011-2015 година можеме да констатираме дека од нивното воведување во 2011 година е остварен значителен износ на царински давачки кај царинските постапки со економски ефекти кој се движи во процентуален износ од 17,08% во однос на вкупно остварените царински приходи за 2011 година, односно 19,64% за 2012 година, 19,05% за 2013 година со тренд на значително опаѓање на учеството во 2014 година на ниво од 14,61% и процент на учество на царинските давачки од постапки со економски ефекти од 12,97% во вкупниот износ на царински остварени приходи во 2015 година.

4.2. Фискални приходи по основ на ДДВ

Стапката на овој данок е фиксен и изнесува 16% за сите стоки, без оглед на потеклото, и 0% за стоки наменети за извоз. Компаниите кои имаат годишен обрт од над 50.000 € треба да се регистрираат за ДДВ.

Што се однесува до увозот период за плаќање на данокот на додадена вредност е 6 месеци, а тоа се собираво административните граници на Косово.

Данокот на додадена вредност на Косово е регулиран со Законот за додадена вредност¹⁴⁷.

Во Табела бр 12 е направен краток преглед како се движат даноците во земјите во регионот, односно мали и отворени економии, кои во континуитет создаваат програми и реформи во даночниот систем со цел да привлечат странски инвеститори и олеснети царински давачки со цел нивната земја да стане поповлечна за извоз и увоз како на домашни така и на странски производи.

¹⁴⁷ Porez na dodatu vrednost, Zakon Br. 03/L- 146

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Табела бр 12 Движње на даноците во земјите во регионот

Држава	ДДВ	Данок на добивка	Персонален данок на доход
Косово	16%	10%	10%
Македонија	18%	10%	10%
Србија	20%	15%	12%
Босна и Херцеговина	17%	10%	10%
Хрватска	25%	20%	12-40%
Црна Гора	17%	9%	9%

Извор: Сопствени пресметки врз основа на Државните Заводи за статистика

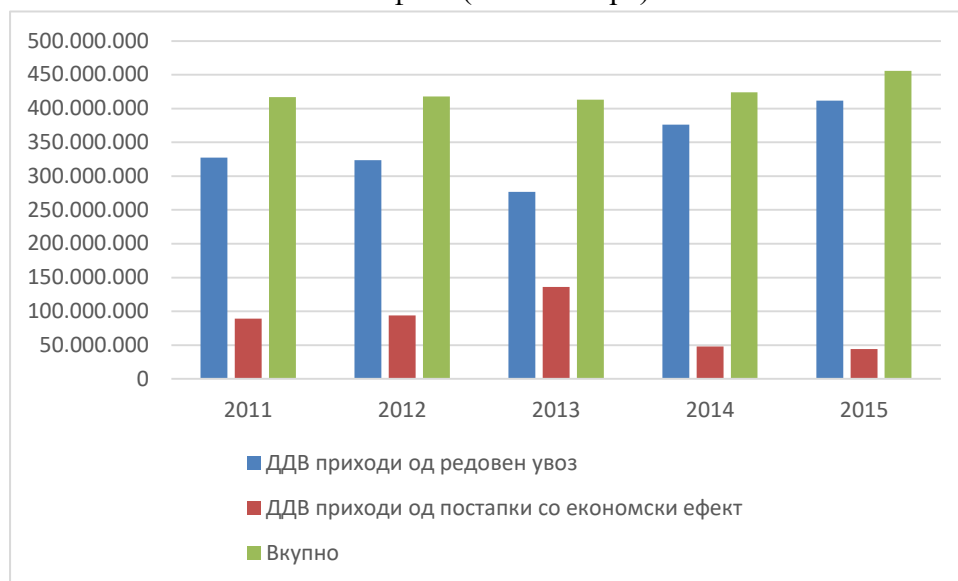
Во продолжение ќе дадеме табеларен и графички приказ за висината на приходите од Данокот на додадена вредност кои биле остварени по години а врз основа на редовен увоз и реализирани приходи од ДДВ во постапки со економски ефекти.

Табела бр 13 Износ на приходи од ДДВ во редовен увоз и приходи од ДДВ во постапки со економски ефект (во мил. евра)

Година	ДДВ приходи од редовен увоз	ДДВ приходи од постапки со економски ефект	Вкупно
2011	327,411,398	89,385,943	416,797,341
2012	323,657,648	94,050,083	417,707,731
2013	276,970,606	136,027,508	412,998,114
2014	376,060,301	48,126,217	424,186,518
2015	411,632,636	44,285,615	455,918,251

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Косово

График бр.10 Приказ на износ на приходи од ДДВ во редовен увоз и приходи од ДДВ во постапки со економски ефект (во мил. евра)

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Косово

Врз основа на Табела бр 13 и График бр 10 за износот на приходи од ДДВ во редовен увоз и приходи од ДДВ во постапки со економски ефект кои биле остварени во Косово за периодот од 2011-2015 година можеме да констатираме дека од нивното воведување во 2011 година е остварен значителен износ на ДДВ давачки кај царинските постапки со економски ефекти кој се движи во процентуален износ од 21,44% во однос на вкупно остварените ДДВ приходи за 2011 година, односно 22,56% за 2012 година, 32,93% за 2013 година со тренд на значително опаѓање на учеството во 2014 година на ниво од 11,34% и процент на учество на ДДВ приходите од постапки со економски ефекти од 9,71% во вкупниот износ на ДДВ остварени приходи во 2015 година.

4.3. Фискални приходи по основ на акцизи

Царинскиот закон на Косово е заснован врз основа на законот за царини на Европската Унија, меѓународните документи, како и е во согласност со сите законски европски стандарди. Закони од ваков вид веќе се донесени и етапно се спроведуваат и во другите земји од Балканот, како на пример во Албанија која ваков закон има уште од 1991 година, а врз основа на тој закон, денес веќе во

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Република Албанија е постигнат и се спроведува договорот за слободна трговија, а со иста таква цел е и Република Косово. Како резултат на тоа, трговците во Република Косово, мора задолжително да исполнуваат одредени побарување и услови како и другите трговци ширум Балканот па и во Европската Унија, бидејќи новиот закон е во согласност со SCO – Светската царинска организација, и таа ги предвидува строгите царински постапки, услови и истите се спроведуваат во сите земји чии законодавства се во согласност со законодавството на Европската Унија, па и оние законодавства кои се во фаза на имплементација на овие правила.

Новиот закон за регулирање на Царината во Република Косово, претрпе одредени измени меѓу кои е и имената на називот Царинска служба на Косово која е заменета со Царина на Косово. Исто така, во него јасно се дефинира царинската легислатива која треба да се примени и спроведе на целата територија на Република Косово, па и надвор од неа, односно на меѓународно ниво преку примена на меѓународните договори кои ја уредуваат оваа материја.

Потоа, во новиот закон, уредувањето во однос на унапредувањето, разрешувањето, и повторното враќање и именување на должност, е изменето и е уредено во согласност со уредбата UNMIK 2004/1. Законот е преименуван во Закон за царини и акцизи на Република Косово.

Друга новина е тоа што, предходното лиценцирање на застапникот на странките во постапката, во новиот Закон за Царина и Акцизи, тоа е регулирано со услови кои предходно треба да бидат исполнети за да се добие лиценца за делување и превземање на одредени мерки и започнување на Царински постапки на територијата на Косово.

Со овој закон се инволвираат и други институции и надлежноста во однос на царинските постапки се зголемуваат. На тие институции исто така им е доделена надлежност во однос на царинската стока истата да ја поминуваат низ новите предвидени царински процедури и да ги известуваат своите надредени доколку најдат на било каква неправилност било тоа во самите процедури или пак во царинираната стока.

Во Законот јасно, концизно и изречно се наброени и наведени сите институции за предходен преглед на стоката. Па така на основната постапка во процедурата, додадена е постапката на претходна проверка која во претходниот закон истата беше изоставена.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Значајна новина во новиот Закон за Царина и Акцизи е и новото регулирање на кривичните дела кои се во согласност со законодавството на Европската Унија и Светската царинска организација, за разлика од предходните кои беа во согласност само со Уредбата UNMIK 2004/1. Овој закон е од големо значење за Република Косово, и од истиот се очекува крајните резултати да бидат на ниво со резултатите од земјите-членки на Европската Унија како и оние кои не се дел од неа, но Царината ја уредуваат врз основа на Европското законодавство и европските стандарди.

Новините и појаснувањето на административните царински процедури од фазата за пријавување на стоката па се до неговото царинирање во новиот Закон за царини и акцизи на Косово, им овозможува на деловните субјекти кои водат бизниси надвор од територијата на Косово, полесно да пристапат кон измените на глобалната економија, како и да ги согледаат олеснителните услови кои им овозможуваат зголемување на увозот на стоки. Се разбира, ова би се спровело само доколку не постои законска основа, која сеуште не е имплементирана и истат треба да се хармонизира со домашното законодавство на една земја и истата потоа да биде спроведена на правилен начин како што е предвидено во одредбите во Законот за Царини и Акцизи.

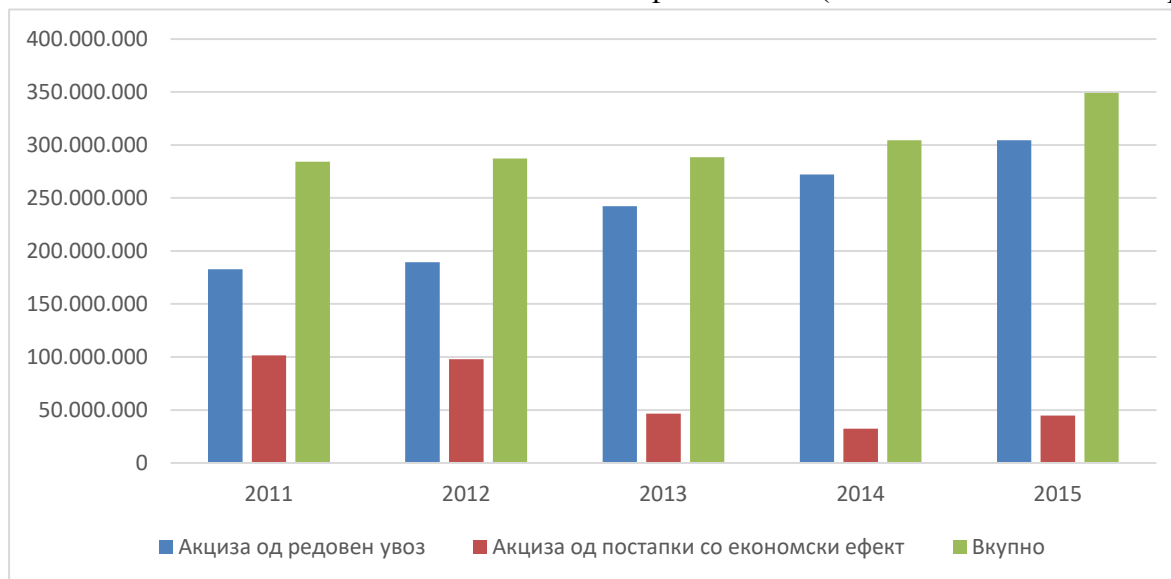
Во продолжение ќе дадеме табеларен и графички приказ за висината на приходите од акцизи кои биле остварени по години а врз основа на редовен увоз и реализирани приходи од акцизи во постапки со економски ефекти.

Табела бр 14 Износ на приходи од акцизи во редовен увоз и приходи од акцизи во постапки со економски ефект (во мил. евра)

Година	Акциза од редовен увоз	Акциза од постапки со економски ефект	Вкупно
2011	182,684,842	101,550,953	284,235,795
2012	189,387,466	97,928,037	287,315,503
2013	242,109,687	46,468,154	288,577,841
2014	272,278,312	32,285,648	304,563,960
2015	304,418,817	44,601,826	349,020,643

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Косово

График бр 11 Износ на приходи од акцизи во редовен увоз и приходи од акцизи во постапки со економски ефект (во мил. евра)

Извор: Сопствена анализа врз основа на официјални податоци од Царинска Управа на Косово

Врз основа на Табела бр 11 и графички приказ за износот на приходи од акцизи во редовен увоз и приходи од акцизи во постапки со економски ефект кои биле остварени во Косово за периодот од 2011-2015 година можеме да констатираме дека од нивното воведување (царински постапки со економски ефекти) во 2011 година е остварен значителен износ на акцизи давачки кај царинските постапки со економски ефекти кој се движи во процентуален износ од 35,72% во однос на вкупно остварените акцизни приходи за 2011 година, односно 34,08% за 2012 година, со тренд на значително опаѓање на учеството во 2013 година од 16,10%, за 2014 година на ниво од 10,60% и процент на учество на акцизните приходи од постапки со економски ефекти од 12,77% во вкупниот износ на акцизни остварени приходи во 2015 година.

4.4. Фискални приходи по основ на такси

Под такси во финансиската теорија се подразбираат приходи кои претставуваат паричен еквивалент за услугите кои даваат јавните органи или други јавно-правни тела на физички или правни лица, за разлика од данокот кој претставува обврска на давање која државата ја собира со сила на својот фискален суверинитет, без директни противнадоместок.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Начини наплата на такси можат да бидат директни и индиректни. Директна наплата на такси е кога таксата се плаќа во готови пари со издавање на признаница. Индиректните такси имаат во случаи кога на пример се купува судска такса. Сите такси можат да се поделат: според органите кои пропишуваат таксени обврски, според органите кои извршуваат одредени услуги (царински, конзуларни, катастарски, судски и слично), според времето на плаќање: такси кои се плаќаат однапред (редовна појава) и такси кои се плаќаат одпосле (поредок случај), според бројот на извршени услуги: паушални такси (за услуги кои прават заокружена целина) и поединечни такси, според намената на трошење се разликуваат: такси за подмирување на општествени потреби без утврдена цел на трошење на средства, такси кај кои целта е однапред утврдена.

Во Косово постојат следниве видови на такси: административни такси, комунални такси, судски такси, регистрациски такси и такса за престојување.

Приходите од сите видови на такси припаѓаат на буџетот на Републиката, освен делот за комунални такси кои припаѓаат на буџетот на општините.

4.5. Детерминирање на другите фискални влијанија од користењето на царинските постапки со економски ефекти

Со Законот за царини и акцизи на Косово исто така се врши детерминирање на другите фискални влијанија од користењето на царински постапки со економски ефект, односно предвидено е основање на царински зони, управување со нив и извршување на економски активности во истите со што слободните зони се уредуваат со посебен закон. Со овој закон само се прецизира кои се дозволени активности со странската стока која се сместува во слободната зона. Овие активности ги опфаќаат: ставање на стоката во слободен промет која претходно била сместена во слободна зона, нејзино подложување на вообичаено ракување, активно оплеменување, производство под царинска контрола, отстапување во корист на државата и уништување под царинска контрола.

Економската исплатливост на користењето на царински постапки со економски ефект е огромно за Косово со оглед што како држава е релативно млада и со економија која што дури сега се развива.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Придобивките се огромни, но Косово сеуште треба да работи на промоција на слободни економски зони и останати привлекувања на странски инвеститори.

Законот за царини и акцизи исто така предвидува дека царинскиот орган може, имајќи ја во предвид конкретната околност која е поврзана со слободната зона, да ги прилагоди своите мерки на царинска контрола и царински надзор под овие околности.

ГЛАВА 5

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА ЕФЕКТИТЕ ОД ЦАРИНСКА ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, ЦРНА ГОРА И КОСОВО

1. Макроекономски индикатори на царината и фискалната политика во Република Македонија

Во Република Македонија во 2014 година е донесена Уредба за распоредување на одредени стоки во комбинираната номенклатура согласно регулативите на Европската комисија¹⁴⁸. Во член 5, став 3 и 4, од Законот за Царинска тарифа се интегрирани прилози за распоредување на одредени стоки кои се опфатени со Уредбата за применување на регулативите на Комисијата на Европските заедници¹⁴⁹, како и 25 нови регулативи на Европската Унија кои се донесени во првите шест месеци од 2013 година. Со донесувањето на Уредбата, Република Македонија ја исполнува обврската утврдена во Националната програма, како земја кандидат за членство во Европската Унија.

Со цел подобрување на царинскиот систем, односно олеснување и забрзување на царинските постапки континуирано се работи на нивно подобрување. Така еден од стратешките приоритети на Царината и Министерството за финансии е подобрување и поедноставување на царинското законодавство, со цел олеснување на работата на малите и средните претпријатија и зголемување на конкуретноста и извозот. Најважен дел од новото царинско законодавство ќе биде нов Царински закон што ќе биде усогласен со новиот Царински закон на Унијата што почна да се применува од 2016 година¹⁵⁰.

¹⁴⁸ Службен весник на РМ, бр. 2/14

¹⁴⁹ Службен весник на РМ, бр. 76/07, 84/08, 114/09, 100/10, 95/11, 107/12 и 67/13

¹⁵⁰ <http://www.customs.gov.mk/index.php/mk/informacii-mk/nastani-mk/1476-intervju-na-direktorot-na-carinska-uprava-za-makedonska-informativna-agencija-mia>

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Дел од измените ќе доведат до поедноставување на царинските постапки, што ќе го олесни работењето на малите и средните компании, ќе ја подобри нивната конкурентност и ќе им помогне поефикасно да се вклучуваат во глобалните синџири на трговија. Покрај Новата царинска регулатива, таа би ги содржела и другите три столба неопходни за подобро интегрирање на македонската економија во глобалните текови – ќе биде транспарентна, хармонизирана и стандардизирана. Она што сега, на почетокот може да се најави е помал број на документи и побрзо завршување на царинските постапки. Во овој контекст во план на Царинската управа е новиот софтвер за обработка на царински декларации кој се планира да се воведо во текот 2018 година. Новиот софтвер за обработка на царинските декларации треба да го замени постоечкиот систем АСИКУДА, да ги елиминира долгите застои, прекини и исклучувања и неможност да се поднесат навремено царинските декларации. Новиот софтвер треба значително да придонесе за подобрување и олеснување на царинското работење и воведување на безхартиена царинска околина што во себе треба да ги интегрира постоечкиот систем за транзит – НЦТС, ЕКСИМ системот, односно системот за електронско издавање на дозволи за увоз и извоз¹⁵¹.

1.1 Наплатени приходи

Во Табела бр 15 е даден приказ за наплатени приходи од Царинската Управа во периодот од 2011 до 2017 година.

Табела бр 15- Наплатени приходи (во милиони денари) од Царинската Управа (2011-2017)

	Наплатени приходи (во милиони денари)						
Вид на приход	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Царина	3.779	4.066	4.255	4.222	4.843	4.760	5.174
ДДВ	41.322	41.041	37.741	38.513	39.850	42.098	46.060
Акциза	15.559	16.630	18.064	19.965	20.721	25.402	26.314
Надоместоци	1.064	2.326	1.823	635	633	680	663
Вкупно	61.724	64.064	61.883	63.335	66.047	72.940	78.211

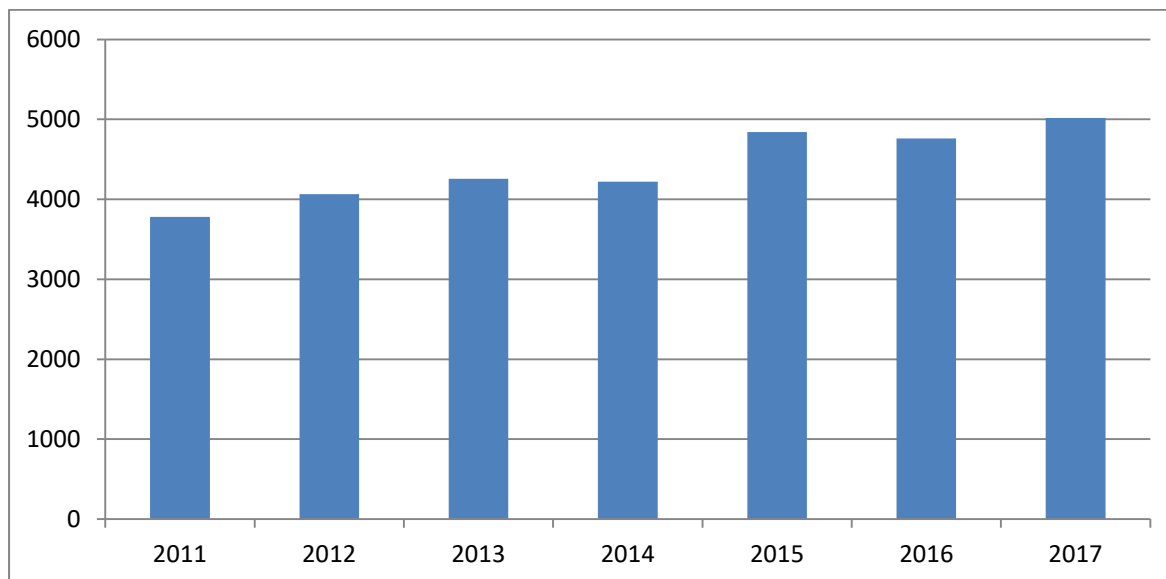
Извор: Годишни извештаи на Царинска Управа 2011-2017 година

¹⁵¹ <http://www.customs.gov.mk/index.php/mk/informacii-mk/nastani-mk/1476-intervju-na-direktorot-na-carinska-uprava-za-makedonska-informativna-agencija-mia>

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

За појасен приказ, на График бр 12 може да се увиди порастот на наплатените приходи од царина во периодот од 2011 до 2017 година.

График бр12 – Наплатени приходи од царина

Извор: Годишни извештаи на Царинска Управа 2011-2017 година

Царинската управа администрира и врши наплата на царина, данок на додадена вредност од увоз, акцизи (на производство, увоз и промет) и надоместоци за увоз. Во 2017 година Царинската Управа по сите основи наплатила вкупно 78,2 милијарди денари, што е за речиси 7% повеќе во однос на 2016 година, кога се наплатени 72,9 милијарди денари.¹⁵²

Од вкупните приходи, во 2017 година на име царина и други царински давачки се наплатени вкупно 5.17 милијарди денари што е за 9% повеќе во однос на 2016 година кога се наплатени 3,8 милијарди денари.¹⁵³

¹⁵²Царинска Управа на Република Македонија, Годишен извештај за работата на Царинската Управа во 2017 година, Министерство за финансии, Скопје, 2017

¹⁵³Царинска Управа на Република Македонија, Годишен извештај за работата на Царинската Управа во 2017 година, Министерство за финансии, Скопје, 2017

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

1.2. Основни макроекономски индикатори

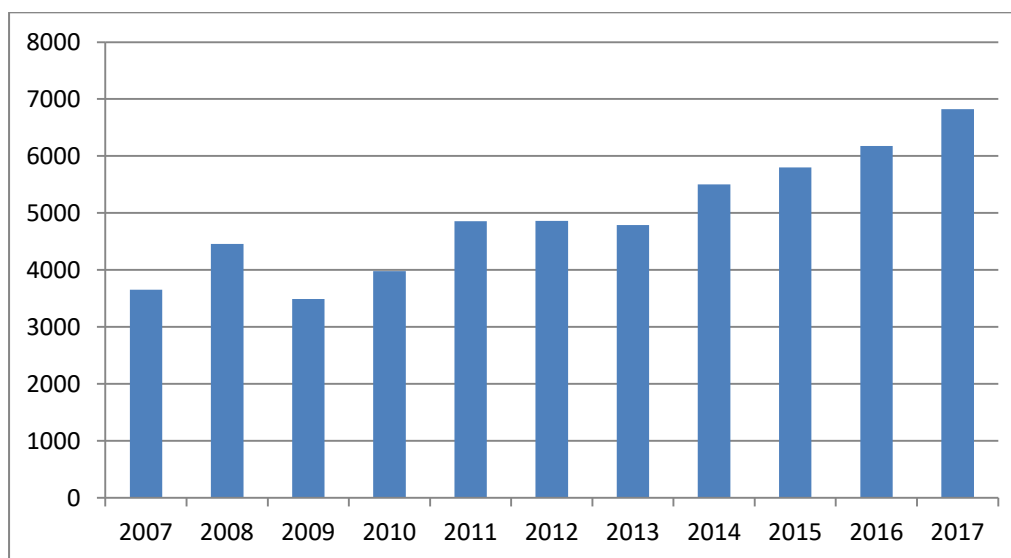
Во овој дел ќе бидат анализирани основните макроекономски индикатори во Република Македонија во однос на реалниот сектор, надворешниот сектор и фискалниот сектор.

Табела бр 16- Реален сектор во Република Македонија 2007-2017 година

БДП по пазарни цени	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Реална стапка на раст	6,1	5,0	-0,9	2,9	2,8	-0,4	3,1	3,6	3,9	2,9	0,7
Во милиони денари	364.989	411.728	410.734	434.112	459.789	458.621	474.196	527.631	558.240	598.881	619.788
Во милиони евра	5.965	6.720	6.703	7.057	7.473	7.454	7.700	8.573	9.077	9.737	10.077
БДП по жител											
Во денари	178.605	201.147	200.292	211.246	223.357	222.519	229.785	253.974	268.473	287.756	297.522
Во евра	2.919	3.283	3.269	3.434	3.630	3.616	3.731	4.129	4.365	4.678	4.837

Извор: Министерство за финансии на Република Македонија

График бр13 – Реална стапка на раст на БДП (по пазарни цени)

Извор: Министерство за финансии на Република Македонија

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Од табелата бр.16 и график бр 13, можеме да увидиме дека низ текот на годините реалната стапка на раст на бруто домашниот производ варира, од 6.1 во 2007 година, на 5,0 во 2008, за во 2009 да бележи пад до -0,9 во однос на претходната година, во 2010 година е со раст од 2.8, во 2011 година повторно бележи пад од -0,4 и во 2013 година изнесува 3.1. Меѓутоа по четиригодишен непрекинат солиден раст на македонската економија, во 2017 година дојде до стагнација на економската активност. Пролонгираната политичка неизвесност се одрази врз инвестицискиот циклус, со што и покрај стабилниот раст на приватната потрошувачка и зајакнувањето на извозниот сектор, вкупната активност во економијата не забележа промена. Гледано од аспект на динамиката, пад на реалниот БДП имаше во првата половина од годината, додека во втората половина домашната економска активност закрепна, бележејќи раст од 0,7% на годишна основа.

Во 2017 година најголем дел од економските дејности, гледано во целина за годината, имаа негативен придонес кон промената на економската активност. Притоа, највисок пад на активноста е забележан во градежништвото, сектор којшто неколку години по ред беше главен двигател на растот. Покрај неповолниот амбиент, промените во градежништвото во еден дел се поврзани и со високата споредбена основа од претходниот период кога беа остварени поголем број јавно финансирани, инфраструктурни проекти во доменот на нискоградбата. Освен кај градежништвото, пад на додадената вредност во 2017 година беше забележан и во индустријата, како и во поголем дел од услужниот сектор¹⁵⁴.

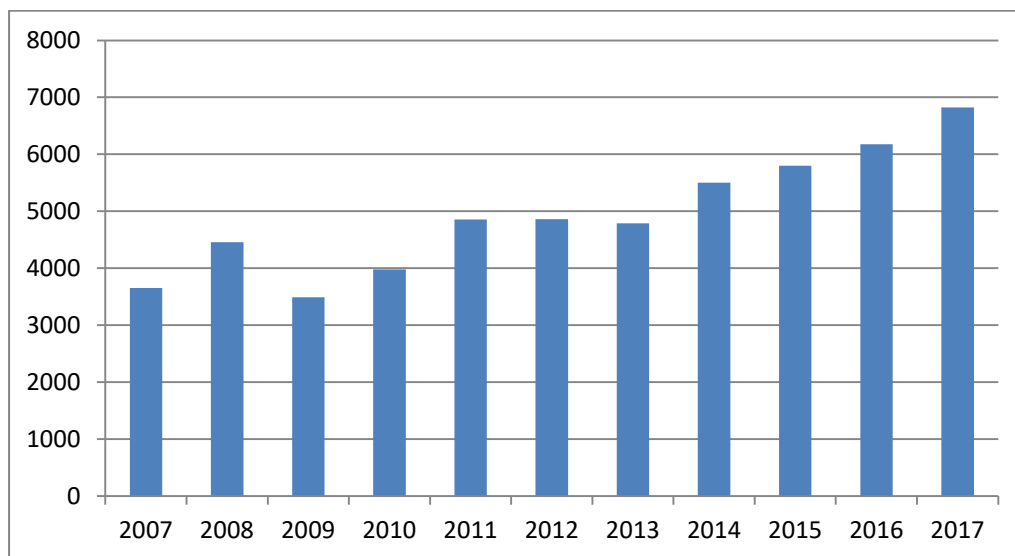
Табела бр17 – Надворешен сектор

Во милиони евра	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Извоз на стоки	2.472	2.693	1.933	2.530	3.211	3.107	3.206	3.746	4.087	4.390	5.007
Увоз на стоки	3.653	4.455	3.492	3.978	4.859	4.863	4.791	5.504	5.801	6.176	6.824

Извор: Министерство за финансии

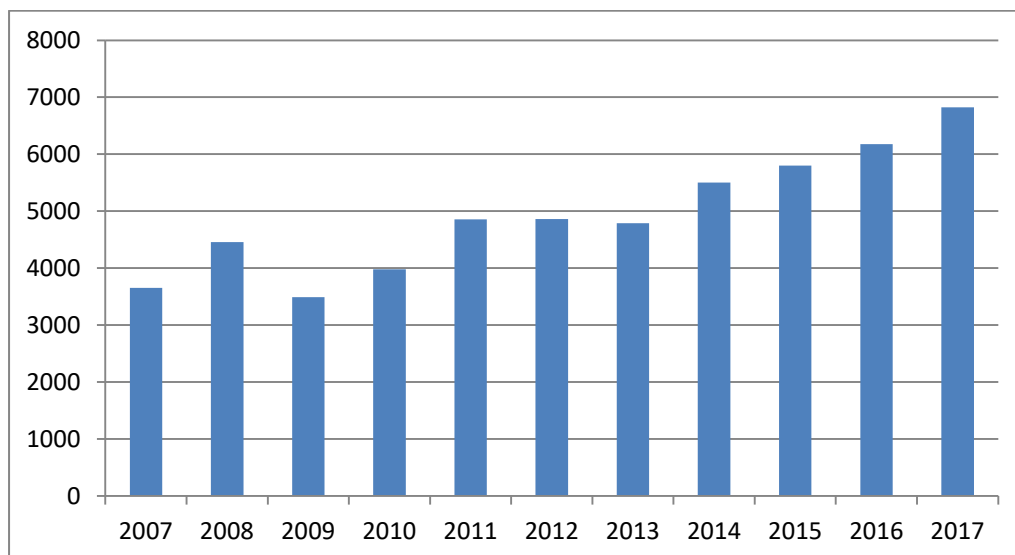
¹⁵⁴ НБРМ, Годишен извештај за 2017 година

График бр 14– Извоз на стоки во милиони евра (2007-2017)

Извор: Министерство за финансии

График бр15 – Увоз на стоки во милиони евра (2007-2017)

Извор: Министерство за финансии

Од податоците на Табела бр 17 имаме увид во стапката на движење на увозот и извозот во Република Македонија во периодот од 2007 до 2017 година, при што е видливо дека стапката на увоз варира. Во 2009 и 2010 година, споредено со 2008 година е забележан драстичен пад на увозот на стоки. Па од таа причина во 2011

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

година во Република Македонија се намалени царинските давачки токму поради намалениот обем на увоз кој се должеше на светската глобална економска криза, која остави “траги” и во македонското стопанство. Видливо е дека по намалувањето на царинските давачки уште во 2011 година се забележува пораст на увозот од 3.978 на 4.859 милиони евра, по што и во 2012 и 2013 година бележи пораст.

Понатаму анализата на надворешнотрговската размена за 2017 година укажува на солиден раст на двете составни компоненти, при умерено посилен раст на извозот во споредба со растот на увозот на стоки. Во 2017 година, двигател на позитивните остварувања кај извозот претставуваше извозната активност на новите индустриски капацитети во странска сопственост, во најголем дел изразено преку високиот пораст на извозот на машини и транспортни уреди. Исто така, позитивен придонес во растот на извозот имаа и дел од традиционалните сектори, а особено извозот од металопреработувачката индустрија, за разлика од претходните пет години кога оваа гранка бележеше негативни стапки на раст. Остварувањата кај извозот имаа одраз и на увозната страна, при што суровинската компонента за металопреработувачката индустрија и за новите странски капацитети беше најзначаен фактор за увозниот раст. Дополнителен придонес кон увозниот раст имаше и инвестицискиот увоз, увозот наменет за лична потрошувачка, како и енергетскиот увоз главно поради повисокиот номинален увоз на нафтените деривати, предизвикан од порастот на светските берзански цени на нафтата, а во услови на пад на увезените количини¹⁵⁵.

¹⁵⁵ НБРМ, Годишен извештај за 2017 година

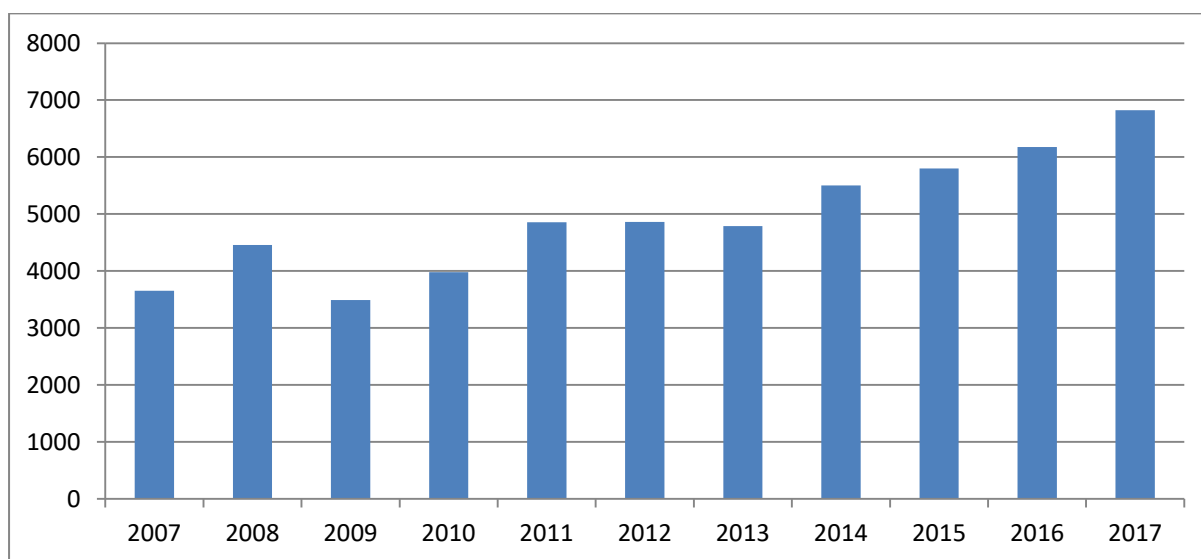
“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Табела бр18 – Фискален сектор (Буџет на РМ)

Во милиони евра	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Вкупни приходи	119.608	136.411	128.498	132.146	137.180	138.070	140.267	145.929	161.207	169.336	184.745
Вкупни расходи	117.455	410.222	139.393	142.690	148.663	155.854	159.520	168.063	180.632	185.406	203.312
Во % од БДП											
Вкупни приходи	32.8	33.1	31.3	30.4	29.8	30.1	29.6	27.7	28.9	27.9	29.3
Вкупни расходи	32.2	34.1	33.9	32.9	32.3	34.0	33.6	31.9	32.4	30.5	32.3

Извор: Министерство за финансии

График бр16 – Вкупни приходи на Буџет на РМ како % од БДП 2007-2017

Извор: Министерство за финансии

Од прикажаните податоци на Табела бр 18 може да се каже дека учеството на вкупните буџетски приходи во БДП во 2017 година изнесуваше 29% и забележа умерен раст во однос на претходната година. Мало нагорно поместување на годишна основа забележаа и буџетските расходи, коишто достигнаа 32,3% од БДП, при забележана стагнација на тековните трошоци и зголемување на учеството на капиталните расходи. Доколу го анализираме периодот 2007-2017 може да забележиме дека со исклучок на

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

2009 имаме континуиран пораст на приходите. Кај расходите тоа е малку поинаку и во зависност од годината на анализа тие бележат зголемување или намалување.

2. Макроекономски индикатори на царината и фискалната политика во Црна Гора

Царинската Управа на Црна Гора во 2017 година го продолжила успешниот тренд на работење што е видно од резултатите на работењето за тој временски период. За да се постигне целта за олеснување на трговијата, деловната стратегија на Царинската Управа на Црна Гора ги дефинира следниве специфични цели:

- Мерки за поедноставување на процедурите,
- OPS програма,
- Процес на брза испорака,
- Автоматизирани ЕУ системи за увоз и транзит (SKU и NCTS) и комуникациска стратегија за информации
- Комуникациски стратегии за односите со јавноста¹⁵⁶.

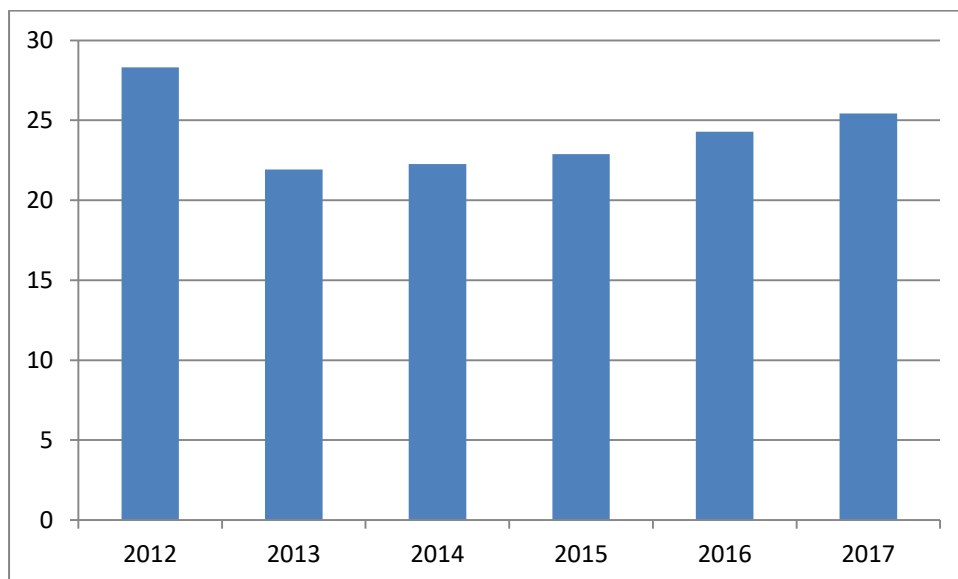
Табела бр. 19 – Наплатени приходи (милиони евра)

Вид на приход	Наплатени приходи (во милиони евра)					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Царина	28.316	21.923	22.270	22.887	24.283	25.424
ДДВ	283,604	302,813	368.604	346.585	379.759	440.063
Акциза	29,040	34,325	36.707	153.121	190.512	235.041
Вкупно	341,597	359,192	427.767	523.542	596.459	703.002

Извор: Министерство за финансии на Црна Гора

¹⁵⁶ Strategija trgoiniskih olaksica 2018-2022- Crna Gora Ministarstvo Finansija, Nacionalni Komitet za trgoiniske olaksice

График бр 17– Наплатени приходи од царина (милиони евра)

Извор: Министерство за финансии на Црна Гора

Во 2017 година Царинската Управа на Црна Гора наплатила 703.002 милиони евра приходи, што во однос на 2016 година е повеќе за речиси 16%. Царината е наплатена во износ од 25,426 милиони евра што е повеќе во однос на претходната година за 1,1%, акцизата на увезената стока е со износ од 235.041 милиони евра што е повеќе за 18% во однос на 2016 година, додека данокот на додадена вредност е наплатен со износ од 440.063 милиони евра, што е повеќе за 14% во однос на претходната година.

Зачувувањето на фискалната стабилност како главен фактор за целокупната макроекономска стабилност беше главната цел на фискалната политика спроведена во 2017 година. Јавните финансии во 2017 година ја одбележаа успешната имплементација на мерките за фискално прилагодување, како што е утврдено во планот за реконструкција на буџетскиот дефицит и реконструкција на јавниот долг за периодот 2017-2021 и фискалната стратегија 2017-2020. На страната на приходите, ефектот на консолидација е најзабележителен при наплатата на акцизите, во рамките на кои се предвидени најголеми сметки од акциза за цигари и дизел гориво, како резултат на примената на нов "акцизен календар" според кој се предвидува постепено зголемување на акцизата за овие производи.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Табела бр.20 – Надворешен сектор

Во милиони евра	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Извоз на стоки	483,4	450,4	296,3	356,6	476,6	366,7	352,7	333.1	317.4	325.84	371.1
Увоз на стоки	2.027,8	2.457,7	1.617,9	1.623,8	1.782,6	1.820,3	1,737,63	1.784.2	1.841.1	2.061.4	2.303.2

Извор: Министерство за финансии на Црна Гора

Вкупната вредност на увезената стока во 2017 година е со износ од 2,303,2 милиони евра, додека вкупната вредност на извезена стока за истата година е 371,1 милиони евра

Фискалната политика на Црна Гора во претходниот период се карактеризира со конкурентен и едноставен даночен систем со најниски даночни стапки во регионот, што ја прави и еден од најконкурентните системи во Европа.

Табела бр 21– Фискален сектор

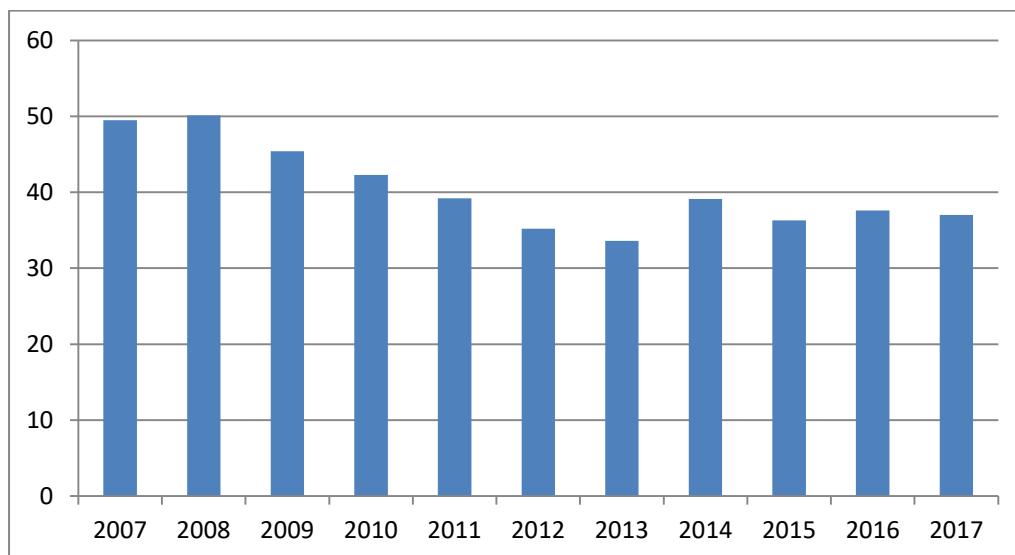
Во милиони евра	2007	2008	2009	2010	2011	2012 ¹⁵⁷	2013	2014	2015	2016	2017
Вкупни приходи	1.327,45	1.544,44	1.352,97	1.314,33	1.283,65	1.121.3	1.182,63	1.381.2	1.362.4	1487.1	1565.9
Во % од БДП											
Вкупни приходи	49.5	50.1	45.4	42.3	39.2	35.2	33,6	39.1	36.3	37.6	37

Извор: Министерство за финансии на Црна Гора¹⁵⁸

¹⁵⁷ Не се прикажани податоци од 2012 година поради достапност на истите

¹⁵⁸ Ministarstvo finansija, Priljezna analiza makroekonomskih kretanja strukturnih reformi 2012, Sektor za ekonomsku politiku I razvoj, Crna Gora, Стр.45

График бр 18 – Вкупни приходи на фискален сектор во % БДП

Од Табела бр 21 може да се забележи дека вкупните приходи на Црна Гора во приходи во 2017 година изнесуваа 1.565,9 милијарди евра или 37% од БДП и беа на планирано ниво, во споредба со 6% повеќе во однос на 2016 година. Овој пораст најмногу придонесоа зголемувањето на приходите од данок на додадена вредност, акцизата и придонесите¹⁵⁹.

3. Макроекономски индикатори на царината и фискалната политика во Косово

Косово има развиен фискален режим врз основа на искуствата и најдобрата политика на Европската заедница за да постои што подобра фискална политика и што поусогласено законодавство во однос на законодавството на ЕУ. Тоа секако важи за и за даноците и царинската политика вклучувајќи и директни и индиректни даноци (Данок на приходи од корпорации, Данок на личен доход, Данок на додадена вредност, Царина, Акциза итн). Даночниот систем на Косово е создаден од еден пакет даночни закони и администативни упатства.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Centralna Banka Crne gore, Godisni izvestaj za 2017 godinu

¹⁶⁰ Ministerstvo finansija, Poreski rezim na Kosovu, Dekemvri 2013, str.1-5

Царинската служба на Косово извршила значителни напори во модернизацијата. Континуираниот напредок е видлив во областа на административни и оперативни капацитети. Преземени се бројни операции во откривање на шверцот и организираниот криминал. Фокусот главно е на одземањето на фалсификувани алкохолни пијалоци и шверцот на тутун. Некои напори се направени во спроведувањето на интелектуалната сопственост, борбата против шверцот на наркотици и перење на пари. Косово е активно во меѓународната царинска соработка. Потписник е на девет билатерални договори и моментално се преговара за понатамошни договори. Билатералните меморандуми за разбирање за систематската електронска размена на информации пред доаѓање (SEED) исто така се потпишани со Албанија, Македонија и Црна Гора. Во принцип, царинските прописи во голема мерка се усогласени со европските стандарди и царинската управа има доволно капацитети.

Состојбата на север претставува посебен предизвик за царината. На северот на Косово, Косовската царинска служба продолжува да соработува со EULEX. По инцидентот во јули 2011 година и подоцнежните договори за царинските печати и IBM во рамките на Белградско-Приштинскиот дијалог многу ограничениот комерцијален сообраќај преминува преку два премини на север. Сите товарни возила и понатаму ќе бидат насочени на Терминали за царинење во Митровица. Приходи не се собираат на овие премини. Производите кои што подлежат на акциза, санитарни и фитосанитарни контроли не се дозволува да влезат преку овие два премини. Заради недостаток на ефикасен царински надзор на границата/административната линија помеѓу северно Косово и Србија, стоката често пати влегува на северот на Косово без царина.¹⁶¹

3.1. Фискална политика

Фискалните правила на Косово свои почетоци имаат од 2006 година и досега се имаат сменато повеќе пати. Првичното правило предвидувало дека потрошувачката може да се зголемува за 0,5 проценти секоја година. Ова правило е променето во 2007 години, кое правило можело да се примени само на трошоците, меѓутоа е напуштено во 2009. Во 2010 година се воведува ново правило каде јавниот долг и долгот на

¹⁶¹ Komisija o Studiji izvodljivosti Sporazuma o stabilizaciji, Radni document, Kosovo, 2013, Стр.38

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

јавните гаранции се ограничува до 40 проценти од БДП¹⁶². Во Законот исто така се предвидува, критериумите за подобност за задолжување на општините, а во моментот е мал бројот на општини кои ги исполнуваат дефинираните критериуми. Освен тоа, според уставните одредби, кои се многу строги секое надворешно задолжување е предмет на ратификација на две третини од членовите на Парламентот¹⁶³.

Новото фискално правило кое било воведено во 2013 година; го ограничува вкупниот фискален дефицит на 2 проценти од БДП, со исклучок на рецесија и природни недостатоци. Меѓутоа, бидејќи на големи инвестициски потреби, ниско ниво на акумулираниот долг и можноста за задолжување на поволни услови, фискалната власт беше изменет во 2015 година, со додавање на одредбите со кои се познати како "инвестициски одредба. Оваа измена на одредбите за инвестирање го проширува исклучувањето со додавање на продуктивни инвестиции кои надминуваат 2 проценти од дефицитот финансиран од развојните партнери, вклучувајќи ги и меѓународните финансиски институции; исто така го намалува ограничувањето на долгот од 40 проценти од БДП на 30 проценти (валидноста на оваа одредба надминува 10 години). Косово го почитува правилото за дефицит од 2015 година, но поради честите промени во минатото, тешко е да се предвиди одржливоста на постоечките правила. Уште една фискална правило беше воведена во јануари 2017 година и ги дефинира потрошувачката ограничување во врска со бенефициите на ветераните на 0,7 проценти од БДП

Доколку го анализираме периодот 2009-2012 можеме да кажеме дека фискалната политика била експанзивна и нестабилна, но владата превзема напори да ги стабилизира трошоците. Буџетскиот дефицит пораснал од 0,7% во 2009 година до 2,6% БДП во 2010 година, пред корективните мерки да го сведат на 1,9% во 2011 година. Без важен прием на еднократната дивиденда и буџетските дотации, дефицитот бил во просек нешто под 5% од БДП помеѓу 2009 и 2011 година.

Основната потрошувачка пораснала номинално за 45% во текот на овој период, главно заради силните зголемувања на капиталните издатоци и потрошувачката за плата. Владините приоритети биле многу ориентирани кон патната инфраструктура, оставајќи малку средства за финансирање на други пламнати развојни социјални потреби. Изградбата на автопат кон Албанија поттикнат во 2010 година тешко го

¹⁶² Zakon o javnom dugu, Zakon br.03/l- 175, 2010.

¹⁶³ Zakon o javnom dugu, Drugi deo – Zaduživanje opština, Zakon br.03/l- 175, 2010.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

оптеретила буџетот, сузбивајќи ги другите капитални расходи и намалувајќи го фискалниот простор за финансирање на други издатоци кои што би можеле да придонесат за подобрување на социјалната кохезија и изгледите за одржлива долгорочна вработеност и раст.

До крајот на 2011 година вкупниот приход пораснал за околу 38% во однос на 2008. Во овој период, владата повлекла важни дивиденди од јавна телекомуникациска компанија. Но, даночните приходи се појачани со зголемено индиректно оданочување и подобра наплата на даноци. Повеќето приходи собрани се на граница, што се одразува на структурната зависност од увозот за да се задоволи барем основната потрошувачка и инвестициска потреба.

Буџетскиот дефицит е главно финансиран од страна на повелкување на претходно акумулирани државни депозити, кои што од 2008 година паднале за околу 7 процентни поени на 3,5% БДП во 2011 година. Во 2009 година Косово преземало обврски кон Светската банка. Ова го сочинува поголемиот државен долг кој што изнесувал околу 6% од БДП до крајот на јули 2012 година. Тоа е добро во рамките на правосилното ограничување од 40% БДП за влада и владин гарантиран долг. Во 2012 година Владата почнала со издавање на трезорски записи и ја искажала својата намера понатаму да ги развива домашниот пазар на државни хартии од вредност. Се на се, имајќи го во предвид важното резервивање на имплицитните обврски, особено во енергетскиот сектор, како и бројните приоритетни расходи, идната задолженост на владата треба да биде внимателно управувана и следена..¹⁶⁴

Фискалниот дефицит во 2016 година се намалил до 1,3 отсто од БДП, благодарение на здрава прилив на јавните приходи и побавно извршување на капитал буџет. Комбинацијата на напорите за подобра политика на наплатата на приходите и стапка на промена придонесе за зголемување на даночните приходи на ниво од 2,3 отсто од БДП. Зголемување на стапката на ДДВ на 18 отсто доведе до раст на приходите кои повеќе од поместување на влијанието на влегувањето во сила на Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) со ЕУ во април 2016 година, врз основа на кои царинските приходи во 2016 година е намален за 0.3 отсто од БДП, и вовеле даночни олеснувања за да се стимулира производството. На расходната страна, зголемувањето на социјалните трансфери од 0,9 проценти од БДП се заменува неочекувано ниска извршување на главниот град на буџетот; Резултатот беше

¹⁶⁴ Komisija o Studiji izvodljivosti Sporazuma o stabilizaciji, Radni document, Kosovo, 2013, Стр.17

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

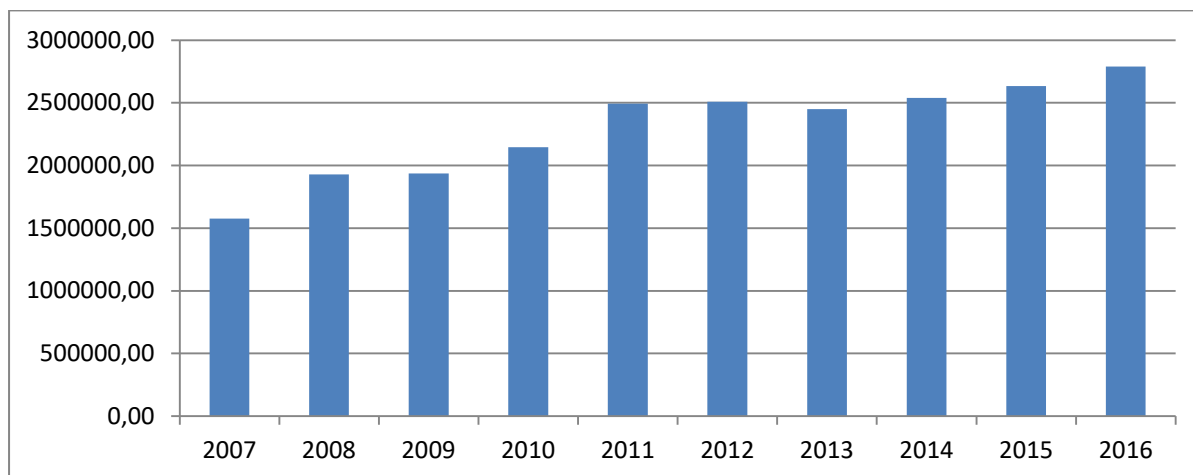
зголемување на вкупните расходи од 1,4 проценти од БДП. Клучен придонес во зголемувањето на преведовме на зголемување на бројот на ветерани, кои во 2016 година стана право на паричен надоместок (со што се зголеми фискалните импликации на оваа програма на 0,9 проценти од БДП). За таа цел се сведе на најмала можна мерка, на Законот за ветераните промени во крајот на 2016 година, а максималната годишна фискалните импликации на програмата се дефинира на ниво од 0,7 отсто од БДП, почнувајќи од 2017 година Законот за управување со јавните финансии и отчетност, како и најновите измени и дополнувања, на референтна вредност на дефицитот беше утврден на ниво од 2 отсто од БДП, и воведе "инвестиции клаузула", која законскиот ниво на дефицит се намалува инвестициите во производството, што го финансираше развојни партнери; Покрај тоа, максималниот дозволен износ на долгот е намален 40-30 отсто од БДП, и тоа е сè за ограничен период од 10 години. Иако на јавноста и јавно гарантиран долг останува на ниско ниво, постои растечки тренд, бидејќи на долг се зголеми од 12,9 проценти од БДП во 2015 година за 14,6 во 2016 година.

Табела бр. 22 – Увоз-извоз (милиони евра)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Увоз	1,576,186	1,928,236	1,935,541	2,144,934	2,492,348	2,507,609	2,449,064	2,538,337	2,634,693	2,789,491
Извоз	165,112	198,463	165,328	294,031	319,165	276,100	293,842	324,543	325,294	309,627

Извор: Statistical Office of Kosovo, the statistics of international trade 2011, Pristine, march 2017, стр.190

График бр.19 – Увоз во Косово во милиони евра (2007-2016)

Извор: Statistical Office of Kosovo, the statistics of international trade 2011, Pristine, march 2017, стр.190

Од податоците на Табела бр.22 може да се забележи дека увозот во Косово во периодот од 2007 до 2017 година е во постојан пораст што е од корист за фискалната политика на земјата. Најголем дел од Косово се извезува во Албанија во 2017 година (15,9%), Индија, Србија, Македонија и Швајцарија. Најзначајните групи за извозен производ во 2017 година беа железо и челик, минерални горива, руди и пластика и производи од пластични маси. Во 2017 година, Косово беше најмногу увезено од Србија (14,8%), Германија, Турција, Кина и Италија¹⁶⁵. Повеќето од нив увезуваат минерални горива, возила, хардвер, пластика и железо и челик. Сепак, нето-извозот имаше негативен придонес кон развојот (-3,1 п.п.), со подобар резултат на извозот на туристички услуги кои не можеа да ја надоместат вредноста на увозот, како што се зголеми домашната побарувачка за инвестициски добра и стоки за широка потрошувачка. Здравото проширување на бизнисот во секторите трговија, сообраќај, финансирање и угостителство доведе до најголем придонес на услугите за економски раст, пред земјоделството и индустријата.

¹⁶⁵ Kosovo Agency of statistics

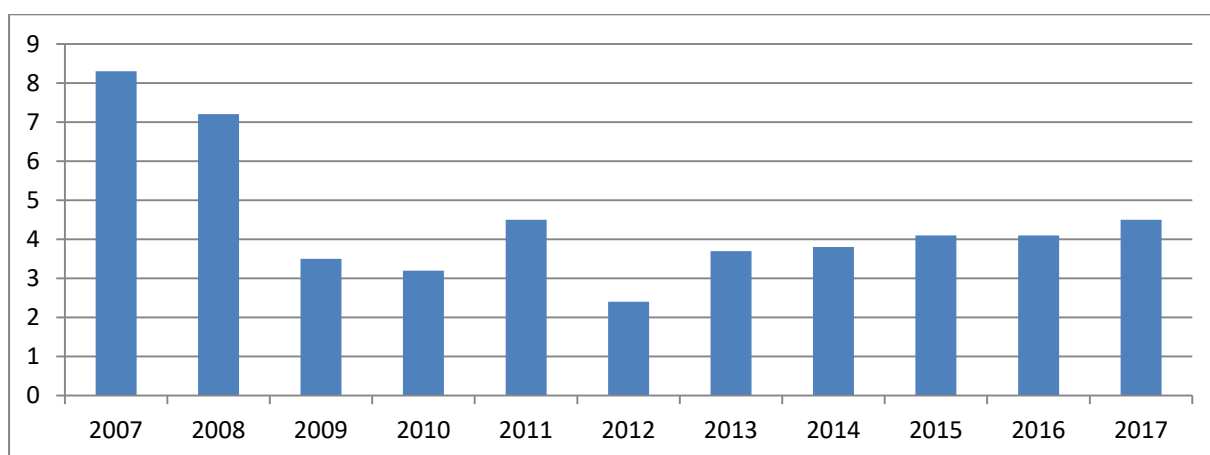
“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Табела бр.23 – Реален пораст на БДП во %

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
БДП %	8.3	7.2	3.5	3.2	4.5	2.4	3.7	3.8	4.1	4.1	4.5

Извор: Министерство за финансии на Косово

График бр.20 – Реален пораст на БДП во % (2007-2017)

Извор: Министерство за финансии на Косово

Во текот на 2017 година економијата на Косово имала раст од околу 4,5 % во однос на растот од 4,1% 2016 година. Ова зголемување на БДП главно е резултат на растот на инвестициите, како и подобрување на позицијата на нето-извозот како резултат на зголемениот извоз на стоки и услуги. Според пристапот производството, економскиот раст во текот на 2017 година главно се должи на растот на дополнителната вредност активностите во финансискиот сектор, градежниот сектор, трговијата и др. Додека, реално пад проценува дека е забележано во јавната администрација и другите служби. Проекции за 2018 година година укажуваат на тоа дека реалната стапка на раст на БДП се очекува да се движи од 4,2 на 4,4 проценти¹⁶⁶.

¹⁶⁶ CENTRALNA BANKA REPUBLIKE KOSOVA Godišnji Izveštaj 2017

4. Компаративна анализа на Република Македонија, Црна Гора и Косово

Во овој дел од трудот ќе биде направена компаративна анализа која ќе се базира на макроекономските индикатори на Република Македонија, Црна Гора и Косово во однос на увозот, извозот и растот на бруто-домашниот производ. Поконкретно, за да се дојде до сознанија какви ефекти има царината на фискалната политика во земјите ќе се земе во предвид стапката на увоз и нејзиното влијание на падот/порастот на БДП во анализираната година.

Табела бр 24– Макроекономски индикатори за Македонија, Црна Гора и Косово во периодот од 2015 -2017

		Македонија	Црна Гора	Косово
Раст на БДП во %	2015	3.9	3.4	4.1
	2016	2.9	2.9	4.1
	2017	0.7	4.3	4.5
Надворешен сектор (увоз) % БДП ¹⁶⁷	2015	65	60,6	50,4
	2016	64,7	62,9	50,9
	2017	68,8	65,5	53,3
Надворешен сектор (извоз) % БДП ¹⁶⁸	2015	48,8	42,1	21,9
	2016	50	40,5	23,3
	2017	55,5	41	26,6

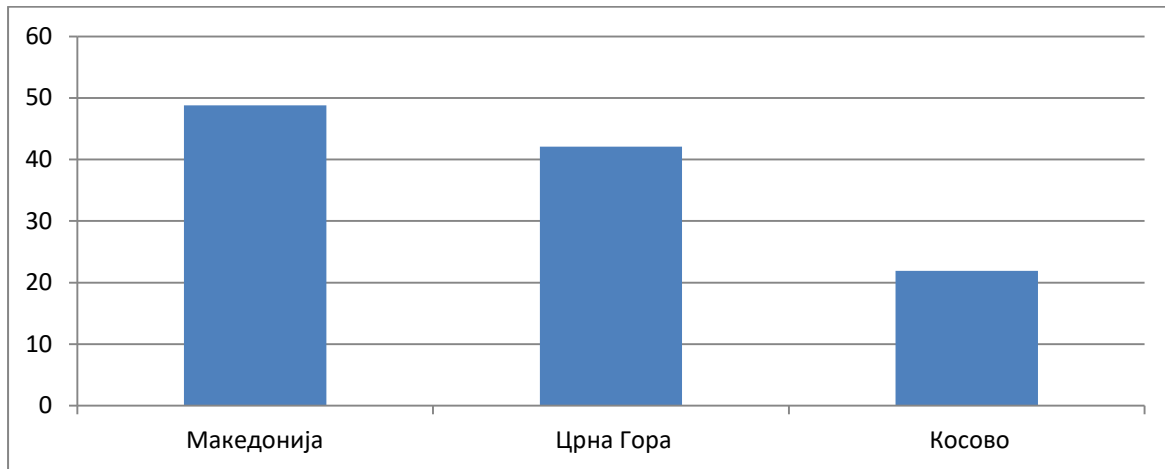
Извор: Државни Заводи за статистика

Понатаму, направен е графички приказ на растот на бруто-домашниот производ во анализираните земји: Македонија, Црна Гора и Косово во периодот од 2015 -2017 година.

¹⁶⁷ World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. Достапно на <http://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.ZS>

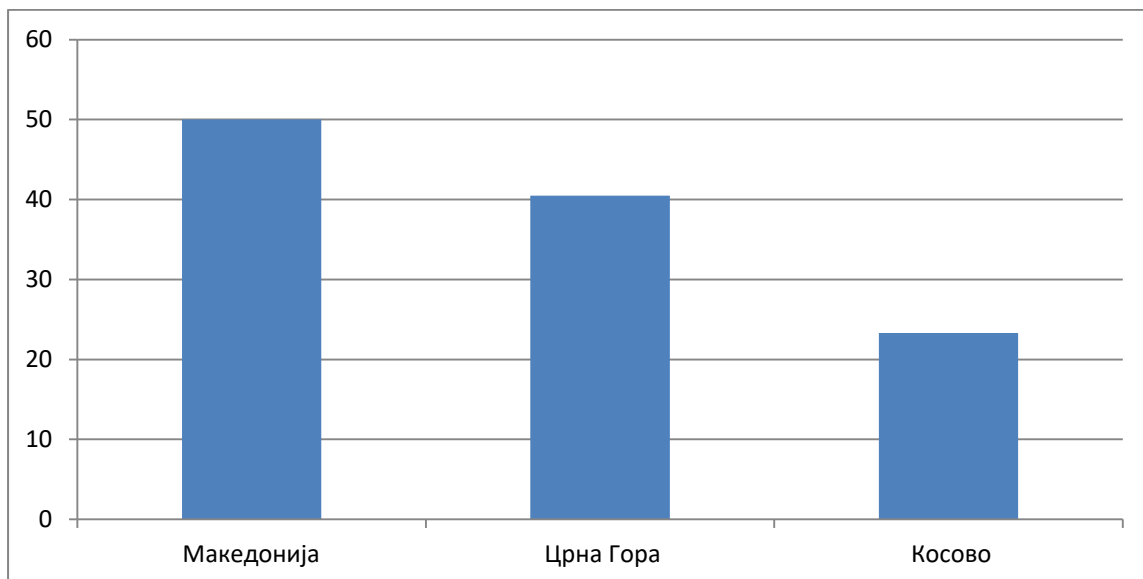
¹⁶⁸ <http://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS>

График бр.21 – Раст на БДП во Македонија, Црна Гора и Косово во 2015 година

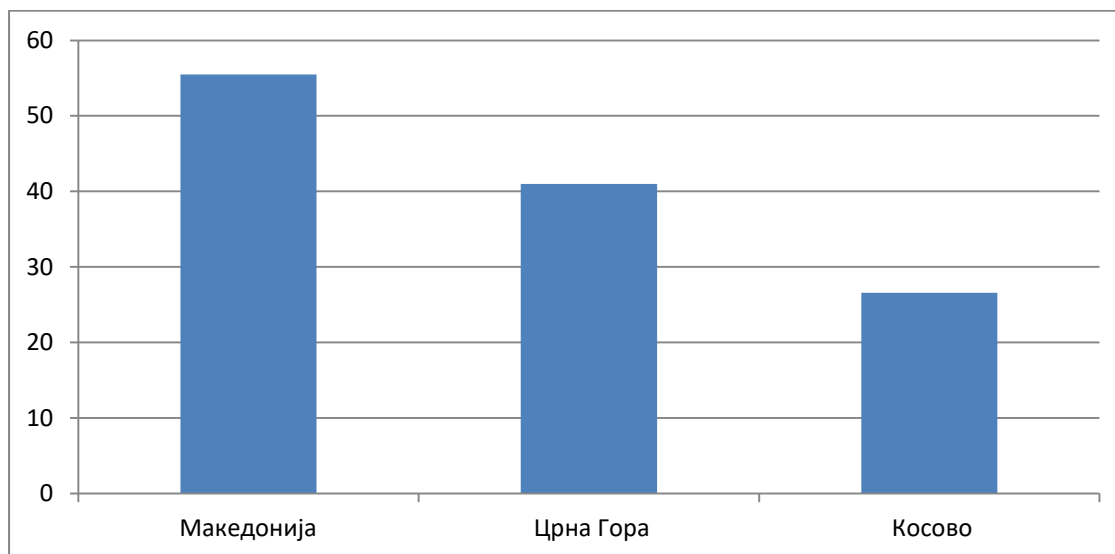
Извор: Државни Заводи за статистика

График бр.22 – Раст на БДП во Македонија, Црна Гора и Косово во 2016 година

Извор: Државни Заводи за статистика

График бр.23 – Раст на БДП во Македонија, Црна Гора и Косово во 2017 година

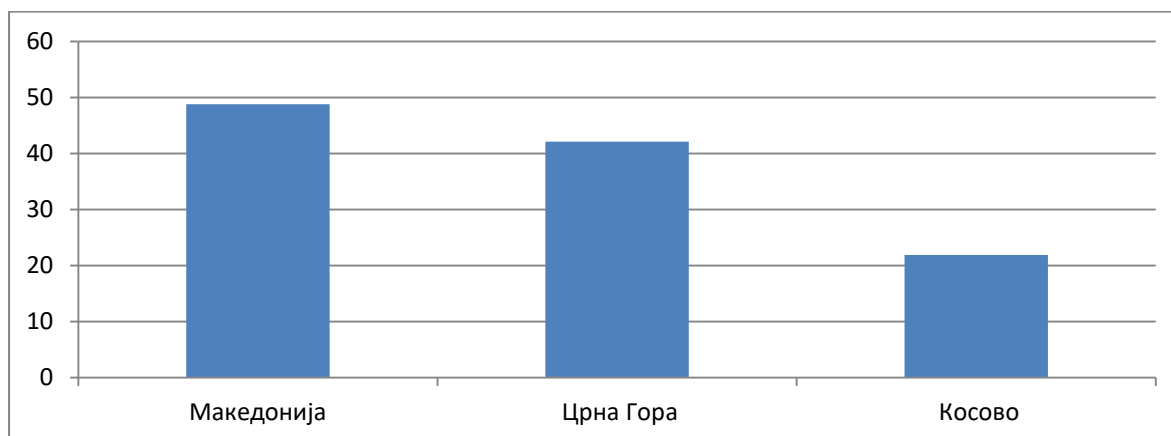

Извор: Државни Заводи за статистика

Според податоците прикажани на График бр. 23 може да се увиди дека во 2017 година растот на БДП се движи од 0.7 (во Македонија) до 4.5 во Косово. Ако ја анализираме 2017 година во Косово има значително поголем раст на БДП (4.5) во однос на Република Македонија и Црна Гора, што може да се истакне и за 2016 и 2015 година кога во Македонија и Црна Гора е забележан пад на бруто-домашниот производ

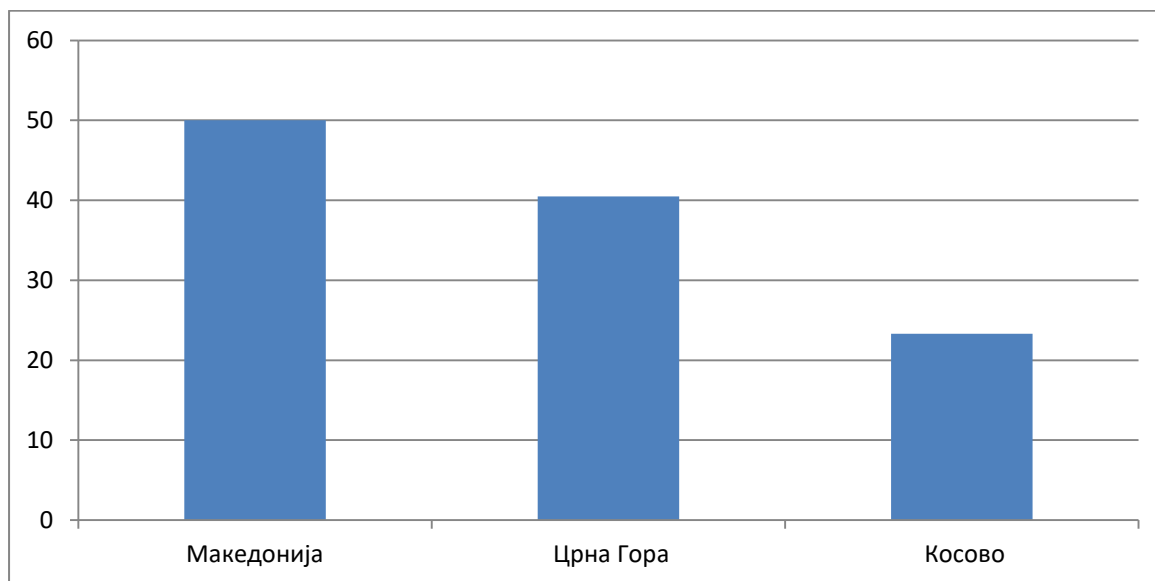
Понатаму е направен преглед на стапката на движење на увозот во Република Македонија, Црна Гора и Косово изразено во БДП %, 2015,2016 и 2017 година.

График бр.24 – Увоз во Македонија, Црна Гора и Косово во 2015година (БДП %)

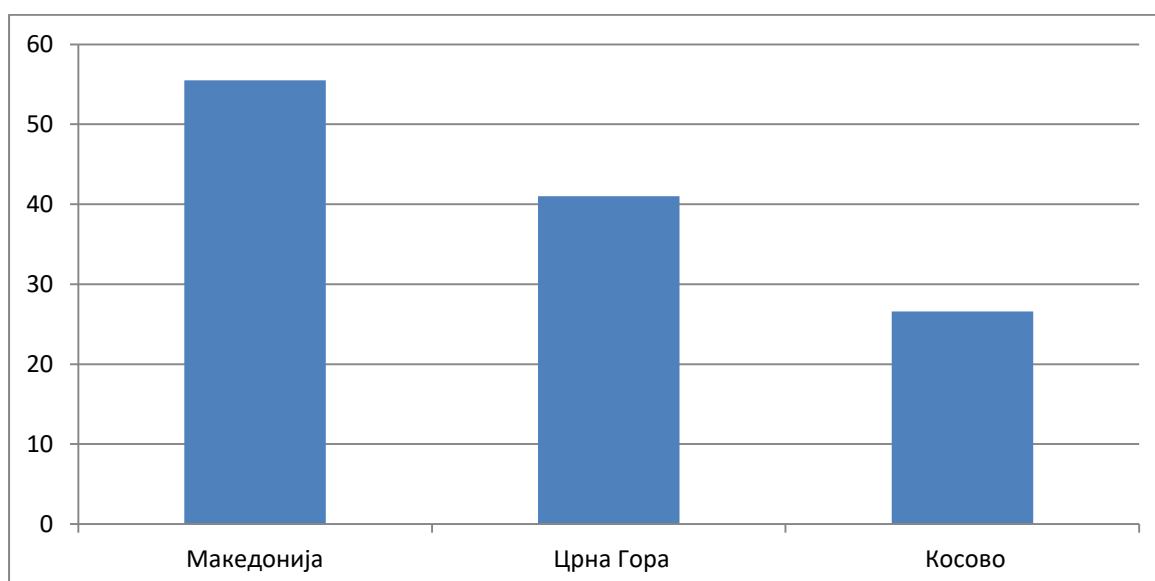
Извор: Државни Заводи за статистика

График бр.25 – Увоз во Македонија, Црна Гора и Косово во 2016 година (БДП %)

Извор: Државни Заводи за статистика

График бр.27 – Увоз во Македонија, Црна Гора и Косово во 2017 година (БДП %)

Извор: Државни Заводи за статистика

Според прикажаните резултати може да се истакне дека во 2017 година разликите во увозот во трите земји споредбено бележи разлики во однос на Косово, каде стапката на увоз изнесува 53,3 БДП %, додека во Македонија (68,8) и Црна Гора (65,5) е значително повисока.

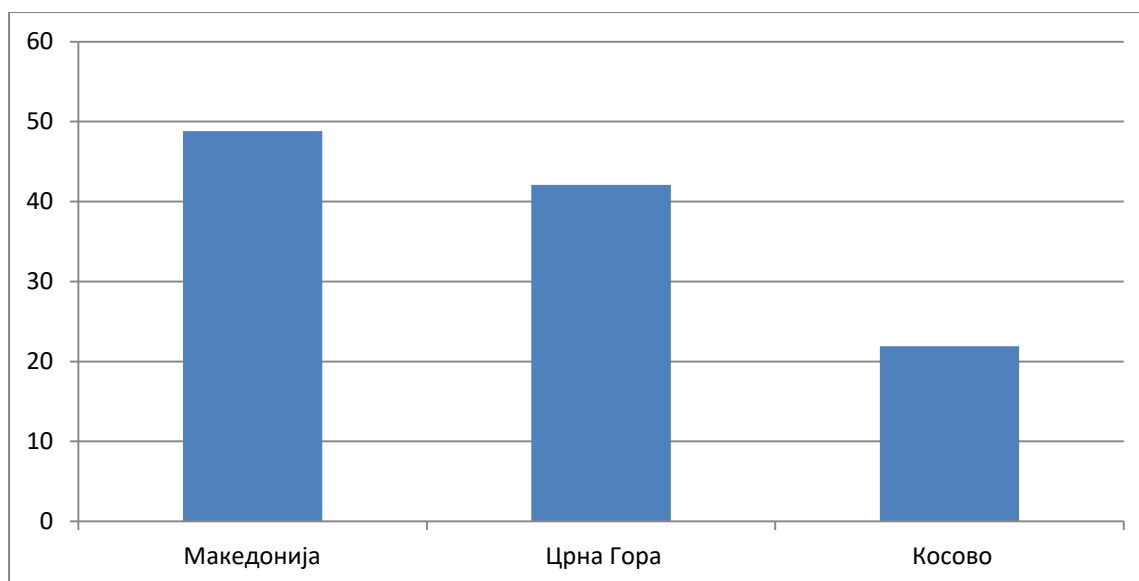
“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Во 2016 година стапката на увоз во Македонија е значително зголемена, како во однос на претходната година, така во однос и на Црна Гора и Косово, и изнесува 64,7 БДП %, што се должи на намалената царинска стапка за увоз во земјата. Црна Гора има мали промени во однос на 2015 година и има пораст 62,9 БДП %, додека кај Косово е забележан пораст и од 50,4БДП %, во 2015 се зголемил на 50,9%, но сепак заостанува споредбено со другите анализирани земји.

Па оттука, можеме да резимираме дека царинската фискална политика во Република Македонија со одлуката за намалување на царинската стапка во 2012 година донела права одлука бидејќи тоа резултира со пораст на увозот во земјата.

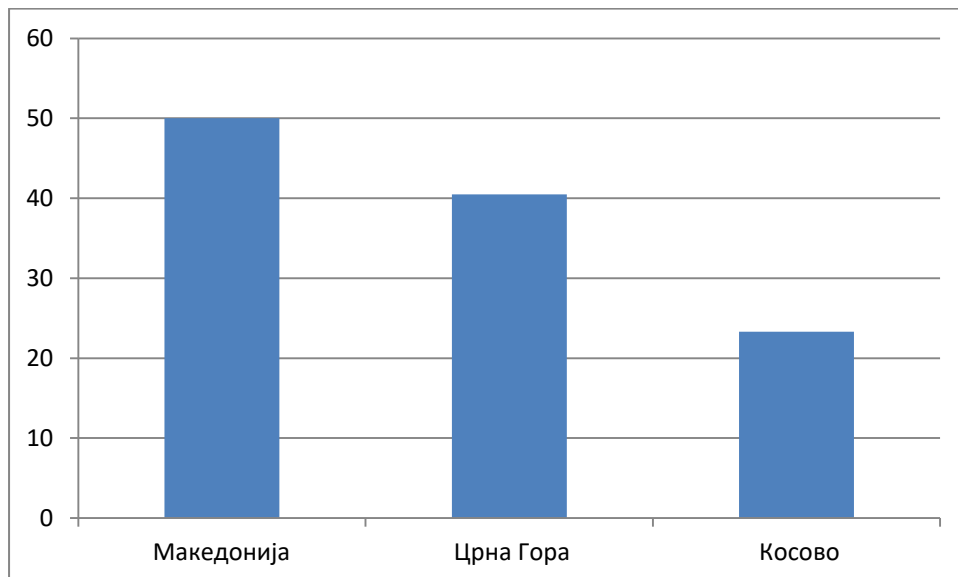
На следните Графикци е даден приказ на извозот на Република Македонија, Црна Гора и Косово во периодот од 2015 до 2017 година изразено во БДП %.

График бр.27 – Извоз во Македонија, Црна Гора и Косово во 2015 година (БДП %)

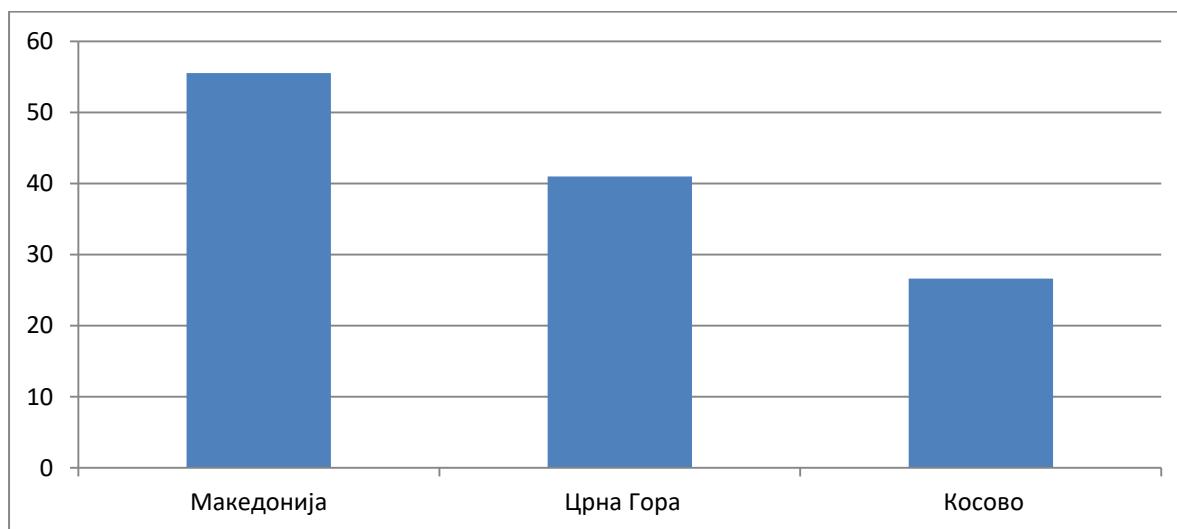
Извор: Државни Заводи за статистика

График бр.28 – Извоз во Македонија, Црна Гора и Косово во 2016 година (БДП %)

Извор: Државни Заводи за статистика

График бр.29 – Извоз во Македонија, Црна Гора и Косово во 2017 година (БДП %)

Извор: Државни Заводи за статистика

Во однос на движењето на стапката на извоз во трите земји, повторно може да се каже дека Република Македонија е во водство во анализираните години. Стапката на

извоз во Црна Гора, бележи благ пораст во 2017 (41) во однос на 2016 (40,5), додека Косово забележува постојат од 18 %, на извозот во 2017 споредено со 2015 година.

5. Компаративна емпирска анализа за влијанието на царинските постапки со економски ефекти врз БДП

Во претходните точки на оваа глава ја опишавме и го претставиме фискално влијание од користењето на царински постапки со економски ефекти во Црна Гора, Косово и Македонија. Во оваа точка со помош на методот на трансформирана коваријанса ќе направиме компаративна анализа помеѓу наведените земји, со цел да утврдиме каква е меѓусебната поврзаност помеѓу приходите од царински постапки со економски ефекти и БДП. Сознанијата кои притоа ќе ги добиеме можат да им послужат за оценка за ефектите од царинската политика во Косово, Црна Гора и Македонија и во која насока тие треба да се движат

За квантитативна анализа за меѓусебна врска помеѓу две појави ќе се послужиме со корелацијата, при што таа може да биде:

- позитивна корелација кога порастот на една варијабла го прати пораст на друга варијабла. $R=1$ перфектна позитивна корелација.

- негативна корелација кога порастот на една варијабла го прати намалување на друга варијабла. $R=-1$ перфектна негативна корелација.

- непостоење на корелација не постои никаква поврзаност помеѓу варијаблите $R=0$.

Во пресметувањето на корелацијата се користат повеќе методи, од кои за наште цели ќе го користиме методот на трансформирана коваријанса.

Добивањето на коефициентот на корелација според методот на трансформирана коваријанса се изведува со помош на следнава формула:

$$R = \frac{\sum dx \cdot dy}{\sqrt{\sum dx^2 \cdot \sum dy^2}}, \text{ каде со}$$

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

$\sum dx \cdot dy$ се бележи збирот од производот добиен од множењето на отстапувањата на зависната променлива големина и нејзината средна големина ($y - \bar{y} = dy$), и независната променлива и нејзината средна големина ($x - \bar{x} = dx$),

$\sqrt{\sum dx^2 \cdot \sum dy^2}$ претставува квадратен корен на производот добиен со множење на збирот на отстапувањата кај независната променлива големина и зависната променлива големина подигнати на квадрат.

Средната вредност на зависната променлива големина (остварената премија) претставува проста аритметичка средина и се пресметува на следниот начин:

$$\bar{y} = \frac{\sum y}{n}$$

Средната вредност на независната променлива големина (каналите на дистрибуција) исто така претставува проста аритметичка средина и се пресметува на следниот начин:

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{n}$$

Големината на добиениот коефициент на корелација укажува на интензитетот на поврзаност помеѓу варијаблите, пришто најчесто се користи следната класификација:

до 0,20	многу слаба поврзаност
0,20 – 0,40	ниска поврзаност
0,40 – 0,60	поврзаност со среден интензитет
0,60 – 0,80	висока поврзаност
0,80 – 1,00	многу висока поврзаност

Бидејќи, наша цел е да ја утврдиме поврзаноста на фискалните приходи од царински постапки со економски ефекти во вкупните фискални приходи од редовниот увоз, ќе се послужиме со методот на трансформирана коваријанса, за секоја земја посебно, па согласно со добиените резултати да извлечеме и соодветни заклучоци. Најпрвин ќе ја пресметаме каква е корелационата врска помеѓу фискалните приходи со економски ефекти и вкупните фискални приходи од редовен увоз во Црна Гора за периодот 2011-2015 година, со цел да утврдиме колкаво е меѓусебното влијание.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{n} = \frac{27.48}{4} = 6,87 \quad \bar{y} = \frac{\sum y}{n} = \frac{1370.73}{4} = 342.67;$$

Табела бр. 25 Црна Гора

Години	Учество на царинските постапки со економски ефект во вкупните фискални приходи од редовен увоз милиони евра (x)	БДП(y)	Отстапување	dy^2
			$dy=(y-\bar{y})$	
2012	7,145	339.25	-3.42	11.69
2013	7,010	348.9	6.23	38.81
2014	6,914	350.79	8.12	65.93
2015	6,845	355.45	12.78	163.32

Извор: Сопствени пресметки

Табела бр.26

Години	Отстапување на фискалните приходи со економски ефекти		
		$dx=(x-\bar{x})$	$dx \cdot dy$
2012	0.27	-0.92	0.07
2013	0.14	0.87	0.02
2014	0.04	0.32	0.01
2015	0.03	0.38	0.01

Извор: Сопствени пресметки

Согласно со претходно наведените формули и податоците од табелите можеме да го утврдиме коефициентот на корелација, со цел да утврдиме какво е меѓусебното

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

влијание. Најпрвин нашите пресметки ќе ги започнеме со утврдување на зависноста помеѓу царинските постапки со економски ефект и БДП, во Црна Гора

$$R = \frac{\sum dx \cdot dy}{\sqrt{\sum dx^2 \cdot \sum dy^2}} = \frac{0.65}{\sqrt{0.11 \cdot 279.75}} = 0,11$$

Од добиениот резултат можеме да заклучиме дека помеѓу царинските постапки со економски ефект и БДП во Црна Гора постои многу слаба позитивна поврзаност.

Наредна земја во која ќе го анализираме односот помеѓу помеѓу царинските постапки со економски ефект и БДП е Косово.

Табела бр.27

Години	Учество на царинските постапки со економски ефект во вкупните фискални приходи од редовен увоз милиони евра (x)	БДП(y)	Отстапување	dy ²
			dy=(y-øy)	
2012	23.2	525.73	23.27	541.49
2013	22.9	532.77	16.23	263.41
2014	18.4	556.75	-7.75	60.06
2015	17.02	580.69	-31.69	1004.25

Извор: Сопствени пресметки

$$\bar{y} = \frac{\sum y}{n} = \frac{2195.94}{4} = 549 \quad \bar{x} = \frac{\sum x}{n} = \frac{81.52}{4} = 20,38$$

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Табела бр.28

Години	Отстапување на фискалните приходи со економски ефекти		
		$dx \cdot dy$	dx^2
	$dx=(x- \bar{x})$		
2012	2.82	65.62	7.9
2013	2.52	40.90	6.3
2014	-1.98	15.34	3.9
2015	-3.36	106.48	11.28

$$R = \frac{\sum dx \cdot dy}{\sqrt{\sum dx^2 \cdot \sum dy^2}} = \frac{228.34}{\sqrt{29.38 \cdot 1869.29}} = \frac{228.34}{234.30} = 0.97$$

Од добиениот показател можеме да заклучиме дека постои многу голема корелативна зависност, помеѓу царинските постапки со економски ефект и БДП, која изнесува 0,97 што се приближува до функционална зависност со позитивна насока. Поради тоа што како што видовме во Табелите бр 7 приходи од царина со економски ефект во Македонија за периодот од 2012-2015 година воопшто не биле остварени нема да можеме да го користиме методот на трансформирана коваријанса. Само накратко ќе кажеме дека тоа се должи пред се на фактот што остварените приходи се во основа на привремен извоз заради доработка, поправки и сл. И се однесуваат на земји од ЕУ и соседството кој кои Република Македонија нема царински давачки..

Според корелационата анализа што ја направивме во Црна Гора и Косово можеме да заклучиме дека генерално постои силна корелациона зависност помеѓу приходи од царина со економски ефект и БДП во Косово и многу слаба поврзаност во Црна Гора. Од горенаведеното можеме да заклучиме дека БДП во Црна Гора се зголмува пред се како резултат на приходите од туризмот. Покрај тоа овој резултат се совпаѓа и со светскиот тренд каде царината веќе години наназад губи на својата фискална сила посебно поради процесот на глобализација во надворешно-трговската размена и либерализацијата на светскиот пазар. ЕУ допринесува за развој на

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

регионалните економски интеграции само преку либерализација на надворешната трговија, бидејќи заштитата во меѓународната трговија не дава долгорочни перспективи.

Добиениот резултат не е за изненадување. Имено Косово е млада држава која се бори на меѓународната сцена, држава која не излегува на море и држава која има склучно сосема мал број на догоори за слободна трговија. Понатаму од податоците на Табела бр може да се забележи дека увозот во Косово во периодот од 2007 до 2017 година е во постојан пораст што е секако од корист за фискалната политика на земјата. Тоа влијае врз зголмување на фискалните приходи од царнина, која пак влијае врз зголемувањето на БДП, што и статистички се докажа.

ГЛАВА 6

ПРЕПОРАКИ ЗА НАДМИНУВАЊЕ НА ПРОБЛЕМОТ НА НЕЕФИКАСНО КОРИСТЕЊЕ НА ЦАРИНСКИТЕ ПОСТАПКИ СО ЕКОНОМСКИ ЕФЕКТИ И ЗА ЕЛИМИНИРАЊЕ НА МОЖНОСТА ЗА ФИСКАЛНА ЕВАЗИЈА

1.Препорака за начинот на користење на царинските постапки со економски ефекти од овластени претставници - економски оператори

Во Царинскиот закон се предвидува застапникот да мора да изјави пред царинскиот орган дека презема дејствија за сметка на лицето кое го застапува, односно да наведе дали застапувањето е директно или идиректно и да биде овластен да презема дејствија како застапник. Лицето кое пред царинскиот орган нема да изјави дека презема дејствија во име или за сметка на друго лице, или кое ќе изјави дека презема дејствија во име или за сметка на друго лице без да биде овластено за тоа, се смета дека презема дејствија во свое име и за своја сметка. Кога шпедитерот не е увозник/извозник, односно когашпедитерот е декларант и презема дејствија во свое име и за своја сметка (случајкога нема застапување), во рубрика 14 од ЕЦД-то, пред називот и адресата надекларантот/застапникот се запишува. Согласно Царинскиот закон, кога декларантот настапува во свое име и за своја сметка, односно кога немазастапување, царински должник е тој самиот.

Царинскиот орган, согласно утврдените критериуми во Царинскиот закон, а кога е потребно и по претходно извршени консултации со други надлежни органи на државната управа од областа на безбедноста и финансиите, одобрува статус на „овластен економски оператор“, за секој економски оператор регистриран во царинското подрачје на Република Македонија.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Овластениот економски оператор користи олеснувања во поглед на царинските контроли поврзани со безбедноста и сигурноста и/или поедноставувања пропишани со царинските прописи.

Доколку се добие одобрение тоа би значело дека ќе има повластици во однос на царинењето, контролата, и добивањето на какви било други одобренија од страна на царината.

Како придобивки може да се наведе дека со тоа ќе се намалат можностите од контроли и процедури за компаниите кои имаат голема фреквенција на царинење. Исто така тоа ќе предизвика и намалување на трошоците, а ќе можат да го контролираат и времетрањето на испорака на стоката.

За да се добие одобрение за овластен економски оператор компаниите треба да имаат развиени интерни контролни системи.

Овој концепт е промовиран од страна на Светската царинска организација одамна и е прифатен од многу држави и опфаќа подобности за овластен економски оператор во државата и надвор од државата.

2.Можноста за фискална евазија во редовна царинска постапка и царинска постапка со економски ефекти

Кога се зборува за даночната проблематика, неопходно е поконкретно објаснување на најзначајниот проблем, со кој се соочуваат сите економии во светската економија, некои во помала, а некои во поголема мера и кој не претставува егзактна големина, туку претпоставка - даночната евазија. Зборот евазија потекнува од латинскиот збор *evader* кој во превод значи бегање, да се избега. Присуството на даночната евазија е проблем и предизвик, во поголема или помала мера за сите даночни администрации во сите современи даночни системи.

Согласно член 279 од Кривичниот законик кривично дело претставува кога некој намерно ќе го одбегне целосно или делумно плаќањето на данокот, придонес или некоја друга давачка на која е обврзан со закон, дава лажни податоци за своите приходи или

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

други факти од влијание за утврдување на износот на ваквите обврски или пријави помалку или не пријави приход¹⁶⁹.

За да едно лице биде прогласено за виновно и дека сторил кривично дело – затајување на данок може да е само кога ќе се покаже разумно сомневање дека се присутни следните факти:

Прво: дека лицето што должи значителен данок не го пријавил во даночните пријави и

Второ: дека лицето знаејќи ги своите обврски за плаќање на данок, свесно и намерно се обидел да го избегне данокот.

Преку даночното избегнување не се прекршуваат даночните закони и истото се реализира преку користење на определени даночни олеснувања и ослободувања кои се предвидени со даночните закони, или определени недоречености во даночната законска регулатива. Притоа, колку е поголем даночниот товар, толку е поголем мотивот за негово избегнување. На глобално ниво најадекватен пример се промената на седиштето и користење на даночните предности во земјите кои се таканаречен даночен рај (Монако, Кипар и сл). Недореченостите во даночните закони се уште една причина за даночно избегнување, и тоа посебно во случаи на носење на определени измени на даночните прописи или надополнувања. Ова е посебно проблем во периодот до донесувањето на подетални упатства и правилници за нивната примена

Обврската за плаќање на данокот зависи од дефинициите на правните тремни кои се нејасни. На пример, со последните измени во 2011 година на Законот за данок на добивка, неодреденоста на дистинкцијата помеѓу “признати трошоци, односно само расходите што се направени за вршење на дејноста“ и “непризнати трошоци – лични трошоци”, оданочиви расходи и помалку искажани приходи или расходите, кои не се поврзани со вршење на дејноста на субјектот, односно не се непосреден услов за извршување на таа дејност и не се последица од вршењето на таа дејност, ќе предизвика голема “главоболка“ кај даночните обврзници и даночните инспектори. Општо земено, во даночните закони има многу нејаснотии и контрадикторности што претставува проблем за исправно толкување и примена во деловните книги кај даночните обврзници, и е потенцијален извор на избегнување на данокот.

Исто така, донесување на големиот број на измени, дополнувања и воведување на нови законски прописи од даночната сфера во краток временски период и

¹⁶⁹ Кривичен законик на РМ (Службен весник на РМ 37/96.... 82/2013) член 279

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

ненавремено донесување на Правилници и Упаства за исправна примена на законските прописи, е потенцијален избор на избегнување на данокот.

Тука не можеме, а да не потенцираме дека усвојување на големиот број на нејасни даночни закони, правилници и упаства во краток временски период од страна на даночната власт, им овозможува на консалтинг куќите организирање на разни советувања и издавање на прирачници со општи објаснувања или “со практични примери“, што од друга страна кај даночните обврзници предизвикува дилеми за исправно толкување и постапување по даночните закони и зголемување на трошоците, со што ја избегнуваат одговорноста и последиците од спроведените постапки во деловните книги кај даночните обврзници од страна на нивните сметководители, бидејќи за погрешната примена наданочните закони во деловните книги, одговорноста е нивна, а не на “даночниот советник“ кој се оградува од одговорноста и последиците.

Поради нејасните даночни закони, при надворешните контроли од страна на даночните инспектори и утврдување на фактите во нивните наоди, доста често во пракса се соочуваме со даночно затајување, што е далеку од тоа дека даночниот обврзник или лицето свесно и намерно се обидело да го избегне плаќањето на данокот, без да биде информирано за тоа дека сторил даночно казнено дело, туку само се повикуваат од Законот за даночна постапка, така што даночниот обврзник незнаејќи што значи тој член од Законот и воопшто нема сознание дека сторил даночно казнено дело.

Избегнување на данокот е правно користење на даночниот режим во сопствена предност, да се намали износот на данокот кој се плаќа во рамките на законот.

Терминот “ублажување на данокот” е синоним за избегнување на данокот и доста често се употребува од страна на даночните советници како алтернатива на избегнување на данокот. Овој термин во некои земји се користи за да се направи разлика од избегнување на данокот предвиден од страна на законодавците кога се користат дупките во законот.

Примери за избегнување на данокот се:

- Земјата на престој – физичко лице или фирма може да ги намали даноците со промена на седиштето во земја таканаречена “даночен рај”, како што се Кипар, Монако или станува вечен патник;

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- Двојно оданочување – повеќето земји се влезени со билатералните договори на двојно оданочување со многу други земји за да се избегне оданочувањето на нерезидентите двапати, еднаш каде што е заработен приходот и повторно во земјата на седиштетото на физичкото лице или фирмата. Сепак, постојат релативно малку договори за избегнување на двојно оданочување со земјите кои се сметаат за даночен рај.

- Правни лица без промена на земјата на престој, легално може да го избегне данокот со формирање на посебен правен субјект (компанија/приватна фондација) во друга земја, која потоа се приклучува кон наречена оф-шор компанија која се појавува како нерезидент во матичната земја на правното лице. Овие компании се користени за многу цели, вклучувајќи барем некои од следниве:

- * консултантски услуги од самовработени лица или надворешни консултанти кои всушност се единствените акционери или директори;

- * Вработување на физички лица востранство со привремен престој, со неплаќање на целосна плата, со што може да се намали данокот и да се избегне контролата. Овој ангажман најчесто се применува во политички нестабилни земји;

- * инвестициски компании – фондови акумулирани преку инвестициски компании кои можат да инвестираат во целиот свет;

- * авторски права, патенти и трговски марки, иако често авторските права можат да страдаат од задржување на даноци, но во некои случаи може да им овозможи намалување на стапката на данокот кој се задржува.

Ситуацијата е многу подобрена и се должи на зголементата регулатива во многу земји, преку финансиските центри, кои се повеќе се во финансиска акција Task Force за перење пари, но сепак овие злоупотреби постојат и денес.

Спротивно на тоа, даночно затајување е општ термин за напорите од страна на поединци – фирми и други субјекти да се избегне данокот и приходот на нелегален начин, и да се стекнат со противправна имотна корист. Даночното затајување обично вклучува даночни обврзници кои со прикривање на вистинската состојба имаат единствена цел да ја намалат делумно или целосно својата даночна обврска, и вклучува, особено, неточно известување (како што е искажување на помалку приходи или добивки отколку што всушност се заработени или пренагласување на трошоци). Даночното затајување е активност најчесто поврзана со сивата економија и е една мерка за степенот на даночно затајување во износ на

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

непријавените приходи, односно разликата меѓу износот на приходот кој законски треба да се пријави и реално пријавениот износ.

Најзастапено даночно затајување се појавува во следните примери:

- Незаконски приходи од коцкање, кражба, трговија со дрога итн;
- Шверц со странски производи преку неовластен пат, преставува избегнување на данок и царински давачки;
- Помалку искажани и платени даноци и придонеси на вработени од реално исплатените плати;
- Продажба на готови производи, добра и услуги на “црно“ и непријавување на данок и приходи;
- Зголемување на трошоците со фиктивни фактури.

Со последните измени во Законот за данок на добивка, се прави обид да се измерат непријавените приходи и даночниот јаз помеѓу помалку искажаните приходи или повеќе искажаните трошоци согласно пазарните цени. Меѓутоа, во праксата ќе се појават бројни проблеми од произволната проценка од страна на даночните инспектори (овозможена со закон) во однос на утврдувањето на овој даночен јаз, кој исто така ќе претставува потенцијал за даночно затајување, но дали е тоа даночно затајување или реално искажани приходи и расходи кој даночниот обврзник морал да ги направи во своето деловно работење, согласно со неговите политики, останува отворено прашање.

Нивото на затајувањето зависи од голем број на фактори, а една од нив е фискалната равенка. Нивото на затајувањето исто така зависи и од ефикасноста на даночната администрација, нередовните контроли кај даночните обврзници и погрешната примена на даночните закони од страна на даночните обврзници предизвикана од нејасните даночни закони и нивното толкување.

Поради тоа, наше мислење е, даночната власт за да ја има контролата и да го минимизира даночното затајување, неопходно е да направи извесни промени во даночната регулатива како што е:

- изготвува правилници и упаства во пократок временски период по направените промени во даночните законот и истите да се со јасен и разбивив јазик и упаствата со практични примери;
- да организира советувања за даночните обврзници за исправна примена на даночните закони во нивните деловни книги;

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- да ги зголеми контролите кај даночните обврзници и при констатации за погрешна примена на даночните закони, даночните инспектори во составениот записник да:

* им ги укажат утврдените неправилности кои произлегуваат од погрешна примена на даночните закони и му овозможат на даночниот обврзник сам во одреден временски период – рок, истите да ги отстрани, односно да изврши корекции на даночните пријави со правилно искажани даноци и приходи и плаќање на утврдените разлики,

* по истекот на дадениот рок, даночниот инспектор повторно прави увид во документација и во колку во дадениот период – рок, даночниот обврзник сам не успеал да ги отклони утврдените неправилности, не направил корекции на даночните пријави со правилно искажување на даноци и приходи и не извршил плаќање на утврдените разлики, му следи парична казна и решение за плаќање на утврдените разлики во определен рок,

* во наредната контрола, во колку даночниот инспектор констатира дека даночниот обврзник и покрај тоа што бил опоменат за утврдените неправилности и му е дадена можност да изврши усогласување во своите деловни книги со даночните закони и понатаму продолжува со истите активности во своето понатамошно работење, ќе биде покрената постапка за даночно казнено дело.

Со ваквото постапување, ќе се подигне довербата, даночната свест и нивото на даночна писменост кај даночните обврзници за правилно искажување и плаќање на даноци и приходи, ќе им биде појасно како исправно да ги применуваат даночните закони во своите деловни книги, а со зголемените контроли, нивото на даночното затајување ќе биде сведено на минимум и даночната власт контролата за даночно затајување ќе ја има потполно.

Даночното затајување е тешко кривично дело и даночниот обврзник се казува со парична казна, а одговорното лице во правното лице со казна затвор. Дури и ненамерното несвесното намалување или помалку искажување на даноци во пријавите без да се земат во предвид причините за таквото настанување, од страна на даночните инспектори постои сомневање за сторен криминал и се поведува постапка за даночно казнено дело, односно даночно затајување. Во истражната постапка, доказ дали ќе се покрене обвинение против сторителот најмеродавен доказ е извршеното вештачење од страна на стручно лице.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Не секогаш при ваквите вештачења се прави анализира, дали помалку искажаниот данок и приход или неточно искажаните податоци во даночните пријави прет-ставува свесно и намерно даночно затајување или произлегува од нејасните даночни закони и погрешна примена на истите, кое се рефлектира со погрешно искажувањето на даноците и приходите. Често се смета дека степенот на затајување зависи од сериозноста на казната за затајување. Нормално за значително поголем затаен данок, следи повисок степен на казна.

Поради тоа потребно е да се направи измена во даночните закони и да се разграничат термините избегнување на данокот и даночно затајување.

Во принцип, поимот “затајување“ се однесува на нелегални и криминални активности, а “избегнување“ се однесува на превземени акции во рамките на законот, или произлегува од погрешна примена на законот. Значи мора да се направи разлика помеѓу преземените активности свесно и намерно избегнување на плаќање на данок и приход од активноста ненамерна и погрешна примена на даночните закони или одложено даночно плаќање, од каде и произлегува помалку искажан или погрешно искажан данок и приходи.

“Даночно затајување“ е избегнување на делумно и целосно пријавување и неплаќање на данок и приход, кој е законски обврзан да го пријави и плати во времето на криминалното однесување. Даночното затајување е криминално и нема влијание на износот на данокот што всушност се должи, иако тоа може да доведе до значителни парични казни.

Спротивно на тоа, терминот “избегнување на данок“ произлегува од погрешна примена или погрешно толкување на нејасните даночни закони, или поради даночното оптоварување даночниот обврзник преземал активност “одложување на обврската за плаќање на данок или приходи“. Меѓутоа, согласно нашите даночни закони ваквото постапување има ист третман како и даночно затајување, што всушност претставува прекршок, бидејќи обврската за плаќање на данокот ненамерно и несвесно ја избегнал, односно во вториот случај обврската останува и данокот законски се должи, само што се плаќа во наредниот даночен период, што од друга страна во никој случај не станува збор за криминално дејство со кое свесно и намерно на нелегален начин стекнал противправна имотна корист, односно направено е даночно затајување.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

- Даночниот обврзник пресметал одредени надоместоци за своите вработени кои не ги исплатил до предавањето на Годишната сметка и не ги оданочил во Даночниот биланс, бидејќи надоместоците ги исплатил во месец Април – Мај. Согласно нашите даночни закони, даночниот обврзник требал да ги оданочи во Даночниот биланс, а да користи даночен кредит од денот кога ќе ги исплати надоместоците на вработените.

- Друштвото на крајот од годината носи Одлука за отпис на своите побарувања и обврски согласно своите политики, односно проценувајќи дека своите побарувања/обврски може да ги наплати/плати и по истекот на застарување од 3 години или согласно Законот за облигациони односи застарувањето е одложено со соодветни докази и не ги отпишува, со што не искажува приходи од отпис или непризнати трошоци од обврските во тековниот период, туку ги одложува за наредниот период. Во ваков случај во пракса даночните инспектори вршат отпис на “застарените побарувања и обврски“ и ги зголемуваат приходите односно непризнатите трошоци без разлика на политиката и Одлуката на даночниот обврзник, бидејќи согласно ЗОО побарувањата и обврските се веќе застарени и задолжително треба да се отпишат, ненавлегувајќи дека застареноста може да биде и одложена за уште три наредни години.

Ваквите случаи имаат третман на даночно затајување, а посебно се истакнуваат кај отписот на приходи при контролите за периодот 2008 и 2009 година, бидејќи во 2008 година се плаќа данок на добивка, а од 2009 година се плаќа данок на непризнати трошоци. Ваквото постапување од страна на даночниот обврзник не претставува даночно затајување, туку одложено даночно плаќање, бидејќи ако го извршил опреходувањето во 2009 година, данокот на добивка ќе го плати кога ќе ја подигне добивката.

- Друштвото искажува трошоци за репрезентација, гоштевање и подароци, одмор и рекреација - овие искажани трошоци се оданочени во Даночниот биланс, бидејќи даночниот обврзник има политика и Одлука да своите деловни партнери без кои не би можел да ја обавува својата дејност да ги гоштева, да даде подароци или да им овозможи одмор и рекреација во интерес на понатамошно деловно работење или на своите вработени, смета дека овие трошоци немаат третман на лични примања и не пресметува персонален данок на доход, бидејќи корисниците на овие

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

услуги во никој случај не остваруваат приходи, туку само користат услуга што некој друг им ја овозможува.

- Друштвото се договорило со одредено физичко лице да изврши конкретна услуга што е во границите на неговата дејност без надомест, само со плаќање на трошоците (превоз, храна и сместување). Даночниот обврзник смета дека направените трошоци за да се изврши одредената услуга се за вршење на неговата дејност и дека се признати трошоци.

Но според даночните закони, преставува непризнат трошок и основ за пресметување на персонален данок на доход по договор за дело и покрај тоа што физичкото лице не остварил приход, бидејќи друштвото директно ги плаќа од своја сметка сите трошоци. Бидејќи лицето не е вработено и нема склучено договор за дело, не му се признати трошоци.

Даночните инспектори и во двата случаја опишани во точките 3 и 4 ги третираат како лични примања на физичките лица на кои задолжително пресметуваат персонален данок на доход и не ги признаваат како трошоци за вршење на дејноста, што од друга страна преставува даночно затајување.

- Друштвото набавилно основно средство или добро од друго правно лице регистриран за ДДВ цели и при набавката го користи правото и го одбива влезниот ДДВ, меѓутоа до колку правното лице добавувач извршил даночно затајување, односно не ја пријавил и платил обврската на ДДВ-то, при конотрола даночниот инспектор не му го признава одбиениот данок и за истиот го задолжува и има третман на даночно затајување, без разлика што основното средство физички е присутно кај даночниот обврзник и што доброто е продадено и е пресметан излезен ДДВ.

- Поради нејасните одредби и честите измени во Законот за данок на добивка во делот за задржан данок на приход на странски правни и физички лица, многу правни субјекти незнаат како да постапат или незнаејќи не пресметуваат задржан данок, што при контрола има исто така третман на затајување на данок.

Од наведените примери може да се заклучи дека постои “избегнување на данок” кое пак произлегува од погрешна примена или погрешно толкување на нејасните даночни закони, или поради даночното оптоварување даночниот обврзник превземал активност “одложување на обврската за плаќање на данок или

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

приходи“. Меѓутоа согласно нашите даночни закони ваквото постапување има ист третман како и даночно затајување кое предизвикува штетни последици по даночниот обврзник додека се утврди фактичката состојба и се докаже дека всушност даночниот обврзник не направил даночно затајување или во најлош случај може да биде обвинет и осуден за сторено кривчно дело, без превземени криминални активности.

Од горе изнесеното можеме да заклучиме дека причините за даночната евазија во Република Македонија може да ги групираме во три групи:

- Субјективни причини - лично поврзани со даночниот обврзник: даночна неписменост, неинформираност и/или погрешна информираност за исправна примена на законските прописи од даночната сфера, неможноста за исправна примена на даночните закони пореди пречестите и нејасни измени, промени или дополнувања во даночните законите, даночата свест, сфаќањето за правичноста на даночниот систем итн;

- Објективни причини се големината на даночното оптоварување, начинот на оданочување, стручната оспособеност на даночните инспектори, организацијата и поставеноста на даночниот систем, што всушност преставува поимот, намерно и свесно даночно затајување;

- Очигледно е дека причините за “даночно затајување/ незатајување“ се од субјективно – објективна природа. Сепак, според наше мислење, централно место заземаат:

- * нејасните даночни закони и правилници, неразбирливи упаства,
- * даночната неписменост, неинформираност и/или погрешно толкување на даночните закони од страна на даночните обврзници за исправна примена на даночните закони и
- * подетално објаснување во даночните закони за поимот даночно затајување.

2.1.Можноста за фискална евазија кај редовна царинска постапка

Појавата на измама со фиктивен извоз на стоки и предмети, исто така претставува една перфидна форма на манипулација - низ злоупотреба на царинските документи, која се манифестира со голема фискална евазија. Оваа појава во земјите од регионот е копирана од земјите со повисок економски развој, бидејќи измамите со фиктивни извози во значителна мера се појава и во земјите членки на Европската Унија.

Познати се многубројни афери на овој вид измама кои се појавуваат состоки и производи, кои се декларират за извоз од заедничкиот европски пазар за трети земји, но истите никогаш не пристигнале до нивната дестинација и останале во внатрешноста на заедничкиот европски пазар, односно во земјата-извозник членка на Европската Унија. Материјалната корист на овие измами со фиктивни извози се рефлектира во премиите и големите субвенции, кои Советот на Европа им овозможуваше на извозниците за реализација на извоз на одредени стоки и производи во трети земји.

При реализацијата на измами со фиктивни извози фирмата извезувач ги изготвува потребните документи за извоз, пример шеќерна репка за Русија, каде што место декларираната шеќерна репка се извезува друг вид на производ. Извозникот е евидентиран во службените царински евиденци на матичната држава и врз основа на истото извршил материјална корист на име преми од страна на Европската унија. Во секојдневната пракса се случило инастан кога декларираната стока-производ за извоз, воопшто не е товарена во ТМВ-а, и истите ја доставувале само документацијата до соодветната дестинација, како впрочем стоката да е доставена до купувачот. Во овој случај е извршено фиктивно оптоварување на документацијата во излезната царина од матичната држава, по кое нешто се земени средствата за гарантираната премија, додека стоката-производите останале во внатрешноста на земјата, односно се пласирале во црниот пазар на државата¹⁷⁰.

¹⁷⁰ Извештај за состојбата и организираност и економскиот криминал во Југоисточна Европа, Стразбур 2006

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Измамите со фиктивни фирми се вид на измама што се применува од страна на трговските друштва, заизвршување на финансиските криминални трансакции и реализација на увоз- извоз на стоки и производи. Овој вид на измама се реализира на начин што истите се користат во одреден временски период по кое нешто истите сезапоставуваат од причини што злоупотребувачите остават големи финансиски и друг вид задолжувања поради не плаќање на одредени давачки, односно даноци коишто се предвидени со закон.

Во голема мера измамата со фиктивни компании се реализира со цел криумчарење и измама при плаќање на царинските и друг вид давачки и покажуваат висок степен на софистицираност, во тоа што се вика активен и развиен пазар, во голем број случаи вршејќи трговија во соработка со групите од организиран криминал и авторитативните државни службеници. Овој вид на измама е истакнат во земјите државите коишто се во понизок степен на развој и претставуваат тло за криумчарењето за измамите, фалсификувањата, корупцијата и други казни дела¹⁷¹.

Во Република Македонија законската регулатива во последен временски период, поради условите коишто се предвидени во законските одредби при регистрација на фирма, електронското мониторирање на движење на баноките на истите, како и постапките за стечај на постапката на истите изаконските ограничувања за регистрација на друга фирма, битно влијат и невозможуваат појава на овој феномен.

2.2. Можноста за фискална евазија кај царинската постапка со економски ефект

Значително е дека законските прописи кои ги опфаќаат делата кои се казниви од доменот на царинското работење, криумчарењето, царинската измама, прикривањето на предмети кои се предмет на криумчарење со царинска измама, фалсификување на исправа и друго, по извршените наши анализи сметаме дека не бил доволно ефикасен, а сето тоа е во спрега со корупцијата, вклучувајќи го тука и работењето на одредени царински службеници кои со нивното

¹⁷¹Извештај за состојбата и организираниот и економскиот криминал во Југоисточна Европа, Стразбур 2006

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

коруптивнодејствување го отежнуват до одредена мера и ја оневозможуваат, да рече, борбата бротив “фискаланата евазија”, нелегалниот увоз настоки и производи, увозот со правни субјекти-фирми кои се фиктивни и слично¹⁷².

Посебен примат за постигнување на сканата цел во борбата против овој вид на криминал, кој е изразен преку горенаведените кривични дела со кои се врши евазија во фискалниот систем со неплаќање на царинските давачки и другите законско предвидени даноци, имат правосудниот систем т.е. надлежните судови, во многу случаи поради многу необјективни причини носат пресуди кои не содејствуваат со реалните околности во кои се сторени делата или пак се носат судски одлуки-пресуди кога не може да се преземат законските мерки кои се предвидени од законодавецот поради застареноста на предметот. Во одредени случаи се врши преиначување на кривичното дело, а тоа во согласност со надлежните ОЈО кои преиначувања одат во корист на обвинетите¹⁷³.

Во борбата против наведени царински кривични дела не постои добра волја, двосмисленоста на низа законски одредби кои што по волја на царинскиот службеник при царински постапки на оцаринување се толкуваат стоки, примената на режими и квоти при увоз-извоз на стоки каде што се детектираат голем број на злоупотреби на царински службеници, примена на дискреционите права и овластувања од страна на високи раководители и функционери во Царинската управа, правото на селективна контрола од страна на царински службеници која многу често се злоупотребува со криумчарење настоки во самите гранични премини, поврзаноста на одредени царински и полициски службеници на самите гранични премини, неспособноста, нестручноста, слабата умешност и професионалност при постапување од страна на службениците.

Без оглед дали се работи за обични царински постапки или царински постапки со економски ефект, можноста за фискална евазија секако дека постои.

¹⁷² м-р сц Мевледин Мустафи, Царинската измама и криумчарењето низ злоупотреба на царинските документи при увоз на стоки

¹⁷³ м-р сц Мевледин Мустафи, Царинската измама и криумчарењето низ злоупотреба на царинските документи при увоз на стоки

3.Предлог мерки и начин на контрола заради избегнување на пропустите и злоупотребите од користењето на царинските постапки со економски ефекти

Царинскиот орган го одбива барањето за давање на одобрение за постапка на привремен увоз кога не е можно да се обезбеди идентификација на увозната стока. Царинскиот орган може да даде одобрение за постапката на привремен увоз и без да се обезбеди идентификација на стоката кога, поради видот на стоката или дејствијата кои ќе се вршат, отсуството на мерки за идентификација не доведува до можност за каква било злоупотреба на постапката. Исто така во согласност со законските прописи царинскиот орган го определува рокот во кој увозната стока мора да биде повторно извезена или занеа да биде одредено ново царински дозволено постапување или употреба на стока. Тој рок мора да е доволно долг за да се исполни целта на привремениот увоз¹⁷⁴.

Контролата по спроведено царинење добива сè поголема улога во откривањето царински измами (посебно од фискален аспект), но и во праќањето порака дека царинската контрола не завршува со царинењето на стоката. Имајќи ги предвид олесувањата што се добиваат со одобренијата што Царинската управа ги издава за постапки со економски ефект, поедоставени царински постапки и акцизни дозволи, како и ризиците за нивна злоупотреба, контролата на одобренијата од овој вид, исто така добиваат сè поголемо значење. Начинот на вршење контрола во оваа област е уредена со повеќе интерни акти и системи, воведени во претходниот период.

Во јуни 2012 година, Царинската управа донесе Упатство за вршење теренска контрола на иматели на одобренија за царински постапки со економски ефект. Со ова Упатство се уредува планирањето, подготовката и начинот на вршење теренска контрола на иматели на одобренија за царински постапки со економски ефект (царинско складирање, увоз за облагородување, преработка под царинска контрола, привремен увоз и извоз за облагородување).

Покрај веќе донесените реформи, во 2012 година Царинската управа започна со ревидирање и усогласување на постоечкото Упатство за контрола на трговски

¹⁷⁴Царински закон, Сл.весник на РМ бр.39/2005

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

друштва со препораките на Светската царинска организација, како и со активности за воспоставување систем за контрола на производството на акцизни добра врз основа на нормативите.

Постцаринската контрола опфаќа контрола кај трговските друштва после спроведено царинење, како и надзор на иматели на одобренија за царински постапки со економски ефект, одобренија за поедноставени царински постапки за вршење работи на застапување во царински постапки и др.

Во 2012 година извршени се 1.927 контроли на трговски друштва, вклучително и иматели на царински и акцизни одобренија од секаков вид. При извршените 55 контроли на трговски друштва откриени се 34 случаи на обиди за избегнување плаќање на увозни давачки на вкупен износ од 354 милиони денари. Обидите за избегнување на увозни давачки пред сè се однесуваат на пријавување на трошоци (трошоци за меѓународен транспорт, лежарини и складишнини и лиценци), неправилно тарифно распоредување, непријавен увоз на стоки, неправилно декларирано преференцијално потекло. За откриените неправилности се поднесени соодветни пријави, согласно законот.

4. Креирање на модел на царинска постапка со економски ефект заради постигнување на оптимални фискални ефекти

Царинските постапки со економски ефект се мошне застапена форма на економски активности во Република Македонија, посебно увозот за облагородување во текстилната индустрија, производството на обувки, металургијата итн., како и царинското складирање. Вкупниот број на иматели на одобренија за царински постапки со економски ефект на крајот на 2013 година изнесуваше 421, што е за 95 одобренија повеќе во однос на 2012 година. Притоа, бројот на одобренија за увоз за облагородување се зголеми за 103 и на крајот на 2012 година изнесуваше 337, што укажува на зголемениот број на нарачки од странство и поволните услови за користење на овој царински инструмент. Бројот на иматели на одобренија за царинско складирање се намали за 12 одобренија, што укажува на процес на рационализација на предимензионираниот број на иматели на овој вид одобренија, концентрирани во регионот на Скопје. Во 2013 година Царинската управа продолжи и со реформите за олеснување и забрзување на царинските и акцизните постапки, пред сè преку

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

ревидирање на постојните и воведување нови механизми за нивно поедноставување, унапредување на условите за спроведување на царинските и акцизните формалности, како и преку зголемување на можностите за примена на е-Царина. Како резултат, намалено е времето за спроведување на царинските постапки и издавањето извозни и увозни дозволи и други царински документи, зголемено е користењето на поедноставените царински постапки и царинските постапки со економски ефект, како и користењето на можностите од договорите за слободна трговија. Истовремено, зајакната е соработката со бизнис заедницата и зголемена е транспарентноста и отвореноста за соработка со јавноста. Покрај воспоставените одржливи системи и капацитет за контрола на примената на законите, во 2013 година Царинската управа реализираше повеќе реформи со цел нивно унапредување, пред сè во областа на царинското разузнавање, системите за анализа на ризик, механизмите и техниките за физичка и документарна контрола и заштита на правата од интелектуална сопственост, како и во однос на капацитетот за вршење контрола после царинење. Контролата на примената на законите во 2013 година резултираше со голем број откриени случаи на нелегална трговија со наркотички дроги, оружје, забранети животни, културно наследство, фалсификувана стока, лекови, храна, нафтени деривати, готови пари и др. Документарната контрола резултираше со откриени случаи на декларирани лажни и невалидни документи за царинска вредност, сертификати за потекло на стоки, тарифно распоредување на стоките и други документи, со цел избегнување плаќање на увозните давачки.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Целта на оваа докторска дисертација беше да се анализираат ефектите од примената на царински постапки со економски ефект во малите и отворени економии. Можеме да кажеме дека општ впечаток е дека придобивките кои се добиват од нејзината примена се големи пред се нагласувајќи ги намалените трошоците и времето за царинење.

Царинската постапка со економски ефект преставува сложена материја која која опфаќа посебни правила, прописи и начини преку кои се извршуваат зацртаните цели поврзани со увозот и извозот. За да може да се стави стоката во царинска постапка со економски ефект неопходно е да се има одобрение. Тој дел преставува најзначаен подсистем на царинската политика, и се поаѓа од нејзините цели, детерминанти и критериуми, кои воедно преставуваат и инструменти во насока на остварување на поставените цели.

Царинската постапка со економски ефект преставува значајна алка во царинската процедура преку која се овозможува извршување на царинењето на побрз начин и секако помали трошоци, а исто така влијае и врз намалување на некои ризици. Придобивките од привременiot извоз, извозот и увозот за облагородување, и останатите царински постапки со економски ефект и овозможуваат на секоја мала и отворена економија фискални приходи и останати придобивки од кои сите имаат некаков интерес.

Може да се каже дека процес на извршување на царинската постапка со економски ефект има големо влијание како за овластениот примач така и за овластениот испраќач.

Во, на рамките на овој труд е укажано на важноста на царинската администрација како дел од државната администрација за развојот на меѓународната трговија, како и развојот на конкурентска предност на државата. Царинската управа во развиените светски економии зема активна улога во подигање на конкуренцијата на своите деловни субјекти и на тој начин од нејзината претходно фискална улоги се повеќе стануваат во служба на стопанството.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

Посебно внимание треба да се посвети на развојот на информатичките технологии кои не придонеле само развој на е-трговија и можноста за купување и продавање без физичко присуство на клиентот и туку и можноста државните власти да комуницираат и да ги разменат потребните информации по електронски пат.

Од направеното теоретско и емпириско истражување како и компаративната анализа врз основа на финансиските извештаи може да кажеме дека царината има свои позитивни ефекти во однос на фискалната политика и бруто-домашниот производ во една држава.

Од направената компаративна анализа може да се истакне дека Република Македонија во однос на царината има постојан пораст во 2015 година (4.843), потоа во 2016 година (4.760) за да во 2017 година повторно има пораст и да достигне 5.174 милиони денари. Во Црна Гора наплатените приходи за царина во 2015 година изнесуваат 22.887 милиони евра, во 2016 24.283 за во 2017 да порасне на 25.424 милиони евра.

Увозот во Македонија е исто така во постојан пораст, анализирано од 2015(4.087) па се до 2017 (5007). Увозот во Црна Гора варира во периодот од 2007 до 2017 година, односно во 2007 година изнесува 2027,8 милиони евра, по што во 2008 година бележи пораст на 2457,7 милиони евра, за да во 2009 година има пад на 1617,9, потоа благ пораст во 2010 година, па во 2011 (1782,6) и повторно раст во 2015 година од 1,841 милијарди евра, за во 2017 да достигне 2.302 милијарди евра. Увозот во Косово во периодот од 2007 до 2017 година бележи постојан пораст, од 165,112 на 309, 627, со одредено варирање во текот на анализираниот период.

Понатаму врз основа на анализа на фискално товлијание на царинските постапки со економски ефекти за трите земји се дојде до следните заклучоци:

1. Фискалните приходи од царински постапки со економски ефекти во вкупните фискални приходи од редовниот увоз се доста значајни и особено во Црна Гора каде скоро половина од фискалните приходи се остварени токму благодарение на царинските постапки со економски ефекти. Меѓутоа, со нивното влијание врз растот на БДП е незначително.
2. Учеството на фискалните приходи од царински постапки со економски ефекти во вкупните фискални приходи во Косово и учествуваат со значаен удел во вкупните

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

фискални приходи со околу 30%. За разлика од Црна Гора влијанието на царинските постапки со економски ефекти имаат значително позитивно влијание врз БДП.

3. Република Македонија фискалните приходи во однос на царинските постапки со економски ефекти се речиси нзначајни. Тоа се должи пред се на фактот што привремениот извоз заради облагородување е вршен во земји или од соседството или во рамки на ЕУ што значи остуствува наплата на царини како фискална давачка.

4. Како заклучок, можеме да кажеме дека царинските постапки со економски ефекти се значаен сегмент во вкупниот царински систем на анализирани економии Црна Гора и Косово, додека тие немаат значаен удел на примерот на Македонија. Врз основа на добиените резултати од овој труд, анализа на причините поради кои царински постапи генерираат голем процентуален придонес во една економија а сосема мали дури и незначителен придонес во други, би можеле да кажеме дека тие преставуваат поттик за понатамошен научен предизвик за истражување на оваа проблематика. Особено, бидејќи трите анализирани економии во овој труд беа земени во предвид токму заради нивните заеднички индикатори на мали и отворен економија. Од горенаведеното можеме да кажеме дека и покрај тоа што постојат сличности сепак произлегуваат и разлики, а кои се однесуваат на разлики во примената на царинските постапки со економски ефекти.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

1. Ангеловиќ, Милева, Ефекти опорезивања, Зборник- Тенденције у јавним финансијама и финансиском плану, Београд, 1998.
2. Afonso, A. and Sousa, R. M. (2008), “The Macroeconomic Effects of Fiscal Policy”, Working Paper No. 56, School of Economics and Management, Lisbon.
3. Afonso, A., Agnello, L. and Furceri, D. “Fiscal policy responsiveness, persistence and discretion”, ECB Working Paper Series No. 954, 2008
4. Арсиќ, Миодраг, Ugovori o obezbežavanju dvostrukog oporezivanja, Racunovodstvo br. 6, Београд, 2004.
5. Arsovski, D., Nenovski, T., Smiqkovski, I., Javni Finansii, FTU, Ohrid, 2009
6. Атанас, Ангели, “Меѓународни финансии”, Тирана, 1994.
7. Атанасовски, Живко, Јавни финансии, Економски факултет, Скопје, 2004.
8. Administrative Instruction No 11/2009, On Implementation of Customs and Excise Code, 2009.
9. Application form for Customs Warehousing Procedure – CW, Kosovo Customs, 2008.
10. Application form for Temporary Import Procedure – TI, Kosovo Customs, 2008.
11. Application form for Outward Processing Procedure – OPR, Kosovo Customs, 2008.
12. Application form for Processing under Customs Control – PCC, Kosovo Customs, 2008.
13. Application form for Inward Processing Procedure – IPR, Kosovo Customs, 2008.
14. Autoriteti Qendror Bankar i Kosoves, Raportet Vjetore, 2005, 2006, 2007 dhe 2008, 2009, Prishtine.
15. Babić, M., “Meñunarodna ekonomija”, Mate, Zagreb, 1993.
16. Babić, M., Makroekonomija`, MATE: Zagreb, 1997.
17. Baunsgaard, T. and Symansky, S. A., “Automatic Fiscal Stabilizers: How Can They Be Enhanced Without Increasing the Size of Government?” IMF Staff Position Note, No. 09/23, Washington, DC: International Monetary Fund, 2009
18. Барбара, Јеличич, Ekonomia oporezivanja i poreski prava, Informator, Zagreb, 1990.
19. Барбара, Јеличич: Nauka o finansijama i finansisko pravo, Narodne Novine Zagreb, 1994.
20. Барбара, Јеличич: Finansisko pravo i finansiska znanost, Informator, Zagreb, 1998.

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

21. Begovic, Boris i grupa autora: Reforma poreskog sistema R. Srbija, Beograd, 2004.
22. Биљанока Ј., Царински Систем и Царинско работење Факултет за Туризам и Угостителство, Охрид, 2003
23. Борис, Бегович, Економска анализа и корупција, 2007.
24. Богоев, Ксенте, Фискална политика, Скопје, 1964.
25. Bogoev, Ksente, Oporezivanje dobiti u savremenim fiskalnim sistemima, Zagreb, 1990.
26. Богоев, Ксенте, Атанасовски Живко, Даночниот систем на Македонија, Теоретски и практични аспекти, Мисла, Скопје, 1994.
27. Bozidar, Rajcevic, Javne finansije, CID- Ekonomski Fakultet, Beograd, 2008.
28. Brummerhoff, D, Javne finansije, Mate, Zagreb, 2002.
29. Baxter, M., King, R.G., “Fiscal Policy in General Equilibrium”, American Economic Review, 1993.
30. Brummerhoff, Dieter: Javne financije, MATE, Zagreb, 1996.
31. B.S.P.K. „Ekonomija informale ne Kosove, 2008.
32. Berisha, Skender: Financat nderkombetare, Prishtina, 1996.
33. Berisha, Skender, “Integrimet ekonomike Evropiane”, Prishtine, 2005.
34. Бериша, Скендер: Меѓународни Финансии, Приштина, 2000.
35. Bashota, Nuri: „Ekonomia politike”, (botim i dytë i plotësuar), Universiteti i Prishtinës, Fakulteti Ekonomik, Prishtinë, 1998.
36. Biljanoska, Jovanka: „Nadvoreshna Trgovija”, Fakultet za turizam i ugostitelstvo, Ohrid, treto neizmeneto izdanie, Ohrid, 2008.
37. Biljanoska, Jovanka: „Sistemet kontemporane doganore”, Pjeter Budi, Prishtinë, 2006.
38. Bogičević, T.: *Carinska tarifa*, Želnid, Beograd, 2002.
39. Brkić, L.: *Teorije međunarodne ekonomske integracije*, Gordon, Zagreb, 1995.
40. Baldwin, R. and Wyplosz, Ch., *The Economics of European Integration*, New York: The McGraw-Hill, 2006;
41. Barry, F. *Fiscal Policy in EMU*, U E. Pentecost & van Poeck, A. European Monetary Integration, Aldershot: Edvard Elgar, 2001;
42. Birman, I., *The Budget Jap, Excess Money and Reform, Communist Economies* 1/1990.

43. Blanchard, O. J. and Perotti, R. “An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output.” NBER Working Paper No. 2769, 1999.
44. Bogoev, Ksente; Jurković, Pero; Petrović, Miroslav; Popović, Dejan; Raičević, Božidar i Vranješ, Mile: *Osnove koncepcije reforme fiskalnog sistema*, Finansije, br 7-8, Privredni pregled, Beograd., 1989;
45. Brummerhoff, D.: *Javne finansije*, Mate, Zagreb, 2000;
46. Castro, P. and Walsh J.T *The Organisation of Customs Administration*, IMF Washington D.C., 2003.
47. Canova, F. and Pappa, E. “Price Dispersions in Monetary Unions: The Role of Fiscal Shocks”, CEPR Discussion Paper Series, No. 3746, 2003.
48. Certo, S.C. and P. Peter: *Strategic management, Concepts and Applications*, McGraw Hill, 1991.
49. Celner, O., Jelača, N., Carinski sistem, Beograd, 1971.
50. Conway, P., “Beggars My Neighbor? Exchange-Rate Depreciation as a Profit-Shifting Trade Strategy“, University of North Carolina, 2001.
51. Chase, K.A. *Trading Blocks-States, Firms, and Regions in the World Economy*, Ann Arbor, 2005.
52. Cizelj, B.: *Ekonomska saradnja među zemljama u razvoju*, Privredni pregled, Beograd, 1981.
53. Cvetanovic, @.S., Zuric, R..D., Osnovi carinskog sistema i politike, Visa poslovna skola - Kosovo Polje, Nis, 2001.
54. Царинска Управа, Годишен извештај 2010, 2011, 2012, 2013, Министерство за финансии, Скопје, 2014
55. Crawford, J.-A./Fiorentino, R.V. *The Changing Landscape of Regional Trade Agreements* WTO Discussion Papers No.8., 2005.
56. *Code of Conduct for Business Taxation*, OJ C 2, 6.1.1998;
57. Colm, G. *Public Revenue and Public Expenditures in National Income*, National Bureau of Economic Research, New York. 1937.
58. „Cliff Notes, Economic Effects of Fiscal Policy“. конс. 20 март 2013.
59. David R. Henderson, *Fiscal Policy - Concise Encyclopedia of Economics* (2nd ed.). Indianapolis: Library of Economics and Liberty, 2008.

60. Deardorff, University of Michigan, *Research Seminar in International Economics*, School of Public Policy, Discussion Paper No. 388, 1996.
61. Dausevic Ismet, *Finansije i finansisko pravo*, Svjetlost, Sarajevo, 1983.
62. Debrun, X. and Kapoor, R. “Fiscal Policy and Macroeconomic Stability: Automatic Stabilizers Work, Always and Everywhere”, IMF Working Paper No. 10/111, Washington, DC: International Monetary Fund, 2010.
63. De Cos, P. H. “Some considerations regarding the calculation of cyclically adjusted budget balances”, in *Indicators of structural budget balances*, Banca D’Italia, Research Department, Public Finance Workshop, 1999.
64. De Castro, F. and De Cos, P. H. (2006), “The economic effects of exogenous fiscal shocks in Spain: an SVAR approach”, ECB Working Paper No. 647.
65. Димитар Тодевски, Јавни финансии, ЕУРОМАРК Скопје, Скопје, 2007.
66. Драгољуб Арсовски, Томе Неновски, Ивица Смиљковски: Јавни финансии, ФТУ, Охрид, 2009.
67. Drejtoria e Doganave te UNMIK: “Marreveshjet e tregtise se lire”, Prishtine, 2003.
68. Drejtoria e Doganave te UNMIK & Oda Ekonomike e Kosoves: “Karakteristikat e integritit rajonal CEFTA ”, Prishtina, 2007.
69. Dinčić M, Savić J, Ristić Ž, *Poreska i carinska politika*, Viša poslovna škola, Čačak, 1999
70. Đurović - Todorović, J.; Jovanović, M.; Krstić, B.: *Monetarni i fiskalni menadžment*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2006.
71. Đurović-Todorović, J.: *Poreska reforma kao preduslov pristupanja EU*, Časopis Ekonomske teme 1-2, Ekonomski fakultet, Niš, 2005.
72. Dabovic, M., *Uticaj fiskalne politike na transformaciju svojine I preduzetnistvu u Crnoj Gori*, Luca XII/1-2, Podgorica, 1995.
73. Easson, A.; Zolt, M.E.: *Tax Incentives*, World Bank Institute, Washington D.C., 2003.
74. *Eastern Tax Enlightenment*, The Wall Street Journal Europe, 7. jul 2003.
75. Eichengreen, B.: *Institution for Fiscal Stability*, Working Paper PEIF-14, Berkeley: Institute of European Studies, 2003.
76. Eichengreen, B. & von Hagen, J. *Fiscal Policy and Monetary Union: Is there a Tradeoff Between Federalism and Budgetary Restrictions?* NBER Working Paper, WP/5517, 1996.

77. Eijffinger, S.C.W & de Haan, J. *European Monetary and Fiscal Policy*, Oxford University Press, Oxford, 2000.
78. European Commission: *A European Economic Recovery Plan*, Novembar, 2008.
79. European Commission: *European Union Public Finance*, European Communities, Brussels, 2002.
80. European Commission: *European Union Budget at a glance*, European Communities, Brussels, 2007.
81. *European Tax Handbook 2006.*, IBFD, Amsterdam, 2006.
82. EU Taxation, (2005a), *Common taxation of parent companies and their subsidiaries* www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l26037.html.
83. EU Taxation, (2005b), *Common system of taxation: mergers, divisions and contributions of assets* www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l26039.htm.
84. Evropska komisija, Carinske smjernice-put ka savremenoj carini, Luxembourg, 2007.
85. Fatas, A. and Mihov, I. “The effects of fiscal policy on consumption and employment: theory and evidence”, CEPR Discussion Paper No. 2760, 2001.
86. Favero, C. “How do European monetary and fiscal authorities behave?”, CEPR Discussion Paper Series, No. 3426, 2002.
87. Fabinc, I.: *Zaštitna politika u međunarodnim ekonomskim odnosima*, Zagreb, 1970.
88. Fogg, C.D. *Implementing your strategic plan, How to turn "Intent" into Effective Action for Sustainable Change*, Amacom, American Management Association, New York, 1999.
89. Freser, R.: *The World Trade System*, Longman, Harlow, 1991.
90. Finansiski Institut “Novac”, Gubimo veliko trziste na Kosovo, Beograd, 2009.
91. Gavrilovic D-r Predrag: “Medzunarodna poslovna finansiranja”, Beograd 1998.
92. Gavin, M. and Perotti, R., “Fiscal policy in Latin America”, NBER Macroeconomics Annual, No. 12, pp. 11-71, 1997
93. Guidelines on Temporary Import Procedure – TI, Kosovo Customs, 2008.
94. Guidelines on Inward Processing Procedure – IPR, Kosovo Customs, 2008.
95. Guidelines on Customs Warehousing Procedure – CW, Kosovo Customs, 2008.
96. Guidelines on Processing under Customs Control Procedure – PCC, Kosovo Customs, 2008.
97. Guidelines on Outward Processing Procedure – OPR, Kosovo Customs, 2008.

98. George A. Steiner, John B. Miner, Edmund R. Gray: *Management, Policy and Strategy*, Macmilan Inc., New York, 1986.
99. Glania/Matthes: *Multilaterismus oder Regionalismus? - Optionen fuer die Handelspolitik der EU*, Institut der deutschen Wirtschaft, 2005.
100. Globarević, D.: *Carinski sistem Crne Gore na putu integracije u Evropsku uniju*, magistarski rad, Univerzitet Crne Gore, Ekonomski fakultet, Podgorica, 2007.
101. Gerken L.; Markt, J. i Schick., G.: *Double Income Taxation as a Reponse to tax Competition in the EU*, Intereconomics, part Taxation, 2001;
102. Gorčić, J.; Anđelković, M.: *Javne finansije, finansijsko pravo i ekonomija javnog sektora*, Proinkom, Beograd, 2005.
103. Grujić, M.: *Efekti poreza na dodatu vrijednost (magistarski rad)*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, 2004.
104. *Guidelines for Fiscal Adjustment, International Monetary Fund*, Washington, D.C., Reprinted March 2000.
105. Gordhan, P.: *Customs in the 21 st Century*, WCJ 2007, Vol.1 No.1.
106. Grether, J./Olarreaga, M.: *Preferential and non-preferential trade flows in World Trade* WTO Staff Working Paper ERAD-98-10, septembar, 1998.
107. Grupa autora, Todorović, T.: *Porezi, carine i druge dažbine*, Niš, 1995.
108. Grupa autora: *Osnove Carinske tarife i carinsko poznavanje robe*, Institut za javne finansije, Zagreb, 2003.
109. Gjini, Gani; “Tregtia e jashtme si faktore i zhvillimit ekonomik te Kosoves”, Prizren, 2005.
110. Herdegen, M., „Eurparecht, II, Auflage”, (Verlag C H. B. Beck, München, 1999).
111. Haberler, G.: *The Theory of International Trade*, London, 1956.
112. Hallerberg M, Rae Baerg N (2014), *Rule Bending in International Organizations: Explaining Instability in the Stability and Growth Pact*, 2014
113. *Harmful Tax Competition, An Emerging Global Issue*, OECD, Paris, 1998;
114. Harvey S. R.: *Javne finansije*, Institut za javne finansije, Zagreb, 1999;
115. Hines, J. *Altered States: Taxes and Location of Foreign Investment in America*, Journal of Public Economics 71, 1996.
116. Hrustić, H.: *Fiskalni federalizam u svetu i naša iskustva*, Privredni pregled, Beograd, 2002;

117. Hrustić, H.: *Nove tendencije u radu poreske administracije*, Računovodstvena praksa, Računovodstvo 9/2002, str. 67-77.
118. Holthaus, K.: *WCO Framework of Standards*, AW- Prax, 2007.
119. Hrastnik-Tuđen, B.: *Transakcijska vrijednost: najznačajnija metoda utvrđivanje carinske vrijednosti*, Carinski vjesnik, Zagreb, 2002.
120. Hunger, J. and T.L. Wheelen: *Essential of strategic management*, Addison-Wesley, 1997.
121. Hansen, Jørgen Drud & Nilsen, Jørgen Ulff-Møller: ”An Economic analysis of the EU”, second edition, Mc Graw-Hill, UK, Berkshire, 2002.
122. Hindriks, J.- Kenn, M., Corruption Extortion and Evasion, *Jurnal of Public Economis*, vol. I 1999.
123. IMF World Economic Outlook, April 2009;
124. Ilić-Popov, G.; Pavlović, Đ.: *Leksikon javnih finansija*, Zavod za unapređenje i rentabilnost poslovanja, Beograd, 2003;
125. Ilzetki, E., Mendoza, E. G. and Vegh, C. A., “How Big (Small?) are Fiscal Multipliers?”, NBER Working Paper No. 16479, 2010.
126. *International Tax Avoidance and Evasion*, International Bureau of Fiscal Documentation Amsterdam, 1981.
127. Ivanović, M., *Studije za carinsko pravo*, Zagreb, 1938.
128. Извештај за состојбата и организираниот и економскиот криминал во Југоисточна Европа, Стразбур, 2006.
129. Ivanović, M.: *Carinska tarifa*, Privredni pregled, Beograd, 1971.
130. Jakupović, S., Kuridža M. *Carinska tarifa (pravni i tehnički aspekti)*, Poslovni savjetnik br.4., Bijeljina, 2008.
131. Jakupović, S., Milošević, M., Topić, D.: *Priručnik za svrstavanje robe u Carinsku tarifu*, Banja Luka, 2008.
132. Jelčić, B., “Javne finansije”, Informator, Zagreb, 1997.
133. Jakupović, S., Banjac, D. *Carinski sistem-upravljanje rizikom*, Privredna štampa Sarajevo, ZIPS-Carine i carinski propisi, broj 70., januar 2008.
134. Jurković, P.: *Fiskalna politika u ekonomskoj teoriji i praksi*, Informator, Zagreb, 1989.
135. Jurković, P.: *Porezna politika*, Ekonomski pregled, br. 8-9/1974.

136. Jokić, T. *Carinski sustav - carinski postupci i postupanja sa stranom i domaćom robom* Institut za javne financije, Zagreb, 2007.
137. Јовановски, Панче „Финансиски пазар и институции”, Скопје, 2004.
138. Јовановски, Тихомир „Финансиски пазар“, Скопје, 1994
139. Jurukovic, Pero : *Javne finansije, Masmedija*, Zagreb, 2002
140. Јовановски, Панче: *Јавни финансии*, Европски Универзитет, Скопје, 2006.
141. Јовановски, Панче: *Јавни финансии*, ФОН, Скопје, 2005.
142. Конференција о меѓународној трговини, 2003.
143. Кнаджија, В., „Господарски сустанв Еуропске уније”, Економски факултет Свеучилишта у Ријеци, Ријека, 1993.
144. Комисија о Студији изводљивости Споразума о стабилизацији, Radni document, Kosovo, 2013.
145. Kancelarija generalnog revizora, *Izvestaj revizije o godisnjem finansiskim izvestaima carina Kosova za godinu završenu sa 31 decembrom 2011.*
146. Kosovo Customs and Excise Code No 03-L-109.
147. Koha Ditore, *Ligji per akciza*, faqe 5, Prishtina, 5 Qershor 2009.
148. Koha Ditore, *Papunësi*, faqe 34,35 i 36 Prishtine, 2009.
149. KPMG: *Indirect Taxes Guarde*, Beograd, 2008.
150. Koha ditore: *АТК-ја (Administrata Tatimor i Kosoves) se di sa tatim pagues ka, por i obligon te pajisen me numura fiskal*, faqe 6, Pristine, 6 Gusht 2009.
151. Lane, P. “The cyclical behaviour of fiscal policy: evidence from the OECD”, *Journal of Public Economics*, Vol. 87, No. 12, pp. 2261-75, 2003
152. Limani, Musa: „*Макроекономиа апликативна*”, Prishtine, 2003.
153. Limani, Musa: „*Аспекти регионална и зхвиллнит економик*”, Universiteti i Kosovës në Prishtinë, Fakulteti Ekonomik, Prishtinë, 1986.
154. Mankiw, N. G., *Macroeconomics*, 7th edition, Worth Publishers, New York.
155. Министерство за финансии на Република Македонија, *Годишен извештај 2007 година*, Скопје, 2008
156. Министерство за финансии на Република Македонија, *Годишен извештај 2008 година*, Скопје, 2009
157. Министерство за финансии на Република Македонија, *Годишен извештај 2009 година*, Скопје, 2010

158. Министерство за финансии на Република Македонија, Годишен извештај 2010 година, Скопје, 2011
159. Министерство за финансии на Република Македонија, Годишен извештај 2011 година, Скопје, 2012
160. Министерство за финансии на Република Македонија, Годишен извештај 2012 година, Скопје, 2013
161. Министерство за финансии на Република Македонија, Годишен извештај 2013 година, Скопје, 2014
162. Ministarstvo finansija, Proljecna analiza makroekonomskih kretanja strukturnih reformi 2012, Sektor za ekonomsku politiku i razvoj, Crna Gora, 2012.
163. Ministerstvo finansija, Poreski rezim na Kosovu, Dekemvri 2013.
164. Ministerstvo za Finansi Kosovo, Makroekonomski izvestaj, Br.12, Mart 2013.
165. Monstat, Ministerstvo finansija Crne Gore, 2011.
166. Ministria e Ekonomise dhe Financave, Buxheti i Kosoves per vitin 2005, 2006, Prishtine.
167. Министерство за Социјална и Работа, Годишни извештаи за 2005, 2006, 2007 и 2008, 2009 година, Приштина.
168. Ministria e Ekonomise dhe Financave, Buxheti i Kosoves per vitin 2007, 2008, Prishtine.
169. Ministra e Punes dhe Mireqenies Sociale, Depatmenti i Punes dhe Punesmit, Raporti i punes per vitin 2008, Pristine,2008.
170. Mountford, A. and Uhlig, H. (2005), “What are the effects of fiscal policy shocks?”, SFB 649 Economic Risk, Discussion Paper No. 039, Berlin,2005.
171. Mrkusic Z, Megunarodn ekonomski odnosi, Privredni pregled, Zagreb, 1973
172. Мустафи, Мевледин, Царинската измама и криумчарењето низ злоупотреба на царинските документи при увоз на стоки
173. Оливера Лончарић-Хорват, „Царине”, у: Финанцијско право и финансијска знаност, Народне новине, Загреб, 2008.
174. Perotti, R. “Estimating the effects of fiscal policy in OECD countries”, University of Bocconi, Working Paper,2004.
175. Peric Aleksandar: Finansiska teorija i politika, savremena administracija, Beograd,2008.
176. Porter M. (2008), O konkurenciji, FEFA, Beograd, str.79. 2008

177. Popovic Dejan: Nauka o porezima I poresko pravo, Savremena administracija, Beograd, 1987
178. Prokopijević, M Evropska Unija, Službeni glasnik, Beograd 2009. str. 402.
179. Philip L.: Finances Publiques Cujas, Paris, 1994.
180. Речкоски Р Царинска Постапки Факултет за Туризам и Угостителство, 2009
Охрид
181. Ristić, T Fiskalna ekonomija i menadžment javnog sektora, Liber, Beograd, 2008.
str. 308.
182. Ristic, Z., Fiskalna strategija, Studio MS, Beograd, 2010.
183. Smilkovski, Ivica, Javne Finansije, Univeritetski ucebnik, Fakultet za turizam i organizacionih nauka, Ohrid, 2009.
184. Saric, N., Efekat Carine u odnosu na uvoz, Zagreb, 2012.
185. Службен весник на РМ, бр. 2/14
186. Службен весник на РМ, бр. 76/07, 84/08, 114/09, 100/10, 95/11, 107/12 и 67/13
187. Собрание на Косово: Закон против корупција, Приштина, 2004.
188. Собрание на Косово: Закон за акцизи, Приштина, 2006.
189. Sherbini Doganor i UNMIK-ut Raporti vjetor i punes per vitin 2005, Prishitine, 2006.
190. Sherbini Doganor i UNMIK-ut Raporti vjetor i punes per vitin 2006, Prishitine, 2007.
191. Sherbini Doganor i UNMIK-ut Raporti vjetor i punes per vitin 2007, Prishitine, 2008.
192. Shoqata e importuesve te naftes dhe benzines: Raporti i punes per vitet 2006, 2007 dhe 2008, Prishitine.
193. Sever, I., Fiskalna politika kao bitan činitelj koncepcije i strategije gospodarskog i socijalno razvoja. /RIFIN-Ekonomija/Economics. 9, 3; 2002.
194. Sever, Ivo, Drezgić, Saša: Koncepcija i strategija socijalnih odnosa u hrvatskom društvu – distribucija dohotka i imovine, Ekonomija, RIFIN, 2003.
195. Stanković, M *MeĐunarodno poslovno pravo*, Beograd, 2005. godina.
196. Talvi, E. and Vegh, C. “Tax base variability and procyclical fiscal policy”, *Journal of Economic Development*, Vol. 78, No. 1, pp. 156-90, 2005
197. Todorovic, T., Carinsko poslovanje, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2004.
198. Todorovic, T., Carinsko poslovanje, Beogradska poslovna škola, 2006.

199. Тодевски, Димитар, Јавни финансии, ЕУРОМАРК Скопје, Скопје, 2007.
200. Tony Addison and Alan Roe: "Fiscal Policy for Development", UNU-WIDER, Studies in Development Economics and Policy, 2004.
201. Trusti i Kursmeve pensionale (Trusti): Raporti i punes per 2005, 2006, 2007 dhe 2008, Prishtine
202. Turčinović, F Pravo i regulative EU, Zaječar, 2005.
203. UNMIK, Regullorija Nr.1993/3: Themelimi i sherbimit Doganor te UNMIK –ut ne Kosove, Prishtine 1999.
204. UNMIK, регулатива број 2000/2: Апликации на акцизи, ПРИШТИНА, 2000.
205. UNMIK, регулатива број 2000/20: Регистер на бизнис во Косово, Приштина, 2000.
206. UNMIK, регулатива број 2000/29: Пристрасност на даноци, Приштина, 2000.
207. UNMIK, регулатива број 2001/11: ДДВ, Приштина, 2001.
208. UNMIK, регулатива број 2001/35: Пензии на Косово, Приштина, 2001.
209. UNMIK, регулатива број 2001/41: Измени и дополнувања на ДДВ во Косово, 2002.
210. UNMIK, регулатива број 2003/03: Данок на добивка, Приштина, 2003.
211. UNMIK, регулатива број 2002/04: Пресонален данок на доход, Приштина, 2002.
212. UNMIK, регулатива број 2003/03: Персонален данок на доход- измени и дополнувања, Приштина, 2003.
213. UNMIK, регулатива број 2003/23: Акцизи за продукти од тутун, Приштина, 2003.
214. UNMIK, регулатива број 2003/25: Правила против корупција и измами во Косово, Приштина, 2003.
215. UNMIK, регулатива број 2004/1: Царински закон на Косово, Приштина 2004.
216. UNMIK, регулатива број 04/51: Данок на доход на претпријатијата Приштина, 2004.
217. UNMIK, регулатива број 2004/52: Данок на плати, Приштина, 2004.
218. UNMIK, регулатива број 2005/20: Измени за пензиите во Косово, Приштина.
219. Vuksa, S., Ristic, Z., Dinic, M., Belokapic, P., Poreski i carinski sistem i politika, Beograd, 2012.
220. Враџеш, М., О правним изворима пореског права Европске уније”, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1/2006.

221. Vranjes, M., Carine i carinska politika u funkciji ostvarivanja regionalnih ekonomskih integracija: Primer Evropska Unija, Pravni fakultet, Novi Sad, UDK 339.543:061.
222. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. Достапно на <http://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.ZS>.
223. Willig, Robert, Public versus Regulated private enterprise. Annual Conference on development economics. IBRD, Washington, 1993.
224. Rraci, Ylber: „Sistemi Doganor ne Kosove”, Prishtine, 2003.
225. Zodrow George R. and Mc Lure, Charles E. Implementing direct consumption taxes in developing countries. World Bank. Washington, 1988.
226. Zakon o porezu na dodatu vrednost - Sl. glasnik RS, br. 84/2004, 86/2004 - ispravka, 61/2005, 61/2007 i 93/2012.
227. Zakon o akcize - Sl. glasnik RS, br. 22/2001, 73/2001, 80/2002, 43/2003, 72/2003, 43/2004, 55/2004, 135/2004, 46/2005, 101/2005 - dr. zakon, 61/2007, 5/2009, 31/2009, 101/2010, 43/2011, 101/2011, 6/2012 - usklađeni din. izn., 43/2012 - odluka, 76/2012 - odluke, 93/2012, 119/2012, 8/2013 - usklađeni din. izn. I 47/2013.

Линкови - веб

1. http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/other_taxes/financial_sector/#prop [21-04-2014]
2. <http://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.ZS>
3. www.ebsco.com
4. <http://www.finance.gov.mk/>
5. <http://www.customs.gov.mk/>
6. <http://www.stat.gov.mk/>
7. <http://dogana.rks.gov.net/sr/HQ%20Prishtina>
8. <http://www.upravarina.gov.me/uprava>

9. <http://www.mif.gov.me/ministarstvo>
10. http://www.mf.gov.me/rubrike/Budzet_Ministarstva_finansija/
11. <https://mf.rks-gov.net/sq-al/>
12. <https://www.rks-gov.net>
13. http://ec.europa.eu/archives/emu_history/documentation/chapter5/19701008en72realisationbystage.pdf
14. www.dogana-ks.org
15. <http://www.atk-ks.org/>
16. <http://www.mti-ks.org/>
17. <https://dogana.rks-gov.net/en/how-are-goods-imported?l#how-are-goods-imported>
18. <https://dogana.rks-gov.net/en/Application-formes-for-PWEI?l#Application-formes-for-PWEI>
19. <https://dogana.rks-gov.net/en/Procedures-with-economic-impact?l#Procedures-with-economic-impact>
20. <https://dogana.rks-gov.net/en/Guilines-for-PWEI?l#Guilines-for-PWEI>
21. <http://www.ks-gov.net/gazetazyrtare/>
22. <http://www.oek-kcc.org>
23. <http://www.coe.int/>
24. <http://europa.eu/>
25. <http://www.euinkosovo.org/>
26. <http://www.worldbank.org>
27. <http://www.usaid.gov/missions/kosovo/>
28. <http://www.cbak-kos.org/>
29. www.europa.eu.int
30. www.europarl.europa.eu
31. www.entereurope.hr
32. www.dei.gov.ba
33. www.ohr.int
34. www.poreskaupravar.org
35. OECD: www.oecd.org/taxation
36. European Comission: <http://ec.europa.eu/taxation-customs>
37. www.worldwide-tax.com/eurostat.Eu
38. www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm

“Детерминирање на фискалното влијание на царинските постапки со економски ефекти на примерот на мали и отворени економии”

39. www.wcoomd.org

40. www.wto.org